



ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ

Μελέτη αντικτύπου

της πρακτικής άσκησης
των εξερχομένων
φοιτητών Erasmus+ για
τη χρονική περίοδο
2014-2019



Erasmus+
Ανοίγει δρόμους, αλλάζει ζωές.

Μελέτη αντικτύπου

της πρακτικής άσκησης
των εξερχομένων φοιτητών
Erasmus+

για τη χρονική περίοδο
2014-2019

©Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών

Ημερομηνία έκδοσης: Αύγουστος 2023

Επιμέλεια Έκδοσης: ΙΚΥ/Εθνική Μονάδα Erasmus+

ISBN: 978-618-5537-10-4

Η υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την παραγωγή της παρούσας έκδοσης δεν συνιστά αποδοχή του περιεχομένου, το οποίο αντανακλά τις απόψεις μόνο των δημιουργών και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν φέρει ουδεμία ευθύνη για οποιαδήποτε χρήση των πληροφοριών που εμπεριέχονται σε αυτή.

Γιάννης Τζιουράς

Ο Γιάννης Τζιουράς είναι διδάκτωρ Νομικής ΑΠΘ ενώ κατά τη διάρκεια των σπουδών του υπήρξε υπότροφος αριστείας της Επιτροπής Ερευνών ΑΠΘ. Είναι κάτοχος ΜΔΕ στις Διεθνείς και Ευρωπαϊκές Νομικές Σπουδές από τη Νομική ΑΠΘ καθώς και LL.M. Law and Technology από την Tilburg Law School. Είναι πτυχιούχος Νομικής ΑΠΘ και του τμήματος Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών του Πανεπιστημίου Μακεδονίας. Είναι εξωτερικός συνεργάτης έργου Erasmus+ στον τομέα της ανώτατης εκπαίδευσης. Είναι ακόμη πιστοποιημένος Υπεύθυνος Επεξεργασίας Δεδομένων. Οι πρόσφατες δημοσιεύσεις του αφορούν το αντικείμενο του δικαίου του διαστήματος. Τέλος υπήρξε ειδικός συνεργάτης σε Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης με αντικείμενο την κλιματική ουδετερότητα και τον ψηφιακό μετασχηματισμό.

Επιστημονική Επιμέλεια Έκδοσης:

Παναγιώτης Γκλαβίνης
Αντιπρόεδρος Διοικητικού Συμβουλίου ΙΚΥ
Καθηγητής Νομικής Σχολής Α.Π.Θ.

Πίνακας περιεχομένων

Executive summary

Εισαγωγικό σημείωμα	8
1. Εισαγωγή	8
1.1. Το Πρόγραμμα Erasmus και Erasmus+	8
1.2. Το πρόγραμμα Erasmus+ για την εκπαίδευση, την κατάρτιση, τη νεολαία και τον αθλητισμό για την περίοδο 2021 – 2027.	11
2. Μεθοδολογία μελέτης αντικτύπου	13
2.1. Σκοπός της μελέτης αντικτύπου	13
2.2. Ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά του Προγράμματος Erasmus+	13
2.2.1. Ποιοτικά χαρακτηριστικά	14
2.2.2. Ποσοτικά χαρακτηριστικά	14
2.2.3. Το δείγμα της έρευνας	15
3. Αποτίμηση Σχεδίων Κινητικότητας Erasmus+ ως προς το βαθμό ικανοποίησης των Συμμετεχόντων	19
3.1. Χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων στα Σχέδια Κινητικότητας Erasmus+ στον τομέα της Εκπαίδευσης και Κατάρτισης 2014 – 2019	19
3.2. Δείκτες Ικανοποίησης	20
3.2.1. Συνολική ικανοποίηση	20
3.2.2. Ποιότητα της πρακτικής άσκησης	22
3.3. Ακαδημαϊκή αναγνώριση της εκπαίδευσης	32
4. Αποτίμηση των Σχεδίων Κινητικότητας Erasmus+ ως προς τα μαθησιακά αποτελέσματα των Συμμετεχόντων	35
4.1. Προσωπική ανάπτυξη	35
4.2. Ανάπτυξη Ευρωπαϊκής συνείδησης και ενίσχυση ανάπτυξης Ευρωπαϊκής ταυτότητας	41
5. Ο αντίκτυπος του Προγράμματος Erasmus+ σε επιμέρους τομείς	44
5.1. Ο αντίκτυπος στην αγορά εργασίας	44
5.2. Ο αντίκτυπος στην ισχυροποίηση της ταυτότητας του Ευρωπαίου πολίτη	45
5.3. Εικονικές ανταλλαγές μέσω Προγραμμάτων Erasmus+ στους τομείς της Ανώτατης Εκπαίδευσης και ο αντίκτυπός τους στην Κοινωνία των Πολιτών/Κρατών σε περιόδους κρίσεων (στρατιωτικών, οικονομικών, κοινωνικών, υγειονομικών).	46
5.4. Η διεθνοποίηση του Πανεπιστημίου και ο αντίκτυπός της στην προώθηση της εκπαιδευτικής κινητικότητας σε περιόδους κρίσεων: Το παράδειγμα της Ελλάδας	48
5.5. Παράγοντες που συμβάλλουν στην κινητικότητα των εκπαιδευτικών των δύο πρώτων βαθμίδων στα πλαίσια του Προγράμματος Erasmus+	51
5.6. Σύνδεση επαγγελματικής κατάρτισης και αγοράς εργασίας: Το παράδειγμα της Ελλάδας και ο αντίκτυπός στο/του Erasmus+	52
5.7. Οι χώρες επιλογής παρακολούθησης του Προγράμματος Erasmus+ για φοιτητές, εκπαιδευτικούς πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και πανεπιστημιακούς. Η σημασία των χωρών καταγωγής στην επιλογή του Κράτους για την συμμετοχή σε Πρόγραμμα Erasmus+	53
6. Τα οφέλη της συμμετοχής σε πρακτική άσκηση στα πλαίσια του Προγράμματος Erasmus+	55
Βιβλιογραφία	57
Παράρτημα Α: Δομημένες ερωτήσεις συνεντεύξεων	59
Παράρτημα Β: Ερωτηματολόγιο αξιολόγησης	66

Impact of the Erasmus+ programme between 2014 – 2019 on the area of international student mobility

Executive summary

Intro

Erasmus is one of the European Union's flagship programmes in the area of higher education policy. It is part of the Lifelong Learning Programme, whose aim is to strengthen quality and the European dimension in higher education, foster mobility and improve transparency and recognition of studies across Europe.

In Europe, international higher education (student, staff, and teaching) mobility is the most visible facet of higher education internationalization. The main driver for higher education mobility is the Erasmus+ programme. In 2017, which was the 30th anniversary year of the programme, more than 312,300 student and 62,500 staff mobilities were supported.

Erasmus+ is the European Union's new funding program for education, training, youth and sport for the period 2014-2020. With Erasmus+ the EU intends to provide substantial investment in the key areas of international mobility, joint degrees, international cooperation partnerships for innovation, and supporting the reforms of higher education policies. It replaces existing EU programs covering all areas of education: the Lifelong Learning program - Erasmus (higher education), Leonardo da Vinci (vocational education and training), Comenius (school education), Grundtvig (adult education), 'Youth in action' and five international programs (Erasmus Mundus, Tempus, Alfa, Edulink and the cooperation program with industrialized countries).

The Erasmus+ programme provides mobility grants to students, academics, and administrative staff, but it also supports other activities to enhance the European dimension of studies, such as intensive programmes, the development of curricula or thematic networks.

The State Scholarships Foundation – SSF (IKY) is the Greek National Agency for Erasmus+ for the fields of Education and Training. In the view of these expectations, in 2021-2022 SSF conducted a study to evaluate the impact of the Erasmus+ programme between 2014 – 2019 on the area of international student mobility originated from Greek Higher Education Institutions. The evaluation was guided by three sets of questions: (1) How has the Erasmus+ affected the beneficiaries? (2) How does the Erasmus+ contribute to enhancing the quality of practice provided by Erasmus+ co-operated institutions? (3) What recommendations can be given for the future?

As the COVID-19 outbreak negatively affected and still affects ongoing or planned activities under the Erasmus+ programme, the research did not include any survey on the views of mobility participants and higher education institutions and on how the COVID-19 has affected the ordinary course of their projects and activities respectively, as the referencing period was until December 2019, just before the COVID-19 outbreak. Nevertheless, there are references on how COVID-19 outbreak affected the 2020 and 2021 calls and especially on the widespread of the support of digital education readiness.

Objective of the study

The purpose of the impact study was to investigate and analyse the findings for Greek higher education from the Erasmus+ student exchange program in the period 2014-2019. The senior researcher of the research team and the researchers of the present study aim to highlight those elements, which illustrate not only the impact that the inclusion of people from different cultures has in the context of the educational process, but mainly the new data created in the five years 2014-2019 who were, after all, the milestone in the export of Greek students (brain drain). Also, this study does not aim

to capture yet another text of statistical data, but on the occasion of the statistical data that the researchers had at their disposal to compile a useful manual that, on the basis of a European program such as Erasmus+, on the one hand to propose mechanisms in the Greek National Authorities to improve the conditions of the educational process in Higher Education.

Methodology

The following impact study employs a mixed-methodological research approach including the collection of both quantitative and qualitative data. In fact, the study is not simply based on a representative sample, and it could be supported that the research team have a fairly balanced sample which could provide valuable insights for developing a quality tool for mobility programmes.

More specifically, for the purposes of the research, the participants' questionnaires and reports were made available to the research team by the SSF. The National Agency provided valuable help to the research team in the form of providing support, facilitating the communication with participants and organizations and, ultimately, enabling the research team to contact the sampled beneficiary organizations to conduct interviews. The SSF's contribution to the material was also instrumental.

For the purposes of the statistical analysis of the collected questionnaires and the quantitative analysis of the final evaluation reports the research team used the MS Excel (version 365) statistical package. Additionally, the content analysis method was used for the analysis of the data emanating from the interviews and the focus group discussion conducted with the interviewers, aided by the use of the MS Forms online platform.

Special care was exercised by the research team to ensure the appropriateness of the adopted practices concerning ethical issues, access, consent, confidentiality, sensitivity or power relations in every phase of the research. In fact, all the gathering, processing of personal data was conducted in accordance with the instructions of the SSF and in line with the General Data Protection Regulation (GDPR).

Initially, a literature review was carried out regarding the account of the knowledge gained in relation to the Program and its results, then large-scale surveys were carried out, which aimed to collect data through online questionnaires from various target groups, while qualitative case studies were also conducted to provide deeper insights into mobility projects.

The study attempted to cover several groups of Erasmus+ beneficiaries and comparison groups. The main target groups of the project were:

- Students who participated in the Programme, who were interviewed shortly after their beginning of mobility and also after their return. Erasmus+ graduates with experience of participating in Erasmus+ or in a previous Erasmus Programme were also surveyed.
- Staff: Academic and non-academic, with experience in the Erasmus+ or Erasmus Programme.
- Institutions of higher education participating in the Erasmus+ Programme.
- Erasmus+ project coordinators.

The survey questionnaires were distributed online from spring 2022 to summer 2022. All Erasmus+ participants, students and staff, were contacted directly by e-mail, thanks to the contact details stored in the material provided by the SSF, sending and hosting organizations' database used to manage the program. The same applies to project coordinators, whose contact details are stored in the project database. The contact with other target groups, was carried out indirectly, through the institutions. Finally, the invited respondents were notified once more to complete the survey, in case they had not responded initially.

Response rates ranged from 19% to 35% for individual groups of Erasmus+ participants. In the case of coordinators, the response rate reached 64%. Although this result is not surprising for an online survey of project target groups, non-response can be a source of bias – if survey respondents differ systematically from non-respondents, e.g., on their feelings about the program.

In total, 11,351 survey responses were recorded. During data processing, all respondents who did not complete the first set of questions were excluded from the analysis.

Impact on beneficiary students

The following three key themes emerged from the analysis of data from questionnaires, reports, participants' and executives' interviews, relating to the impact of the KA1 mobility programme, namely: (a) the participants' personal development (b) the participants' professional development after the completion of the programme and (c) the participants' Higher Education units. A further thematic category that emerged from the analysis concerns the difficulties experienced throughout the programme, the ways obstacles were overcome and the respondents' suggestions for improving the programme.

The impact study found that students who complete an Erasmus+ mobility for training boost their employability skills abroad, with a large majority (77,4%) saying it had been beneficial or highly beneficial in searching their first job abroad. Their mobilities increased their technical, inter-personal and inter-cultural skills and competences, as well as their self-confidence, ability to achieve goals, critical thinking and social and cultural openness.

48% of participants selected the hosting organizations in which they did their traineeship according to the traineeship offer, and around 45%, according to the hosting country, or to the city and culture criterion (39%). Erasmus+ participants often change their study plans as a result of their mobility period and they have a clearer idea of what they want to do in their future careers after their period abroad. Those Erasmus+ participants who are in the labor market report to be happier in their jobs than non-Erasmus+ students.

Erasmus+ also contributes to the creation of a European identity, with over 62% of Erasmus+ students identifying themselves only or primarily as European after completing their mobility period –compared to 25% before the mobility period. Erasmus+ students also embrace new learning methods, and more students plan to continue onto higher levels of learning than non-Erasmus+ students.

More specifically, the study found that participants who undertake a period of training under Erasmus+ are exposed to new working methods and experiences in their traineeship. This helps them discover what they want to do in the future and makes them able to assess their own strengths and weaknesses. They often change their study plans after their mobilities to better match their career ambitions, and they also aim to progress to higher levels of education and start using new learning methods in their life.

Participation in Erasmus+ is associated with the development of skills for employment and social cohesion.

- Almost 59% Erasmus+ participants reported that they had a better idea on problem solving after their mobility.
- More than 62% have developed organizational skills after their mobility and reported they will be able to use these skills in their career.
- Erasmus+ participants experience new learning methods and practices, which has a positive impact on their work and improves their competencies for finding their first job.
- Around 66% of the participants strongly agree or rather agree that they had been benefited from previous cooperation with different people.

The impact study also found that Erasmus+ student mobility influences European identity and awareness about the benefits of the European Union, in particular amongst more sceptic students. Erasmus+ mobility contributes to the creation of a European identity and understanding about the benefits the EU has on the daily life of European Citizens.

- After their Erasmus+ mobility more than 62% of students agree that the European Union is necessary and see an added value in being European.
- The weaker the European Identity prior to the mobility, the larger the gain experienced during mobility.
- More than 70% of Erasmus+ participants are interested in European topics after the mobility period.

Finally, Erasmus+ was found to produce higher impact than other mobility programmes on personality development, social engagement, intercultural openness and also on academic development.

Impact on project coordinators and staff

University staff who take part in the coordination or management of an Erasmus+ mobility project are more innovative and in touch with the labor market than their peers: the vast majority reported to have developed their professional career; and most of them reported to have gained experience by cooperating with staff from other countries and different cultures. Erasmus+ helps staff to use innovative methods: 40% reported that they had started to use at least one innovative working method during their engagement with the management of mobility programmes. Moreover, staff in the programme also reported to have improved their inter-cultural understanding, transversal and social skills through the programme, and hold strongly positive views about Europe.

Summarizing, Erasmus+ is essential for European higher education institutions' strategies to improve their international competitiveness and the quality of their programmes, although there are regional variations across Europe on their strategic objectives for being involved in Erasmus+. Many higher education institutions and cooperating hosting organizations report a constant over-demand for student mobilities under Erasmus+. Beneficiaries generally reported an improvement in the support available for Erasmus+ mobility. In addition, the programme seek to promote equal opportunities and access, inclusion, diversity and fairness across all its actions. Organisations and the participants with fewer opportunities themselves are at the heart of these objectives and with these in mind, the programme put mechanisms and resources at their disposal. To achieve this, National Agencies are vital to support projects with a view for these to being as inclusive and diverse as possible. Based on the overall findings, National Agencies enhance inclusion and diversity plans to best address the needs of participants with fewer opportunities and to support the organisations working with these target groups in their national context.

Εισαγωγικό σημείωμα

Το Erasmus+ είναι το νέο πρόγραμμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την εκπαίδευση, την κατάρτιση, τη νεολαία και τον αθλητισμό για την περίοδο 2014-2020. Αντικαθιστά υφιστάμενα προγράμματα της ΕΕ που καλύπτουν όλους τους τομείς της εκπαίδευσης: το πρόγραμμα Διά Βίου Μάθηση - Erasmus (ανώτατη εκπαίδευση), Leonardo da Vinci (επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση), Comenius (σχολική εκπαίδευση), Grundtvig (εκπαίδευση ενηλίκων), το «Νεολαία σε δράση» και πέντε διεθνή προγράμματα (Erasmus Mundus, Tempus, Alfa, Edulink και το πρόγραμμα συνεργασίας με βιομηχανικές χώρες).

Το Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών είναι η Εθνική Μονάδα Συντονισμού του προγράμματος Erasmus+ για τους τομείς της Εκπαίδευσης και Κατάρτισης.

Οι δυνατότητες κινητικότητας που παρέχονται με τη Βασική Δράση 1 (KA1), Μαθησιακή Κινητικότητα Ατόμων για μαθησιακούς σκοπούς, στοχεύουν στην ενθάρρυνση της κινητικότητας φοιτητών, μελών του προσωπικού, ασκουμένων, μαθητευομένων, εργαζόμενων στον τομέα της νεολαίας, καθώς και νέων.

Το Erasmus+ παρέχει τη δυνατότητα σε ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα να στέλνουν φοιτητές και μέλη του προσωπικού τους στο εξωτερικό, σε άλλες χώρες του προγράμματος ή άλλες χώρες – εταίρους, για σπουδές, διδασκαλία, κατάρτιση ή πρακτική άσκηση σε συμμετέχοντα ιδρύματα.

Η παρακάτω μελέτη έχει ως σκοπό την αποτίμηση της πρακτικής άσκησης των εξερχομένων φοιτητών Erasmus+ για την περίοδο 2014 – 2019 με την έννοια της εκτίμησης της απόδοσης της παραπάνω δράσης, των αποτελεσμάτων της, καθώς και την εκτίμηση του αντικτύπου της.

Στον απόηχο μιας παγκόσμιας οικονομικής και κοινωνικής κρίσης που δημιούργησε η πανδημία του Covid-19, η Ευρώπη βρίσκεται για άλλη μία φορά, ιδίως μετά το 2021, ενώπιον της πρόκλησης δημιουργίας θέσεων απασχόλησης με στόχο τη διασφάλιση του δικαιώματος της εργασίας και της οικονομικής και κοινωνικής ευημερίας των πολιτών της Ένωσης. Ο ρόλος της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην επίτευξη του στόχου αυτού είναι κρίσιμος, καθώς με τη διασφάλιση ενός υψηλού επιπέδου ποιότητας σπουδών και την ανάπτυξη της έρευνας και της καινοτομίας, θα διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση υψηλά καταρτισμένων πολιτών, εξοπλισμένων με τα απαραίτητα εφόδια για να αναζητήσουν νέες θέσεις εργασίας που δεν θα διασφαλίσουν μόνο ένα αξιοπρεπές, τουλάχιστον, επίπεδο διαβίωσης για τους ίδιους, αλλά θα ανταποκρίνονται σε όλους τους σύγχρονους κλάδους της οικονομίας, προάγοντας με τη σειρά τους την περαιτέρω ανάπτυξη, έρευνα και καινοτομία.

1. Εισαγωγή

1.1. Το Πρόγραμμα Erasmus και Erasmus+

Ο θεσμός των ευρωπαϊκών ανταλλαγών με κεντρικό άξονα την εκπαίδευση (πιο γνωστός στον ακαδημαϊκό κόσμο ως Erasmus) κρίνεται ως το πιο επιτυχημένο, ευρωπαϊκό εγχείρημα. Μία ιδέα που ξεκίνησε το 1987 και τριάντα-πέντε χρόνια μετά, η Ελλάδα έχει δημιουργήσει το δικό της ισχυρό αποτύπωμα στη διαδικασία, μια και είναι από τις χώρες που ο αριθμός των Ελλήνων συμμετεχόντων που ζητούν να λάβουν μέρος σε κάποια από τα επιμέρους προγράμματα του Erasmus, είναι –βάσει στατιστικών δεδομένων- σταθερά πιο υψηλός του μέσου όρου.¹ Παρά το γεγονός των κοινωνικών ζητημάτων που επέφερε η οικονομική κρίση στα κράτη- μέλη του ενωσιακού χώρου και εστιάζοντας στην παράμετρο Ελλάδα, κρίνεται ιδιαίτερα ελπιδοφόρο το γεγονός, ότι η εκπαίδευση δεν κλονίστηκε σε σημαντικό βαθμό, τουλάχιστον σε ό,τι αφορά την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση που συνέχισε ακάθεκτα να δημιουργεί νέες συνεργασίες με πανεπιστήμια του εξωτερικού με σκοπό μέσω της φοίτησης, την ανταλλαγή γνώσης.

Κατά την περίοδο εκείνη, το Erasmus παρείχε υποτροφίες για τη μετακίνηση των φοιτητών στο πλαίσιο των δικτύων τμημάτων του Διαπανεπιστημιακού Προγράμματος Συνεργασίας, ενώ το 1995, το Erasmus αποτέλεσε μέρος ενός πολύ ευρύτερου προγράμματος τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, που ονομάστηκε «Σωκράτης» (1995-1997). Ειδικότερα, με την Απόφαση αριθ. 819/95/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 14ης Μαρτίου 1995 για τη θέσπιση του προγράμματος κοινοτικής δράσης ΣΩΚΡΑΤΗΣ² θεσπίστηκε το εν λόγω πρόγραμμα για την περίοδο από την 1η Ιανουαρίου 1995 έως τις 31 Δεκεμβρίου 1999. Το πρόγραμμα αυτό προοριζόταν να συμβάλει στην ανάπτυξη ποιοτικής εκπαίδευσης και κατάρτισης και στη δημιουργία ενός ανοιχτού ευρωπαϊκού χώρου για συνεργασία στον τομέα της εκπαίδευσης³.

Επίσης, το πρόγραμμα είχε στόχο να ενθαρρύνει τη συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών στον τομέα της παιδείας, υποστηρίζοντας και συμπληρώνοντας τη δράση τους, με σεβασμό στην αρμοδιότητά τους για το περιεχόμενο της διδασκαλίας και την οργάνωση του εκπαιδευτικού συστήματος, καθώς και στην πολιτιστική και γλωσσική τους ταυτότητα⁴.

Προς την επίτευξη αυτού του σκοπού διατύπωνε ρητά στην παράγραφο 3 τους ακόλουθους στόχους: «α) ανάπτυξη της ευρωπαϊκής διάστασης στις σπουδές όλων των επιπέδων ώστε να παγιωθεί το πνεύμα του ευρωπαίου πολίτη με βάση την πολιτιστική κληρονομιά των κρατών μελών, β) προώθηση της ποσοτικής και ποιοτικής βελτίωσης της γνώσης των γλωσσών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ιδίως των ολιγότερο διαδεδομένων και των ολιγότερο διδασκομένων γλωσσών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ώστε να ενισχυθεί η κατανόηση και η αλληλεγγύη μεταξύ των λαών που απαρτίζουν την Ευρωπαϊκή Ένωση, καθώς και να προωθηθεί η διαπολιτισμική διάσταση της διδασκαλίας, γ) προώθηση, στα κράτη μέλη, της ευρείας και εντατικής συνεργασίας μεταξύ ιδρυμάτων όλων των επιπέδων διδασκαλίας, ώστε να αξιοποιείται το πνευματικό και παιδαγωγικό δυναμικό τους, δ) ενθάρρυνση της κινητικότητας των διδασκόντων, προκειμένου να δοθεί η ευρωπαϊκή διάσταση στις σπουδές και να υπάρξει συμβολή στην ποιοτική βελτίωση των γνώσεών τους, ε) ενθάρρυνση της κινητικότητας των σπουδαστών, με το να τους επιτρέπεται να πραγματοποιούν ένα μέρος των σπουδών τους σε άλλο κράτος μέλος,

1. Λακασάς, Απ., Ισχυρό Ελληνικό αποτύπωμα στο Erasmus, Καθημερινή, 20 Ιουλίου 2017, παρατίθεται στο:

<<https://www.kathimerini.gr/society/914718/ischyro-elliniko-apotyroma-sto-erasmus/>>, προσελάσθηκε στις 30 Νοεμβρίου 2022

2. Απόφαση 819/95/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 14ης Μαρτίου 1995 για τη θέσπιση του προγράμματος κοινοτικής δράσης ΣΩΚΡΑΤΗΣ, ΟJ L 87, 20.4.1995, p. 10-24, παρατίθεται στο:

<<http://data.europa.eu/eli/dec/1995/819/oj>>

3. Άρθρο 1, Απόφαση 819/95/EK

4. Άρθρο 3, Απόφαση 819/95/EK

προκειμένου να εδραιωθεί η ευρωπαϊκή διάσταση στην εκπαίδευση ζ) ενθάρρυνση των σχέσεων μεταξύ μαθητών στο επίπεδο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με παράλληλη προώθηση της ευρωπαϊκής διάστασης στην παιδεία τους, η) ενθάρρυνση της ακαδημαϊκής αναγνώρισης των διπλωμάτων, των περιόδων σπουδών και απόκτησης άλλων προσόντων, με σκοπό τη διευκόλυνση της ανάπτυξης ενός ανοικτού ευρωπαϊκού χώρου συνεργασίας στον τομέα της εκπαίδευσης θ) ενθάρρυνση της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στα πλαίσια των δραστηριοτήτων του παρόντος προγράμματος ι) προώθηση των ανταλλαγών πληροφοριών και εμπειριών, ώστε η ποικιλία και οι ιδιομορφίες των εκπαιδευτικών συστημάτων στα κράτη μέλη να καταστούν πηγές εμπλουτισμού και αμοιβαίας ενθάρρυνσης.

Στη συνέχεια, με την απόφαση αριθμ. 253/2000/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, θεσπίστηκε στις 24 Ιανουαρίου του 2000 το δεύτερο στάδιο του προγράμματος κοινοτικής δράσης στον τομέα της εκπαίδευσης «Σωκράτης»⁵ το οποίο έθετε ως στόχο μία υψηλής ποιότητας παιδεία παράλληλα με την ενθάρρυνση της δια βίου μάθησης σεβόμενο και πάλι την αρμοδιότητα των κρατών μελών, ενισχύοντας την ευρωπαϊκή διάσταση της εκπαίδευσης κάθε επιπέδου, παρέχοντας ευρεία διακρατική πρόσβαση στους εκπαιδευτικούς ευρωπαϊκούς πόρους και προωθώντας την ισότητα των ευκαιριών σε κάθε τομέα της εκπαίδευσης.

Παράλληλα, επεδίωκε να προωθήσει μια ποσοτική και ποιοτική βελτίωση της γνώσης των γλωσσών της ΕΕ, ιδιαίτερα μάλιστα αυτών που ήταν λιγότερα διαδεδομένες και λιγότερα διδασκόμενες, ώστε να ενισχυθεί με τον τρόπο αυτό η κατανόηση αλλά και η αλληλεγγύη μεταξύ των ευρωπαϊκών λαών και να καλλιεργηθεί και να αναδειχθεί η διαπολιτισμική διάσταση της παιδείας. Επιπλέον, μέσω της υποστήριξης των ανταλλαγών μεταξύ των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, της ενίσχυσης της ανοικτής και εξ αποστάσεως μάθησης, της αναγνώρισης των πτυχίων και των αντίστοιχων πιστωτικών μονάδων κατά κατ' επέκταση περιόδων σπουδών, θα προωθούσε την **κινητικότητα** στον τομέα της εκπαίδευσης, ενώ, τέλος, η ενθάρρυνση της χρησιμοποίησης νέων τεχνολογιών στον τομέα αυτό, και γενικότερα η ενίσχυση της καινοτομίας στην ανάπτυξη εκπαιδευτικών και πρακτικών υλικών, αποτελούσε έναν ακόμα ρητά διατυπωμένο στόχο⁶.

Γενικότερα, το πρόγραμμα αυτό διατηρούσε τους ίδιους βασικούς στόχους με το προηγούμενο, καθώς επίσης και τα ίδια μέσα, δίνοντας έμφαση στις ανταλλαγές των φοιτητών και του προσωπικού και εισάγοντας κάποιες νέες δραστηριότητες, όπως ήταν η μετάβαση στο εξωτερικό για πρακτική άσκηση.

Επόμενο σταθμό στην ιστορία του Erasmus αποτέλεσε η Απόφαση αριθ. 1720/2006/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 15ης Νοεμβρίου 2006, για τη θέσπιση προγράμματος δράσης στον τομέα της δια βίου μάθησης⁷ το οποίο έθετε ως γενικό στόχο την ανάπτυξη, με τη δια βίου μάθηση, της Κοινότητας ως προηγμένης κοινωνίας που θα βασίζεται στη γνώση, την βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη, τις περισσότερες και καλύτερες θέσεις απασχόλησης και τη μεγαλύτερη κοινωνική συνοχή. Στο πρώτο άρθρο της, η Απόφαση διατύπωνε ρητά ότι «αποσκοπεί ιδίως στην ενίσχυση των ανταλλαγών, της συνεργασίας και της κινητικότητας μεταξύ των συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης στην Κοινότητα ώστε να καταστούν παγκόσμιο σημείο ποιοτικής αναφοράς». Με τον τρόπο αυτό θα συνέβαλε στην γενικότερη στήριξη της πραγμάτωσης ενός ευρωπαϊκού χώρου της δια βίου μάθησης, τον διαπολιτισμικό διάλογο, την ισότητα των φύλων, την αυξημένη συμμετοχή στη δια βίου μάθηση των ατόμων κάθε ηλικίας, περιλαμβανομένων των ατόμων με ειδικές ανάγκες και των μειονεκτουσών ομάδων ανεξαρτήτως κοινωνικής προέλευσης και μορφωτικού επιπέδου καθώς επίσης και στην προώθηση της εκμάθησης των γλωσσών και της γλωσσικής ποικιλομορφίας⁸.

Και ενώ το αρχικό πρόγραμμα Erasmus είχε ως έναν πρώτο στόχο την εξοικείωση των φοιτητών με τη ζωή και την εκπαίδευση στο εξωτερικό, το πρόγραμμα "plus" (+) που είναι πλέον συνυφασμένο με το Erasmus υποστηρίζει τις συνεχείς προτεραιότητες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, με λίγα λόγια επιδιώκει να βοηθήσει τις νέες γενιές των Ευρωπαίων να καταστούν ενεργοί πολίτες με γνώσεις, δεξιότητες και εμπειρίες για την αντιμετώ-

5. Απόφαση 253/2000/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 24ης Ιανουαρίου 2000 για τη θέσπιση του δεύτερου σταδίου του προγράμματος κοινοτικής δράσης στον τομέα της εκπαίδευσης «ΣΩΚΡΑΤΗΣ», ΟJ L 28, 3.2.2000, π. 1-15, παρατίθεται στο: <[http://data.europa.eu/eli/dec/2000/253\(1\)/oj](http://data.europa.eu/eli/dec/2000/253(1)/oj)>

6. Άρθρο 2 περ. α' έως και δ', Απόφαση 253/2000/EK

7. Απόφαση 1720/2006/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 15ης Νοεμβρίου 2006 για τη θέσπιση προγράμματος δράσης στον τομέα της δια βίου μάθησης, ΟJ L 327, 24.11.2006, π. 45-68, παρατίθεται στο: <<http://data.europa.eu/eli/dec/2006/1720/oj>>

8. Άρθρο 1 παρ.3, Απόφασης αριθ. 1720/2006/EK

πιση των συνεχιζόμενων κοινωνικών προκλήσεων. Είναι αυτονόητο, ότι πριν τη θεσμοθέτηση το 1987 της ανταλλαγής των φοιτητών, αρκετοί πτυχιούχοι Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης συνέχιζαν τις σπουδές τους σε ακαδημαϊκά ιδρύματα του εξωτερικού, ωστόσο αυτό που πέτυχε το Erasmus ήταν η συνειδητοποίηση από πολύ νωρίς της ιδιότητας του Ευρωπαίου πολίτη και πολλών δε μάλλον σε μία δεκαετία που άρχισε ο «μετασχηματισμός της ταυτότητας» αυτής με ταχύτατους ρυθμούς σε διεθνές οικονομικό, πολιτικό και κοινωνικό επίπεδο μετά το 1985.

Με πρώτο πυλώνα την Εκπαίδευση, η τότε ΕΟΚ αντιμετώπιζοντας τις διεθνείς προκλήσεις θέλησε να διαμορφώσει έναν πολίτη πλήρως συνειδητοποιημένο με αρχές και επιδιώξεις που θα αναδείκνυαν ότι η εθνική κουλτούρα αποτελεί μέρος μίας ευρύτερης κουλτούρας, ή πιο σωστά η ευρωπαϊκή ταυτότητα είναι επιγέννημα των αξιών που υφίστανται στο πολιτισμικό απόθεμα των κρατών-μελών, τα οποία ενυπάρχουν ομοιόμορφα κάτω από ένα ενιαίο θεσμικό πλαίσιο.

Στις 11 Δεκεμβρίου 2013, θεσπίστηκε από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο ο Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 1288/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Δεκεμβρίου 2013, για τη θέσπιση του προγράμματος «Erasmus+»: το πρόγραμμα της Ένωσης για την εκπαίδευση, την κατάρτιση, τη νεολαία και τον αθλητισμό και για την κατάργηση των αποφάσεων αριθ. 1719/2006/ΕΚ, αριθ. 1720/2006/ΕΚ και αριθ. 1298/2008/ΕΚ⁹. Ο Κανονισμός αυτός εισέφερε μια προστιθέμενη αξία, η οποία έγκειτο στην διασφάλιση του διακρατικού χαρακτήρα των δραστηριοτήτων του προγράμματος, ιδιαίτερα αναφορικά με την κινητικότητα και τη συνεργασία με σκοπό την επίτευξη ενός βιώσιμου συστημικού αντικτύπου, στη συμπλήρωση και συνέργεια αυτών των δραστηριοτήτων με άλλα προγράμματα και πολιτικές σε εθνικό, ενωσιακό και διεθνές επίπεδο καθώς και στη συμβολή τους στην αποτελεσματική χρήση των μέσων της ΕΕ για τη διαφάνεια και την αναγνώριση¹⁰.

Στο πρώτο Άρθρο αναδιατυπώθηκαν και προστέθηκαν κρίσιμοι ορισμοί, όπως η μαθησιακή κινητικότητα («η μετάβαση σε άλλη χώρα εκτός της χώρας μόνιμης κατοικίας, με σκοπό την πραγματοποίηση σπουδών, κατάρτισης ή τυπικής ή άτυπης μάθησης· μπορεί να παίρνει τη μορφή πρακτικής άσκησης, μαθητείας, ανταλλαγών νέων, εθελοντισμού, της διδασκαλίας ή της συμμετοχής σε δραστηριότητες επαγγελματικής εξέλιξης. Μπορεί να περιλαμβάνει προπαρασκευαστικές δραστηριότητες, όπως κατάρτιση στη γλώσσα της χώρας υποδοχής καθώς και δραστηριότητες αποστολής, φιλοξενίας και παρακολούθησης»), η συνεργασία για καινοτομία και ανταλλαγή ορθών πρακτικών («έργα διακρατικής και διεθνούς συνεργασίας στα οποία συμμετέχουν οργανώσεις που δραστηριοποιούνται στους τομείς της εκπαίδευσης, της κατάρτισης ή/και της νεολαίας και μπορεί να περιλαμβάνει άλλες οργανώσεις»), τα κοινά πτυχία («ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα σπουδών το οποίο προσφέρεται από τουλάχιστον δύο ιδρύματα ανώτατης εκπαίδευσης και καταλήγει σε ενιαίο τίτλο σπουδών τον οποίο εκδίδουν και υπογράφουν από κοινού όλα τα συμμετέχοντα ιδρύματα και ο οποίος αναγνωρίζεται επίσημα στις χώρες όπου βρίσκονται τα συμμετέχοντα ιδρύματα»), το διπλό/πολλαπλό πτυχίο («πρόγραμμα σπουδών που προσφέρεται από τουλάχιστον δύο (διπλό) ή περισσότερα (πολλαπλό) ιδρύματα ανώτατης εκπαίδευσης, ενώ ο φοιτητής/σπουδαστής λαμβάνει μετά την ολοκλήρωση του προγράμματος σπουδών χωριστό τίτλο σπουδών από το καθένα από τα συμμετέχοντα ιδρύματα») και άλλοι.

Ειδικοί στόχοι, όπως αυτοί διατυπώθηκαν ρητά στο Άρθρο 5, βάσει τους γενικούς στόχους του προγράμματος, αποτελούσαν η βελτίωση του επιπέδου και των βασικών ικανοτήτων και δεξιοτήτων, μέσω αυξημένων ευκαιριών μαθησιακής κινητικότητας και μέσω της ενισχυμένης συνεργασίας μεταξύ του κόσμου της εκπαίδευσης και κατάρτισης και του κόσμου της εργασίας, η προαγωγή της διεθνοποίησης στο επίπεδο των ιδρυμάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης, ιδιαίτερα μέσω της διακρατικής συνεργασίας μεταξύ των παρόχων υπηρεσιών εκπαίδευσης και κατάρτισης και άλλων εμπλεκόμενων μερών, προαγωγή της δημιουργίας και ευρύτερη γνωστοποίηση ενός ευρωπαϊκού χώρου διά βίου μάθησης, για τη συμπλήρωση μεταρρυθμίσεων πολιτικής σε εθνικό επίπεδο και την υποστήριξη του εκσυγχρονισμού των συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης, ιδίως μέσω της ενίσχυσης της συνεργασίας σε θέματα πολιτικής, της καλύτερης χρήσης των μέσων της Ένωσης

9. Κανονισμός (ΕΕ) 1288/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Δεκεμβρίου 2013, για τη θέσπιση του προγράμματος «Erasmus+»: το πρόγραμμα της Ένωσης για την εκπαίδευση, την κατάρτιση, τη νεολαία και τον αθλητισμό και για την κατάργηση των αποφάσεων αριθ. 1719/2006/ΕΚ, αριθ. 1720/2006/ΕΚ και αριθ. 1298/2008/ΕΚ, ΟJ L 347, 20.12.2013, p. 50-73, παρατίθεται εδώ: <<http://data.europa.eu/eli/reg/2013/1288/oj>>

10. Άρθρο 3, Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 1288/2013

για τη διαφάνεια και την αναγνώριση και της διάδοσης ορθών πρακτικών¹¹, η ενίσχυση της διεθνούς διάστασης της εκπαίδευσης και κατάρτισης μέσω, μεταξύ άλλων, της αύξησης της ελκυστικότητας των ευρωπαϊκών ιδρυμάτων ανώτατης εκπαίδευσης και της υποστήριξης των εξωτερικών δράσεων της Ένωσης, η βελτίωση της διδασκαλίας και εκμάθησης γλωσσών και η προώθηση της ευρείας γλωσσικής πολυμορφίας και της διαπολιτισμικής ευαισθησίας της Ένωσης, ενώ για την αξιολόγηση του προγράμματος συμπεριελήφθησαν στο σχετικό Παράρτημα¹² μετρήσιμοι και σχετικοί δείκτες.

Οι δράσεις υλοποίησης του προγράμματος περιλάμβαναν την μαθησιακή κινητικότητα, τη συνεργασία για καινοτομία και ανταλλαγή ορθών πρακτικών, την υποστήριξη πολιτικών μεταρρυθμίσεων και τις ειδικές δραστηριότητες Jean Monnet, οι στόχοι των οποίων συνίστατο κυρίως στην προώθηση της διδασκαλίας και της έρευνας παγκοσμίως σχετικά με την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, από ειδικευμένους πανεπιστημιακούς, εκπαιδευόμενους και πολίτες, ιδίως μέσω της δημιουργίας εδρών Jean Monnet και άλλων ακαδημαϊκών δραστηριοτήτων, καθώς και με την παροχή βοήθειας για άλλες δραστηριότητες απόκτησης γνώσεων σε ιδρύματα ανώτατης εκπαίδευσης¹³.

Σήμερα, τριάντα- πέντε περίπου χρόνια μετά, το Erasmus+ χρηματοδοτεί έργα που βοηθούν τα ενωμένα, αλλά διαφορετικά Έθνη της Ευρώπης να προχωρήσουν μπροστά, αντιμετωπίζοντας την ανεργία, την κλιματική αλλαγή, την οικονομική μετανάστευση, καλλιεργώντας παράλληλα συνθήκες που θα τα βοηθήσουν στη δημιουργία ενός πιο εκδημοκρατισμένου κόσμου, ενός κόσμου σύγχρονου που συμβαδίζει με τα πολυεπίπεδα ερεθίσματα που «εκλύει» η ψηφιακή ανάπτυξη των κοινωνιών¹⁴. Στο πρόγραμμα Erasmus + εκτός από κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχουν το δικαίωμα συμμετοχής ως συνδεδεμένες στη βάση του άρθρου 16 του Κανονισμού Erasmus+ τρίτες χώρες που είναι: α. μέλη της Ευρωπαϊκής Ζώνης Ελευθέρων Συναλλαγών (ΕΖΕΣ) που είναι μέλη του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου (ΕΟΧ): Νορβηγία, Ισλανδία, Λιχτενστάιν, β. προσχωρούσες χώρες, υποψήφιας χώρες και δυνάμει υποψήφιας χώρες: Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας, Δημοκρατία της Τουρκίας και Δημοκρατία της Σερβίας. Τα κράτη- μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και οι προαναφερθείσες τρίτες χώρες που είναι συνδεδεμένες με το πρόγραμμα, θα καλούνται στο εξής: «κράτη- μέλη της ΕΕ και τρίτες χώρες συνδεδεμένες με το πρόγραμμα. Επιπλέον, σύμφωνα με το άρθρο 17 του Κανονισμού, οντότητες από άλλες τρίτες χώρες μη συνδεδεμένες με το πρόγραμμα μπορούν να είναι επιλέξιμες σε δράσεις του Erasmus+ σε δεόντως αιτιολογημένες περιπτώσεις και προς το συμφέρον της Ένωσης.

1.2. Το πρόγραμμα Erasmus+ για την εκπαίδευση, την κατάρτιση, τη νεολαία και τον αθλητισμό για την περίοδο 2021 – 2027.

Σήμερα, ο Κανονισμός (ΕΕ) 2021/817 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 20ής Μαΐου 2021 για τη θέσπιση του προγράμματος «Erasmus+»: το πρόγραμμα της Ένωσης για την εκπαίδευση και την κατάρτιση, τη νεολαία και τον αθλητισμό, και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 1288/2013¹⁵ καθορίζει τους στόχους, τον προϋπολογισμό του προγράμματος για την περίοδο 2021-2027, τις μορφές και τους κανόνες παροχής της χρηματοδότησης.

Η εκπαίδευση και κατάρτιση δομείται σε τρεις βασικές δράσεις καθώς και στις δράσεις Jean Monnet, όπως οι τελευταίες προβλέπονται στο Άρθρο 8 του Κανονισμού. Οι δράσεις αυτές συνοψίζονται, πρώτον, στη μαθησιακή κινητικότητα των φοιτητών και του προσωπικού της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης, αλλά και των σχολείων. Η μαθησιακή κινητικότητα μπορεί να συνοδεύεται από

11. Άρθρο 5 περ. γ', Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 1288/2013

12. Παράρτημα I, Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 1288/2013

13. Άρθρο 10 παρ. α', Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 1288/2013

14. European Commission, Erasmus+: EU Programme for education, training, youth and sport, Priorities 2019-2024, παρατίθεται στο: <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/projects/priorities-2019-2024?pk_source=website&pk_medium=link&pk_campaign=erasmus-projects&pk_content=hp-highlights-priorities> προσπελάστηκε στις 30 Νοεμβρίου 2022

15. Κανονισμός (ΕΕ) 2021/817 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 20ής Μαΐου 2021 για τη θέσπιση του προγράμματος «Erasmus+»: το πρόγραμμα της Ένωσης για την εκπαίδευση και την κατάρτιση, τη νεολαία και τον αθλητισμό, και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 1288/2013, OJ L 189, 28.5.2021, p. 1-33, παρατίθεται στο: <<http://data.europa.eu/eli/reg/2021/817/oj>>

γλωσσική υποστήριξη ή εικονική μάθηση, ή ακόμα, η τελευταία μπορεί να αντικαθιστά την μαθησιακή κινητικότητα για όσα άτομα δεν μπορούν να συμμετάσχουν σε αυτή.

Επίσης, οι υπόλοιπες δράσεις αφορούν στη συνεργασία μεταξύ των ιδρυμάτων και οργανώσεων και στη στην υποστήριξη της χάραξης πολιτικής και της συνεργασίας. Αναφορικά με την συνεργασία μεταξύ οργανώσεων και ιδρυμάτων, στον τομέα της εκπαίδευσης και κατάρτισης το πρόγραμμα στηρίζει τις συμπράξεις για τη συνεργασία και τις ανταλλαγές πρακτικών, τις συμπράξεις για αριστεία στα ευρωπαϊκά πανεπιστήμια, τις συμπράξεις καινοτομίας για την ενίσχυση της ικανότητας της Ευρώπης για καινοτομία και τις εύχρηστες διαδικτυακές πλατφόρμες, καθώς και άλλα εργαλεία εικονικής συνεργασίας και διευκόλυνσης της μαθησιακής κινητικότητας γενικότερα.

Τέλος, αναφορικά με τη στήριξη στη χάραξη πολιτικής και στη συνεργασία, το πρόγραμμα υποστηρίζει την προετοιμασία και υλοποίηση του γενικού θεματολογίου και των ειδικών θεματολογίων πολιτικής της Ένωσης στους τομείς της εκπαίδευσης και της κατάρτισης, τα μέτρα της Ένωσης που προάγουν και διασφαλίζουν τη διαφάνεια και την αναγνώριση των δεξιοτήτων και ικανοτήτων, τον διάλογο και τη συνεργασία για τις πολιτικές με τα σχετικά ενδιαφερόμενα μέρη, καθώς και τα μέτρα που συμβάλλουν σε μια υψηλού επιπέδου υλοποίηση του προγράμματος, χωρίς αποκλεισμούς.

2. Μεθοδολογία μελέτης αντικτύπου

Είναι προφανές, ότι οι ανταλλαγές και οι δράσεις, μέσω των οποίων υλοποιείται το πρόγραμμα Erasmus+ συμβάλλουν στη διεθνοποίηση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Πιο συγκεκριμένα, οι συμμετοχές σε διεθνή ερευνητικά προγράμματα, ακαδημαϊκά συνέδρια και άλλες ακαδημαϊκές εκδηλώσεις, μέσω των οποίων αναπτύσσονται τα διεθνή ακαδημαϊκά δίκτυα, αποτελούν επιμέρους διαστάσεις της διεθνοποίησης, η οποία διαπερνά όλες τις πτυχές των θεσμικών λειτουργιών και της καθημερινής ζωής των πολιτών και αναδεικνύουν ακριβώς τον αντίκτυπο του Προγράμματος, παρέχοντας τη βάση επί της οποίας τα αποτελέσματά του θα αξιολογηθούν.

Στο κεφάλαιο αυτό, περιγράφονται οι κύριες πτυχές του σχεδιασμού και της μεθοδολογίας της μελέτης που πραγματοποιήθηκε. Αναφορικά με τον σχεδιασμό, αρχικά διατυπώθηκε ο στόχος της μελέτης, που ήταν να παράσχει στοιχεία σχετικά με το πώς η συμμετοχή στο Πρόγραμμα Erasmus+ συνδέεται με τη διαμόρφωση των τομέων που αναπτύσσονται στην έρευνα. Για το λόγο αυτό, χρησιμοποιήθηκε μία μικτή μέθοδος αξιολόγησης, τόσο ποιοτικής όσο και ποσοτικής.

2.1. Σκοπός της μελέτης αντικτύπου

Σκοπός της συγκεκριμένης μελέτης είναι η διερεύνηση και αποτύπωση των συμπερασμάτων για την ελληνική, τριτοβάθμια εκπαίδευση από το πρόγραμμα ανταλλαγής φοιτητών Erasmus+ την περίοδο 2014-2019. Ο επικεφαλής της επιστημονικής ομάδας και οι συντάκτες της παρούσας μελέτης στοχεύουν στην ανάδειξη των στοιχείων εκείνων, τα οποία απεικονίζουν όχι μόνο τον αντίκτυπο που έχει ο συγχρωτισμός ατόμων διαφορετικής κουλτούρας στα πλαίσια της εκπαιδευτικής διαδικασίας, αλλά κυρίως τα νέα δεδομένα που δημιουργήθηκαν την πενταετία 2014-2019 που στάθηκαν, άλλωστε, το ορόσημο στην εξαγωγή «ελληνικών εγκεφάλων» (brain drain) με καλπάζοντες ρυθμούς. Επίσης, η μελέτη αυτή δεν αποσκοπεί στην αποτύπωση ενός ακόμη κειμένου στατιστικών στοιχείων, αλλά με αφορμή τα στατιστικά στοιχεία που είχαν οι ερευνητές- συντάκτες στη διάθεσή τους να καταρτίσουν ένα επιστημονικό εγχειρίδιο που με έρεισμα ένα ευρωπαϊκό πρόγραμμα, όπως είναι το Erasmus+, αφενός να προταθούν μηχανισμοί στο ελληνικό κράτος για τη βελτίωση των συνθηκών εκπαιδευτικής διαδικασίας στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, αφετέρου με την ανάδειξη των φοιτητών που προσέλκυσαν από το 2014-2019 ερασμιακούς φοιτητές από την Ελλάδα, να αποτυπωθεί κατά πόσο μετά το πέρας των σπουδών τους αυτοί οι φοιτητές, ξαναγυρίζουν στις χώρες των ερασμιακών σπουδών τους με σκοπό την επαγγελματική αποκατάστασή τους.

2.2. Ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά του Προγράμματος Erasmus+

Μία αναμφισβήτητη συνθήκη, η οποία βοηθά στην εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων, αποτελεί η επιλογή από τους φοιτητές των Πανεπιστημιακών Ιδρυμάτων των χωρών για να παρακολουθήσουν το πρόγραμμα. Κάτω από το πλαίσιο αυτό, είναι αναγκαίο να διαχωριστούν στην βάση μίας εμπειριστατωμένης μελέτης, όπως συνήθως γίνεται σε μελέτες κοινωνικού αντικτύπου, τα ποιοτικά από τα ποσοτικά χαρακτηριστικά ενός φαινομένου. Γιατί η εκπαιδευτική διαδικασία, οποιουδήποτε επιπέδου εκπαίδευσης αποτελεί ή πιο σωστά, είναι αναγκαίο να διαλαμβάνεται ως ένα φαινόμενο, αφού αφορά την επίδραση που έχει στις ομάδες αφενός, αφετέρου είναι μία συνθήκη διαμόρφωσης τόσο της συμπεριφοράς όσο και της εξέλιξης/ ή ύφεσης μίας Κοινωνίας και εν γένει ενός Κράτους.

2.2.1. Ποιοτικά χαρακτηριστικά

Με στόχο την αποτίμηση της ποιότητας της εκπαίδευσης, εν προκειμένω της Τριτοβάθμιας, καθώς αξιολογούμε το πρόγραμμα Erasmus+ διερευνώνται συγκεκριμένες παράμετροι, όπως είναι η ποιότητα της διδασκαλίας των Πανεπιστημίων, το επίπεδο επιστημονικής έρευνας που γίνεται κατά τη διάρκεια των σπουδών, η υιοθέτηση εκπαιδευτικών αρχών στη βάση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η σύγκριση της εκπαίδευσης Erasmus+ ανάμεσα στα κράτη συμμετοχής. Τα ποιοτικά χαρακτηριστικά και το ποσοστό αναβάθμισής τους αντικατοπτρίζεται κυρίως στο κατά πόσο οι εκπαιδευτικοί οργανισμοί υιοθετούν πρακτικές διαφάνειας στην υλοποίηση του σχεδιασμού προγράμματος, έχουν τη δυνατότητα του ελέγχου του περιεχομένου, της ποιότητας και των αποτελεσμάτων των υλοποιούμενων δραστηριοτήτων. Επίσης, φαίνεται από το ποσοστό της ενσωμάτωσης των αποτελεσμάτων των δραστηριοτήτων κινητικότητας στο έργο του οργανισμού, και τέλος πολύ σημαντικό καθίσταται το γεγονός, η πρόθεση που υφίσταται από το εκπαιδευτικό ίδρυμα να λάβουν υπόψη την άποψη των συμμετεχόντων του Προγράμματος Erasmus+ τόσο ως χώρος υποδοχής όσο και ως οργανισμός «εκροής» φοιτητών.

Συγχρόνως, στα ποιοτικά χαρακτηριστικά υπάγεται το ποσοστό υποστήριξης στους συμμετέχοντες, όπως λχ. είναι η προετοιμασία των συμμετεχόντων εκπαιδευομένων του προγράμματος, η παρακολούθηση και η καθοδήγησή τους, η υποστήριξή τους κατά τη διάρκεια της δραστηριότητας, η αξιολόγηση των μαθησιακών αποτελεσμάτων. Φυσικά, οι παράμετροι που οριοθετούν τη διάσταση της υποστήριξης των φοιτητών σχετίζεται τόσο με τον εκπαιδευτικό οργανισμό «προέλευσής» τους όσο και με το πανεπιστημιακό ίδρυμα παρακολούθησης του προγράμματος Erasmus+¹⁶.

2.2.2. Ποσοτικά χαρακτηριστικά

Τα ποσοτικά χαρακτηριστικά του προγράμματος Erasmus+ είναι απότοκος συντελεστών που αφορούν –ως επί το πλείστον- τις προσλαμβάνουσες που δημιουργούνται για τους συμμετέχοντες και όχι μόνο κατά τη διάρκεια της εκπαιδευτικής διαδικασίας, αλλά κυρίως μετά το πέρας των σπουδών τους. Οι στόχοι που κάθε φορά ανά εξαιτία τίθενται είναι ένα σύμπλεγμα παραγόντων, οι οποίοι βρίσκουν ερείσματα στις κοινωνικές συνθήκες που υπάρχουν σε διεθνές επίπεδο, οι οποίες απασχολούν τόσο τους πολίτες όσο και εν γένει τις Κοινωνίες/Κράτη. Λόγω της οικονομικής κρίσης που ήταν εμφανής στις ευρωπαϊκές χώρες ήδη από το 2010, οι στόχοι του προγράμματος Erasmus+ για την περίοδο 2014-2020 είχαν επικεντρωθεί στην άμεση καταπολέμηση της ανεργίας μέσα από την ενίσχυση των δεξιοτήτων και της απασχολησιμότητας, καθώς και από τον εκσυγχρονισμό της εκπαίδευσης και της κατάρτισης της νεολαίας.

Στη βάση της προσπάθειας, ώστε τα αποτελέσματα από το πρόγραμμα Erasmus+ την περίοδο 2014-2020 να βρουν όλο και περισσότερους αποδέκτες, οι αρμόδιοι φορείς καλούνταν να διαδώσουν δύο κύρια μηνύματα. Το πρώτο μήνυμα αφορούσε στο συγκεκριμένο έργο και διαφέρει σχέδιο από σχέδιο. Η προώθηση των αποτελεσμάτων, απών (συγκεκριμένα έργα) ή άυλων (προσωπικές εμπειρίες των συμμετεχόντων) αφορούσαν στο σχέδιο που ο κάθε φορέας είχε επιλέξει και στο κοινό που απευθυνόταν. Το δεύτερο μήνυμα ήταν κοινό από όλους τους συμμετέχοντες. Απευθυνόταν σε όλη την κοινωνία, στο βαθμό που ο κάθε φορέας μπορεί να επηρεάσει. Αυτό το μήνυμα έχει το νοηματικό περιεχόμενο του βιωματικού, για το πώς δηλαδή τα άτομα που συμμετείχαν στην εκπαιδευτική διαδικασία επωφελήθηκαν. Και κυρίως το τελευταίο μήνυμα είναι ιδιαίτερα σημαντικό, γιατί τα άτομα αυτά με το πέρας των σπουδών τους θα αποτελέσουν σημαντικό τμήμα της παραγωγικής διαδικασίας. Το marketing, δηλαδή αφενός ο τρόπος διάδοσης της εμπειρίας των συμμετεχόντων, αφετέρου το αντίκρισμα που θα έχει η μετάδοση της άποψης των φοιτητών σε ένα ευρύτερο κοινό, συνιστούν ένα παράγοντα στον οποίο οι αρμόδιοι φορείς επενδύουν συστηματικά, προκειμένου να προσελκύσουν ενδιαφερομένους. Άλλωστε, οι ίδιοι οι μηχανισμοί που υλοποιούν το πρόγραμμα ανταλλαγών Erasmus+ αντιλαμβάνονται τους φοιτητές ως «πρεσβευτές» του¹⁷.

16. European Commission, Erasmus Quality Standards for mobility projects in the fields of adult education, vocational education and training, and school education, ver. 1 (2020): 28.05.2020, παρατίθεται εδώ:

<https://erasmus-plus.ec.europa.eu/sites/default/files/2021-09/erasmus-quality-standards-mobility-nov-2020_en.pdf>

17. Προβολή και Επικοινωνία Erasmus+: Οδηγός διάδοσης και αξιοποίησης των αποτελεσμάτων των σχεδίων Erasmus+, που εκπονήθηκε από την Ομάδα Επικοινωνίας/ Ιδρύματος Κρατικών Υποτροφιών- Εθνική Ομάδα Συντονισμού Erasmus+, παρατίθεται στο <eurep.auth.gr>

2.2.3. Το δείγμα της έρευνας

Αρχικά, πραγματοποιήθηκε μία ανασκόπηση της βιβλιογραφίας αναφορικά με τον απολογισμό της γνώσεων που αποκτήθηκαν σε σχέση με το Πρόγραμμα και με τα αποτελέσματά του, στη συνέχεια πραγματοποιήθηκαν έρευνες μεγάλης κλίμακας, οι οποίες στόχο είχαν να συλλέξουν δεδομένα μέσω διαδικτυακών ερωτηματολογίων από ποικίλες ομάδες-στόχους, ενώ πραγματοποιήθηκαν και ποιοτικές περιπτώσιολογικές μελέτες για την παροχή βαθύτερων γνώσεων σχετικά με τα έργα κινητικότητας.

2.2.3.1. Ομάδες στόχου

Η μελέτη προσπάθησε να καλύψει πολλές ομάδες δικαιούχων του Προγράμματος Erasmus+ και ομάδες σύγκρισης. Οι κύριες ομάδες-στόχοι του έργου ήταν:

1. Φοιτητές που συμμετείχαν στο Πρόγραμμα, οι οποίοι ερωτήθηκαν λίγο πριν από την κινητικότητά τους αλλά και μετά την επιστροφή τους. Ερευνήθηκαν επίσης απόφοιτοι Erasmus+ με εμπειρία συμμετοχής στο Erasmus+ ή σε προγενέστερο Πρόγραμμα Erasmus.
2. Προσωπικό: Ακαδημαϊκό και μη, με εμπειρία σε Πρόγραμμα Erasmus+ ή Erasmus.
3. Ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης που συμμετέχουν στο Πρόγραμμα Erasmus+.
4. Συντονιστές έργων στρατηγικής εταιρικής σχέσης Erasmus+.

2.2.3.2. Ομάδες σύγκρισης

Επίσης, δημιουργήθηκαν διάφορες ομάδες σύγκρισης. Σε ό,τι αφορά τους φοιτητές, οι ομάδες αυτές περιελάμβαναν:

- Φοιτητές που επιλέχθηκαν να λάβουν μέρος στο Erasmus+ αλλά περισσότερο από τρεις μήνες πριν από την αναχώρηση.
- Φοιτητές και απόφοιτους που συμμετέχουν σε άλλα προγράμματα κινητικότητας, διαφορετικά από το Erasmus+.
- Φοιτητές και απόφοιτους που δεν είχαν προηγούμενη εμπειρία συμμετοχής σε διεθνείς εμπειρίες κινητικότητας.

Ενώ για το προσωπικό ορίστηκαν οι ακόλουθες ομάδες σύγκρισης:

- Μέλη προσωπικού που είχαν συμμετάσχει σε άλλα προγράμματα κινητικότητας, διαφορετικά από το Erasmus+.
- Εκείνοι που δεν είχαν συμμετάσχει σε καμία εμπειρία διεθνούς κινητικότητας.

2.2.3.3. Ανάπτυξη Ερωτηματολογίου

Για κάθε μία από τις προαναφερθείσες ομάδες στόχου και σύγκρισης σχεδιάστηκε ειδικό ερωτηματολόγιο. Τα ερωτηματολόγια Erasmus+ Impact Study χρησιμοποιήθηκαν ως βάση για την ανάπτυξη των ερωτηματολογίων της παρούσας μελέτης, ωστόσο, η ομάδα έργου προέβη στις απαραίτητες ουσιαστικές αλλαγές και προσάρμοσε τα ερωτηματολόγια που χρησιμοποιήθηκαν στην μελέτη του 2022, προκειμένου να καλύψει τους συγκεκριμένους και επικαιροποιημένους στόχους που έθεσε η παρούσα μελέτη και να εφαρμόσει τις προτάσεις που ελήφθησαν από μια ομάδα εξωτερικών εμπειρογνομώνων και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

2.2.3.4. Δειγματοληψία

Μια βάση δεδομένων απογραφής των συμμετεχόντων στο Erasmus+ ήταν διαθέσιμη στην ερευνητική ομάδα, με σκοπό τη δειγματοληψία και τη διανομή έρευνας. Ένα τυχαίο επιλεγμένο υποσύνολο του 70% του πληθυσμού των μαθητών χρησιμοποιήθηκε για το έργο αυτό και το υπόλοιπο 30% είχε προβλεφθεί για μια Ενδιάμεση Αξιολόγηση Erasmus+ που επικαλύπτεται εν μέρει χρονικά με αυτήν τη μελέτη. Κατά την έναρξη της έρευνας τον Ιανουάριο του 2022, ένα άθροισμα 11.351 περιπτώσεων χρησίμευσε ως βάση για τη δειγματοληψία, συμπεριλαμβανομένων φοιτητών και προσωπικού από το 2014.

2.2.3.5. Διαδικασία συλλογής δεδομένων

Τα ερωτηματολόγια της έρευνας διανεμήθηκαν διαδικτυακά από την άνοιξη του 2022 έως το καλοκαίρι του 2022. Όλοι οι συμμετέχοντες στο Erasmus+, φοιτητές και προσωπικό, ήρθαν σε άμεση επαφή μέσω e-mail, χάρη στα στοιχεία επικοινωνίας που είναι αποθηκευμένα στη βάση δεδομένων Mobility Tool+ που χρησιμοποιείται για τη διαχείριση του προγράμματος. Το ίδιο ισχύει και για τους συντονιστές έργων στρατηγικής εταιρικής σχέσης, των οποίων τα στοιχεία επικοινωνίας αποθηκεύονται στη βάση δεδομένων του έργου. Η επαφή με άλλες ομάδες-στόχους, μετακινούμενα ή μη μετακινούμενα πρόσωπα, πραγματοποιήθηκε έμμεσα, μέσω των ιδρυμάτων. Τα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης προσκλήθηκαν να συμμετάσχουν από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και άλλα θεσμικά κανάλια (εθνικοί φορείς και πανεπιστημιακά δίκτυα Erasmus+). Τέλος, οι ερωτηθέντες που προσκλήθηκαν ειδοποιήθηκαν μία φορά ακόμη να συμπληρώσουν την έρευνα, στην περίπτωση που δεν είχαν απαντήσει αρχικά.

Τα ποσοστά ανταπόκρισης κυμαίνονταν από 19% έως 35% για μεμονωμένες ομάδες συμμετεχόντων στο Erasmus+. Στην περίπτωση των συντονιστών, το ποσοστό ανταπόκρισης έφτασε το 64%. Αν και αυτό το αποτέλεσμα δεν προκαλεί έκπληξη για μια διαδικτυακή έρευνα των ομάδων-στόχων για το έργο, η μη απάντηση μπορεί να είναι πηγή μεροληψίας – εάν τα άτομα που ανταποκρίνονται στην έρευνα διαφέρουν συστηματικά από αυτά που δεν απάντησαν, π.χ. στα αισθήματά τους για το πρόγραμμα.

Άλλα μέσα συλλογής δεδομένων, όπως η τηλεφωνική κλήση θα μπορούσαν να έχουν εξασφαλίσει υψηλότερο ποσοστό απόκρισης. Ωστόσο, αυτές οι επιλογές δεν ήταν δυνατό να εφαρμοστούν καθώς δεν υπήρχαν διαθέσιμα στοιχεία επικοινωνίας εκτός από τις διευθύνσεις ηλεκτρονικού ταχυδρομείου των συμμετεχόντων στο Erasmus+. Οι προκύπτοντες περιορισμοί για την ερμηνεία που απορρέουν από τη φύση της συλλογής δεδομένων συζητούνται στο τέλος αυτού του κεφαλαίου.

2.2.3.6. Επισκόπηση δείγματος

Μέγεθος δείγματος

Συνολικά, καταγράφηκαν 11.351 απαντήσεις στην έρευνα. Κατά τη διάρκεια της επεξεργασίας δεδομένων, όλοι οι ερωτηθέντες που δεν ολοκλήρωσαν το πρώτο σύνολο ερωτήσεων αποκλείστηκαν από την ανάλυση.

Στάθμιση

Η σύγκριση των δεδομένων που συλλέχθηκαν με τη βάση δεδομένων Mobility Tool+ αποκάλυψε ορισμένες διαφορές μεταξύ του δείγματος και του πληθυσμού Erasmus+, αλλά αυτές ήταν σχετικά μικρές. Ωστόσο, τα δεδομένα σταθμίστηκαν με τα χαρακτηριστικά που είναι διαθέσιμα από τη βάση δεδομένων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής με τους συμμετέχοντες στο Erasmus+, για να βελτιωθεί περαιτέρω η αντιστοίχιση του δείγματος με τον πληθυσμό.

Τα αποτελέσματα σταθμίστηκαν κατά φύλο, ηλικία και περιοχή καταγωγής για τους φοιτητές και ανά φύλο και περιοχή καταγωγής στην περίπτωση του προσωπικού.

Φυσικά, η στάθμιση μπορεί να αντισταθμίσει μόνο ανισοροπίες σε πτυχές που καλύπτονται από τη βάση δεδομένων των συμμετεχόντων στο Erasmus+. Η στάθμιση δεν μπορεί να αντισταθμίσει τις διαφορές μεταξύ του δείγματος και του πληθυσμού σε μη παρατηρούμενα χαρακτηριστικά. Ως εκ τούτου, δεν εξαλείφει την προκατάληψη που προέρχεται από άλλες πηγές, όπως η μη απόκριση, όπως συζητήθηκε παραπάνω.

Καθώς δεν υπήρχε διαθέσιμη βάση δεδομένων για τον πληθυσμό των «άλλων μετακινούμενων» και «μη μετακινούμενων» φοιτητών και προσωπικού, δεν μπορούσε να εφαρμοστεί στάθμιση σε αυτές τις ομάδες. Δεν εφαρμόζεται στάθμιση στα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και στους συντονιστές για τον ίδιο λόγο – έλλειψη βάσης δεδομένων που περιέχει βασικές μεταβλητές για τον πληθυσμό.

2.2.3.7. Ποσοτική ανάλυση δεδομένων

Το μέγεθος του όγκου των δεδομένων που συλλέχθηκαν για το έργο, εμποδίζει τη λεπτομερή ανάλυσή του,

σε όλη του την πολυπλοκότητα, σε μια ενιαία αναφορά. Έτσι, ήταν απαραίτητο να βρεθεί ένας τρόπος επιλογής, προβολής και σχολιασμού των πιο σχετικών και κρίσιμων για την αξιολόγηση ευρημάτων. Υιοθετήθηκαν δύο κύριες προσεγγίσεις για τη μείωση και την ανάλυση δεδομένων: η συγκέντρωση αλληλένδετων στοιχείων σε δείκτες, με σκοπό τη σύγκριση μεταξύ ομάδων και η δόμηση των κεφαλαίων αποτελεσμάτων με «βασικά μηνύματα».

Πραγματοποιήθηκε ομαδοποίηση χωρών ανά γεωγραφικές περιοχές, ομαδοποίηση χωρών υποδοχής φοιτητών και ομαδοποίηση χωρών κατά γεωγραφική εγγύτητα.

Ως προς τη συλλογή και ανάλυση ποιοτικών δεδομένων, εκτός από τις έρευνες, πραγματοποιήθηκαν περιπτώσιολογικές μελέτες, ο κύριος σκοπός των οποίων ήταν να συμπληρώσουν τις γνώσεις που προέκυψαν από τις έρευνες των συντονιστών των Προγραμμάτων Κινητικότητας και εκείνων των ΑΕΙ και του προσωπικού. Οι περιπτώσιολογικές μελέτες επικεντρώθηκαν σε διάφορες μεταβλητές.

Οι περιπτώσιολογικές μελέτες βοήθησαν στη συγκέντρωση πιο στοχευμένων γνώσεων (δηλαδή εστιάζοντας σε μεμονωμένες περιπτώσεις που αναλύθηκαν σε βάθος, στο δικό τους πλαίσιο) σχετικά με την εμπειρία και τις επιπτώσεις που αντιλαμβάνονται οι δικαιούχοι των έργων. κρίσιμοι παράγοντες επιτυχίας ή εμπόδια και ακούσιες επιπτώσεις που συναντούν οι δικαιούχοι.

2.2.3.8 Περιορισμοί

Η μελέτη εφαρμόζει πολλαπλές στρατηγικές για τη διερεύνηση του αντίκτυπου του προγράμματος Erasmus+ στους φοιτητές, το προσωπικό και τα συμμετέχοντα ιδρύματα. Κατά την ερμηνεία των αποτελεσμάτων που αναφέρονται θα πρέπει να ληφθούν υπόψη ορισμένοι περιορισμοί.

2.2.3.9. Περιορισμοί του σχεδιασμού της μελέτης και της συλλογής δεδομένων

Τα δεδομένα που συλλέγονται δεν είναι πειραματικά αλλά παρατηρητικά και οι ερμηνείες περιορίζονται στη συσχέτιση και όχι στην αιτιότητα. Ένας πειραματικός σχεδιασμός δεν μπορεί να εφαρμοστεί σε δημόσια προγράμματα όπως το Erasmus+ καθώς δεν είναι δυνατό να ανατεθούν οι συμμετέχοντες τυχαία σε ομάδες θεραπείας και ελέγχου για νομικούς και ηθικούς λόγους. Αν και η μελέτη μιμείται ορισμένα χαρακτηριστικά ενός οιονεί πειραματικού σχεδιασμού συγκρίνοντας συμμετέχοντες στο Erasmus+ με μη συμμετέχοντες, αυτή η σύγκριση θα πρέπει να θεωρείται ενδεικτική και όχι οριστική. Οι αιτιώδεις επιδράσεις γενικά είναι δύσκολο να μετρηθούν με βάση έρευνες, και στο πλαίσιο μας ειδικά, λόγω περιορισμών όπως πιθανές μεροληψίες αυτοεπιλογής –στο πρόγραμμα και στη συμμετοχή στην έρευνα.

Οι συμμετέχοντες στο Erasmus+ ενδέχεται να διαφέρουν από άλλους πτυχιούχους σε περισσότερες πτυχές από την απλή συμμετοχή στην εμπειρία κινητικότητας. Η αυτοεπιλογή τους σε μια εμπειρία κινητικότητας μπορεί να αντανakλά διαφορές στις στάσεις, τα κίνητρα και τις επιδόσεις τους, κ.λπ. σε σύγκριση με τους μη μετακινούμενους μαθητές. Αυτές οι εγγενείς διαφορές δεν μπορούν να ελεγχθούν στο πλαίσιο του σχεδιασμού αυτής της μελέτης και, ως εκ τούτου, τα στοιχεία που συλλέγονται θα πρέπει να θεωρούνται ενδεικτικά των συμμετεχόντων στην ανάπτυξη μέσω της κινητικότητάς τους. Επιπλέον, δεδομένης της αύξησης της συμμετοχής στο Erasmus με την πάροδο του χρόνου, τα ευρήματα για αποφοίτους που ήταν από τους πρώτους που συμμετείχαν στο Erasmus ενδέχεται να μην είναι μεταβιβάσιμα για τους αποφοίτους σήμερα. Όσον αφορά την αυτοεπιλογή στην έρευνα μεταξύ εκείνων που προσεγγίστηκαν για συμμετοχή, δεν μπορεί να αποκλειστεί ότι οι λόγοι συμμετοχής στις έρευνες του έργου θα μπορούσαν να σχετίζονται με ορισμένα προσωπικά χαρακτηριστικά που διαφοροποιούν τους συμμετέχοντες στην έρευνα από τους μη συμμετέχοντες.

Μια ολοκληρωμένη βάση δεδομένων των συμμετεχόντων στο Erasmus+ ήταν διαθέσιμη στην ερευνητική ομάδα με σκοπό τη συλλογή δεδομένων για ορισμένες ομάδες (συμπεριλαμβανομένων των βασικών ομάδων-στόχων για αυτήν τη μελέτη). Ωστόσο, για ορισμένες ομάδες (όπως οι μη μετακινούμενοι φοιτητές και το προσωπικό καθώς και οι συμμετέχοντες σε προγράμματα κινητικότητας εκτός του Erasmus+) αυτά τα δεδομένα δεν ήταν διαθέσιμα. Έτσι, αυτές οι ομάδες μπορούσαν να κληθούν να λάβουν μέρος στην έρευνα μόνο έμμεσα. Η ερευνητική ομάδα δεν είχε τον έλεγχο σχετικά με το ποια μέλη αυτών των ομάδων κλήθηκαν να λάβουν

μέρος στην έρευνα και πρέπει να θεωρηθούν μη αντιπροσωπευτικά. Άλλες πιθανές πηγές μεροληψίας είναι τα σχετικά χαμηλά ποσοστά απόκρισης και, όπως στην περίπτωση των συμμετεχόντων στο Erasmus+, η αυτο-επιλογή.

Η μελέτη αξιολογεί τις αντιλήψεις των συμμετεχόντων, ρωτώντας τους εάν πιστεύουν ότι βελτιώθηκαν κατά τις αναλυόμενες διαστάσεις. Αυτή η προσέγγιση είναι σύμφωνη με προηγούμενες μελέτες αξιολόγησης στο πεδίο και συχνά είναι το μόνο εφικτό μέσο έρευνας. Ωστόσο, η εγκυρότητα αυτής της προσέγγισης μπορεί να αμφισβητηθεί λόγω πολλαπλών πηγών μεροληψίας ή λάθους – ιδίως οι ερωτηθέντες μπορεί να μην είναι σε θέση να αξιολογήσουν την έκταση του αντίκτυπου που έχουν βιώσει. Οι απαντήσεις μπορεί να επηρεαστούν από τις πολιτικές θέσεις των ερωτηθέντων, τη συνολική ικανοποίηση από την εμπειρία κινητικότητας και τα πολιτισμικά πρότυπα.

Όσον αφορά, συγκεκριμένα, τα αποτελέσματα της συμμετοχής σταδιοδρομίας, αυτή η έκθεση υποδεικνύει τον αντίκτυπο της συμμετοχής στο Erasmus+ στις σταδιοδρομίες συγκρίνοντας την εργασιακή κατάσταση των αποφοίτων με και χωρίς εμπειρία κινητικότητας. Από ορισμένες απόψεις, αυτή μπορεί να θεωρηθεί μια ισχυρή μέθοδος, καθώς δεν εστιάζει σε αυτο-δηλωμένες αντιλήψεις και αξιολογήσεις, αλλά μετρά το πραγματικό αποτέλεσμα: εάν οι άνθρωποι έχουν δουλειά, εάν είναι ικανοποιημένοι, εάν εργάζονται σε διεθνές περιβάλλον. Από την άλλη πλευρά, υπάρχουν και όρια σε αυτή τη μέθοδο, όπως υπογραμμίζει η συζήτηση της αυτοεπιλογής στο πρόγραμμα που παρουσιάστηκε παραπάνω.

Τέλος, σε αρκετές περιπτώσεις, η μελέτη αναλύει τις διαφορές μεταξύ των στάσεων των συμμετεχόντων πριν και μετά την κινητικότητα. Αυτό είναι ιδιαίτερα η περίπτωση του Ευρωπαϊκού Δείκτη Ταυτότητας και του Διεθνούς Δείκτη Ανοικτής Σταδιοδρομίας. Η ευρωστία αυτής της μεθόδου ενισχύεται από τη διαχρονική ανάλυση του ζευγαρωμένου δείγματος που συλλέχτηκε - οι ίδιοι ερωτηθέντες ερωτήθηκαν πριν και μετά την κινητικότητα, γεγονός που μειώνει την απειλή της δειγματοληψίας και της μεροληψίας επιλογής. Ωστόσο, αυτή η μέθοδος δεν μπορεί να εφαρμοστεί σε όλες τις περιοχές επιπτώσεων, ιδίως όταν το πεδίο μιας μελέτης είναι τόσο ευρύ όσο σε αυτήν την περίπτωση.

3. Αποτίμηση Σχεδίων Κινητικότητας Erasmus+ ως προς το βαθμό ικανοποίησης των Συμμετεχόντων

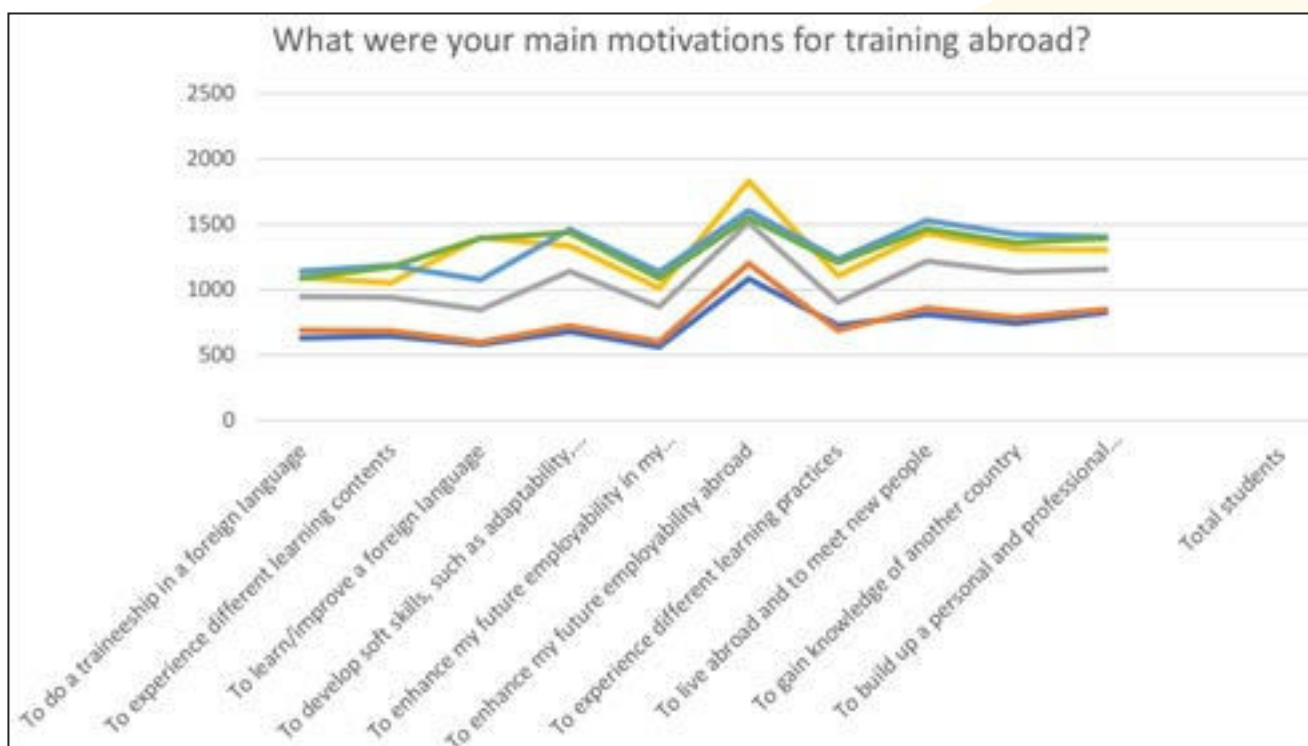
3.1. Χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων στα Σχέδια Κινητικότητας Erasmus+ στον τομέα της Εκπαίδευσης και Κατάρτισης 2014 – 2019

Γενικές Πληροφορίες

Πίνακας 1. Κατανομή συμμετεχόντων με σύμφωνα με το βασικό κίνητρο εκπαίδευσης στο εξωτερικό

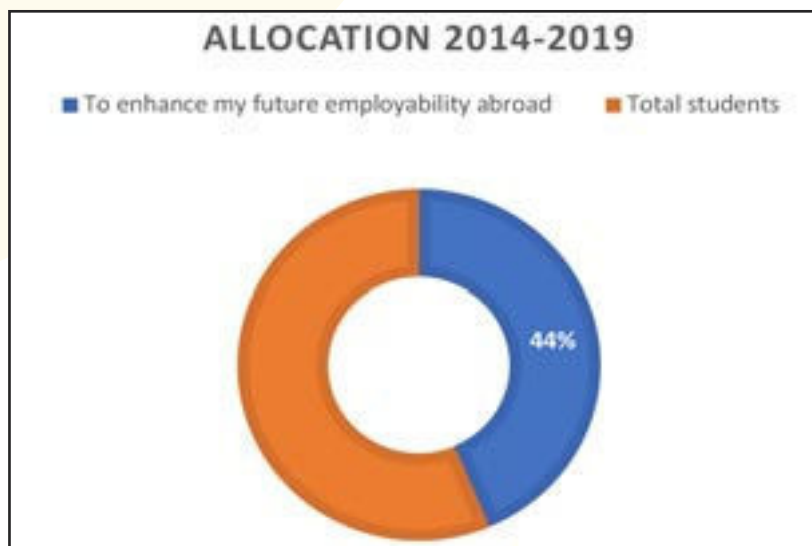
	Students 2014	Students 2015	Students 2016	Students 2017	Students 2018	Students 2019
To do a traineeship in a foreign language	634	692	946	1095	1140	1089
To experience different learning contents	648	687	944	1056	1185	1174
To learn/improve a foreign language	585	601	849	1397	1077	1393
To develop soft skills, such as adaptability, problem solving, curiosity, etc.	681	725	1142	1337	1464	1437
To enhance my future employability in my home country	564	606	868	1014	1135	1089
To enhance my future employability abroad	1084	1202	1515	1830	1606	1550
To experience different learning practices	729	691	904	1109	1236	1208
To live abroad and to meet new people	810	861	1219	1432	1528	1468
To gain knowledge of another country	745	787	1136	1313	1424	1361
To build up a personal and professional network	826	850	1155	1307	1406	1393
Total students	1404	1502	1903	2141	2218	2183

Διάγραμμα 1. Κατανομή των συμμετεχόντων σύμφωνα με το κριτήριο της ενίσχυσης της ικανότητάς τους να εργαστούν στο εξωτερικό



Όπως γίνεται αντιληπτό από τα ανωτέρω, το βασικό κίνητρο για τους συμμετέχοντες διαχρονικά, ο συνολικός αριθμός των οποίων είναι 11.351, αποτέλεσε η ενδυνάμωση της ικανότητάς τους να μπορούν να εργαστούν στο εξωτερικό, ενώ αντιθέτως το λιγότερο βασικό κίνητρο ήταν να έχουν τη δυνατότητα να εργαστούν στην χώρα καταγωγής τους. Από τους 11.351 ωφελούμενους, οι 8.787 (48%) θεωρούν ότι το βασικότερο κίνητρο ήταν η ενίσχυση της ικανότητάς τους να μπορούν να εργαστούν στο εξωτερικό.

Διάγραμμα 2. Ποσοστό επί των ωφελούμενων που θεωρούν πως η ενίσχυση της δυνατότητάς τους να εργαστούν στο εξωτερικό ήταν το βασικότερο κίνητρο, σε σχέση με όλα τα υπόλοιπα, για τη συμμετοχή στο πρόγραμμα.



3.2. Δείκτες Ικανοποίησης

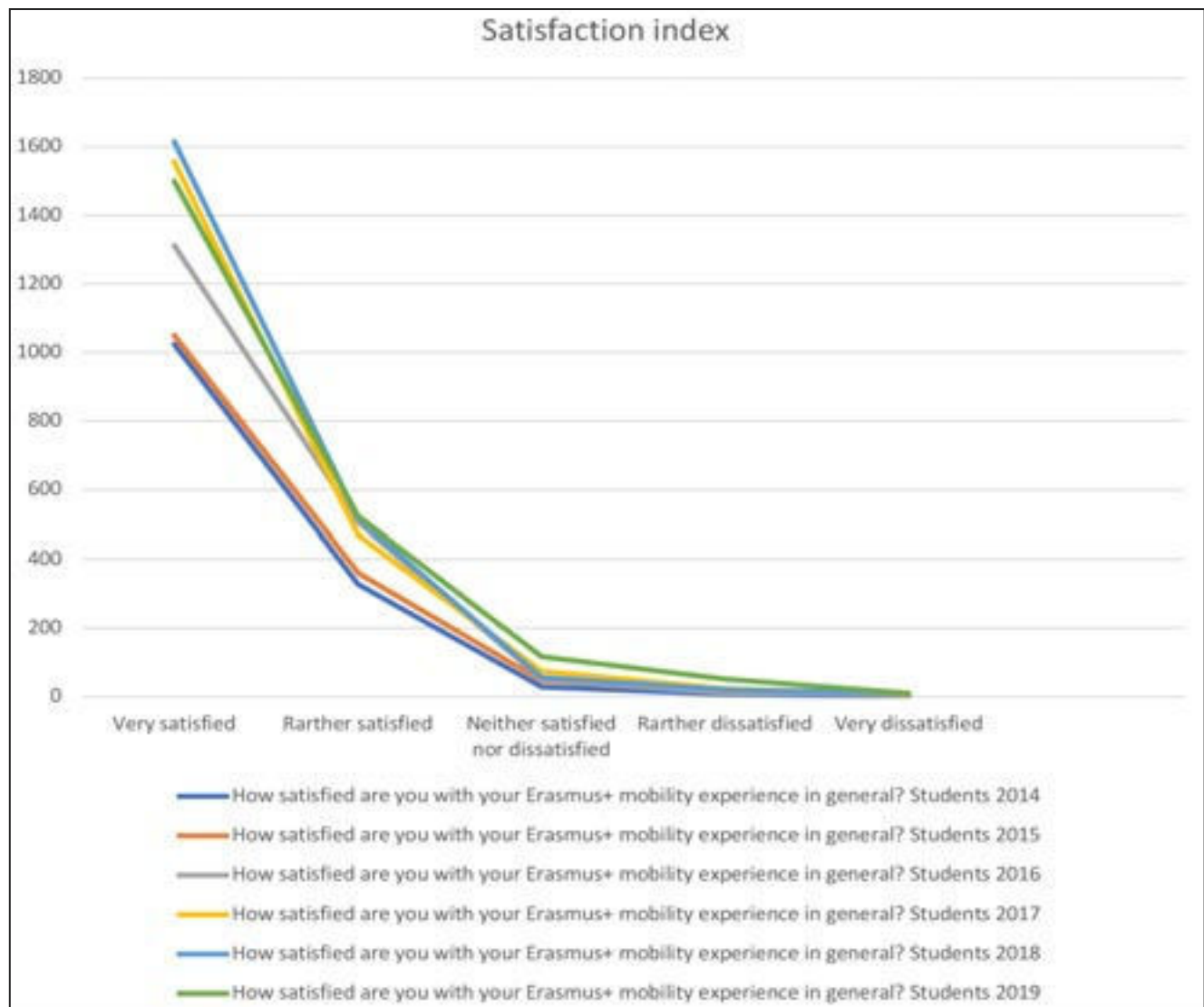
Στην ενότητα αυτή εξετάζονται οι δείκτες ικανοποίησης που αναπτύχθηκαν σύμφωνα με το εύρος των επιμέρους μεταβλητών και που αποτυπώνουν το βαθμό ικανοποίησης των συμμετεχόντων αναφορικά με τη συμμετοχή τους στο Πρόγραμμα Erasmus+. Οι δείκτες αυτοί αφορούν τη συνολική ικανοποίηση και την ποιότητα της πρακτικής άσκησης.

3.2.1. Συνολική ικανοποίηση

Πίνακας 2. Βαθμός ικανοποίησης των συμμετεχόντων από τη συμμετοχή τους στο Πρόγραμμα γενικά.

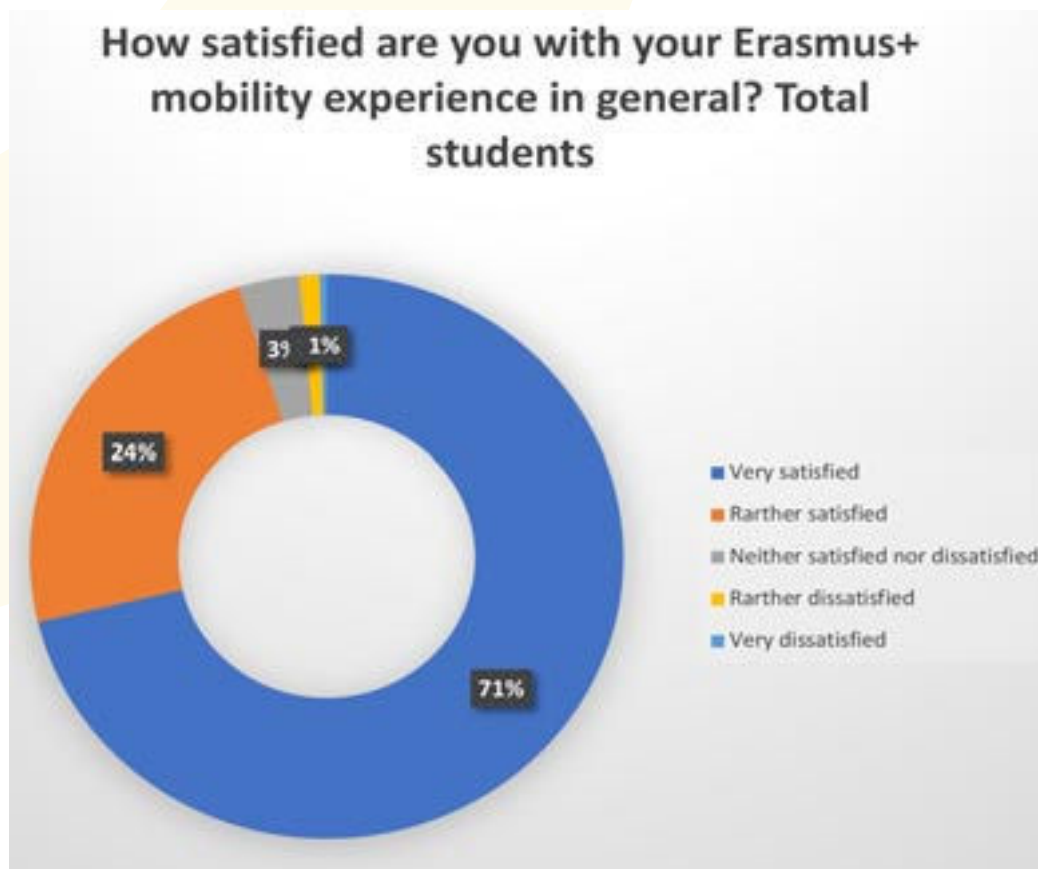
	Students 2014	Students 2015	Students 2016	Students 2017	Students 2018	Students 2019
Very satisfied	1024	1050	1312	1557	1615	1500
Rather satisfied	327	360	506	470	516	524
Neither satisfied nor dissatisfied	28	47	52	74	56	117
Rather dissatisfied	7	13	10	23	20	52
Very dissatisfied	1	8	6	7	10	10
Total students	1404	1502	1903	2141	2218	2183

Διάγραμμα 3. Δείκτης ικανοποίησης ωφελούμενων σε Πρόγραμμα Erasmus+.



Οι περισσότεροι από τους συμμετέχοντες (8.058) και σε ποσοστό 70,9% δήλωσαν πως ήταν πολύ ικανοποιημένοι από τη συμμετοχή τους στο Πρόγραμμα Erasmus+, ενώ 2.703 δήλωσαν αρκετά ικανοποιημένοι, ανεβάζοντας το δείκτη ικανοποίησης διαχρονικά στο 94,7%.

Διάγραμμα 4. Κατανομή των συμμετεχόντων ανάλογα με το βαθμό ικανοποίησης από τη συμμετοχή τους στο πρόγραμμα Erasmus+



3.2.2. Ποιότητα της πρακτικής άσκησης

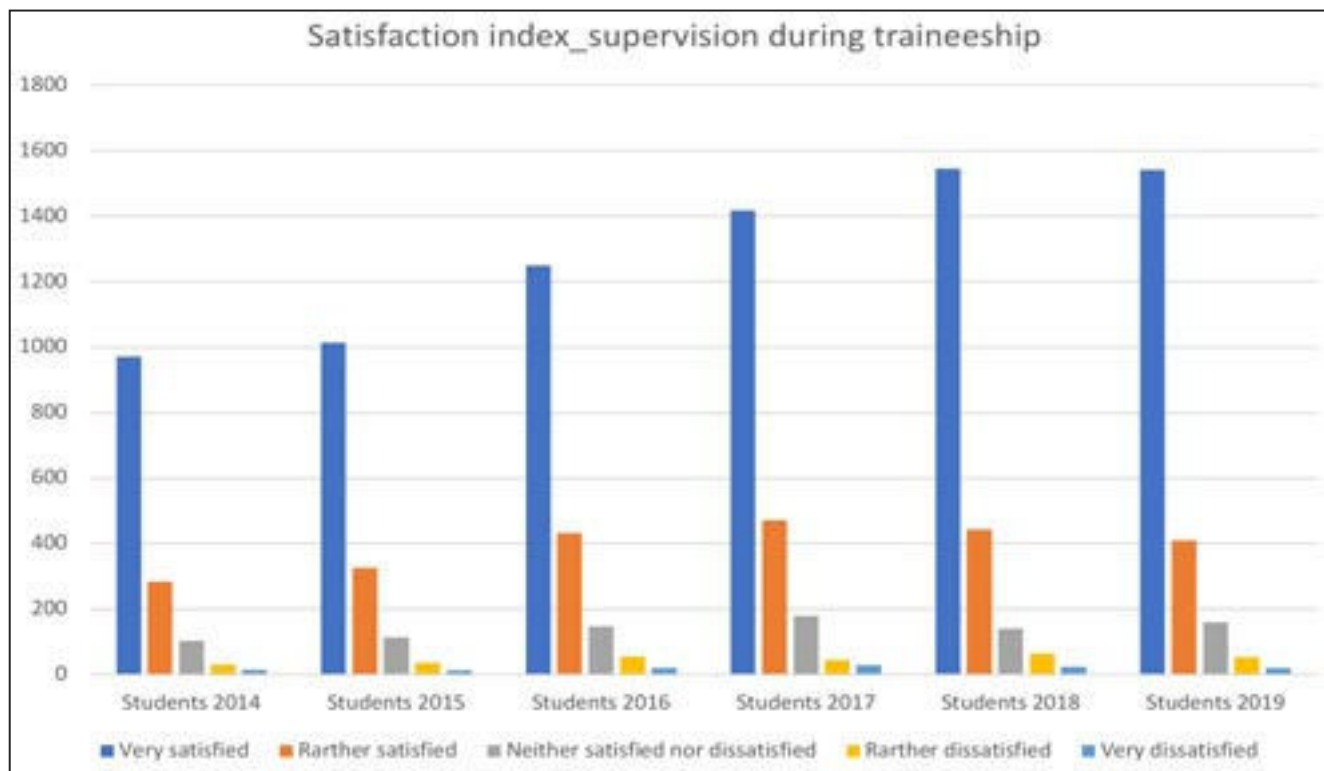
Ο βαθμός ικανοποίησης ωστόσο διακρίνεται τόσο στο σκέλος που αφορά την συνολική, γενικότερη, εμπειρία που αποκομίζει κανείς από τη συμμετοχή ως δικαιούχος σε Πρόγραμμα Erasmus+ όσο και επιμέρους. Αναφορικά με το τελευταίο, έχει γίνει μια ανάπτυξη και επιλογή δεικτών με βάση το κριτήριο της ποιότητας της πρακτικής άσκησης κατά τη διάρκεια της εκπαίδευσης στον φορέα/οργανισμό υποδοχής, τα αποτελέσματα της οποίας παρατίθενται κατωτέρω.

Πίνακας 3. Δείκτης ικανοποίησης σε σχέση με το βαθμό επίβλεψης που είχαν οι συμμετέχοντες κατά τη διάρκεια της εκπαίδευσης από τον οργανισμό υποδοχής

	Students 2014	Students 2015	Students 2016	Students 2017	Students 2018	Students 2019
Very satisfied	971	1014	1249	1418	1546	1541
Rather satisfied	283	326	432	471	444	410
Neither satisfied nor dissatisfied	103	114	148	179	140	159
Rather dissatisfied	30	35	55	45	64	54
Very dissatisfied	14	13	19	28	24	19
Total students	1404	1502	1903	2141	2218	2183

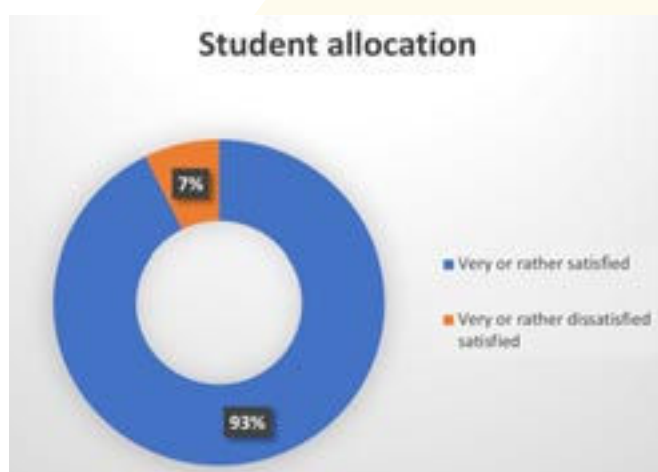
Από τα ανωτέρω στοιχεία προκύπτει πως ο Δείκτης ικανοποίησης παρουσιάζει σταθερότητα διαχρονικά. Πιο ειδικά, σε σύνολο 11.531 συμμετεχόντων, 7.739 (68,2%) δηλώνουν πολύ ικανοποιημένοι ενώ 2.366 (20,8%) αρκετά ικανοποιημένοι από την επίβλεψη κατά τη διάρκεια της εκπαίδευσής τους στον οργανισμό υποδοχής με το γενικό δείκτη ικανοποίησης να διαμορφώνεται στο 89%. Στο παρακάτω διάγραμμα φαίνεται ο δείκτης των βαθμών ικανοποίησης.

Διάγραμμα 5. Δείκτες ικανοποίησης των συμμετεχόντων από το βαθμό επίβλεψης κατά τη διάρκεια της εκπαίδευσης στον οργανισμό υποδοχής



Εάν δεν ληφθεί υπόψη ο δείκτης ουδετερότητας, και ομαδοποιηθούν οι θετικές (πολύ ικανοποιημένος, μάλλον ικανοποιημένος) και αρνητικές (μάλλον δυσαρεστημένος, πολύ δυσαρεστημένος) τιμές, τότε ο βαθμός ικανοποίησης διαμορφώνεται στο 93%, με 10.105 συμμετέχοντες να δηλώνουν πολύ ή μάλλον ικανοποιημένοι και 800 (7%) μάλλον ή πολύ δυσαρεστημένοι.

Διάγραμμα 6. Κατανομή των συμμετεχόντων ανάλογα με το βαθμό ικανοποίησης από την επίβλεψη από τον οργανισμό υποδοχής



Αναφορικά με τα κριτήρια βάσει των οποίων οι συμμετέχοντες επέλεξαν την επιχείρηση/οργανισμό υποδοχής, φαίνεται πως η χώρα/πόλη και στη συνέχεια το είδος της προσφερόμενης εκπαίδευσης αποτέλεσαν τα πρωταρχικά κριτήρια επιλογής, ενώ παράγοντες όπως οι εγκαταστάσεις και η κοινωνική ζωή δεν θεωρούνται τόσο σημαντικά.

Πιο ειδικά, η προσφερόμενη εκπαίδευση από τους οργανισμούς υποδοχής αποτελεί τον βασικό παράγοντα με το 48% των συμμετεχόντων (5.034) να δηλώνουν ως το πλέον σημαντικό κριτήριο και το 46% (4.722) ως σημαντικό σε σύνολο 11.531 φοιτητών.

Διάγραμμα 7. Κριτήρια επιλογής επιχείρησης/οργανισμού υποδοχής



Τα παραπάνω δεδομένα αποτυπώνονται διαχρονικά και στο παρακάτω διάγραμμα από το οποίο φαίνεται η τάση της επιλογής του κριτηρίου της προσφερόμενης πρακτικής άσκησης.

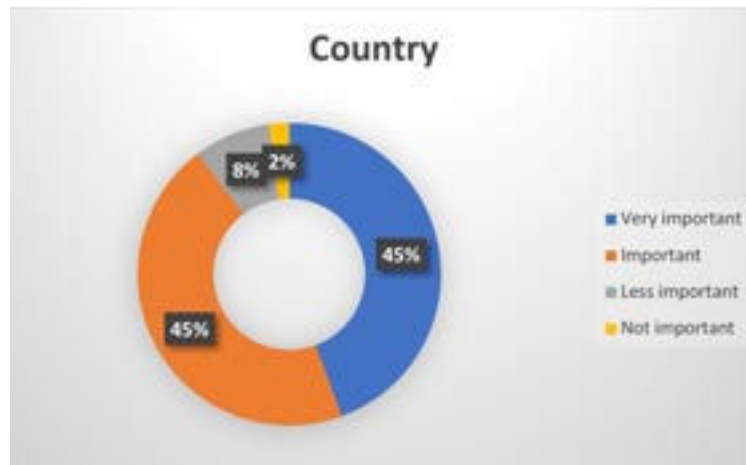
Διάγραμμα 8. Διαχρονική τάση επιλογής επιχείρησης/οργανισμού υποδοχής με βάση την προσφερόμενη πρακτική άσκηση



Το δεύτερο σε σημασία κριτήριο αποτέλεσε η χώρα υποδοχής. Έτσι στις προτιμήσεις των συμμετεχόντων η χώρα και στη συνέχεια η πόλη σε συνδυασμό με τον πολιτισμό, αποτελούν τα κριτήρια με τη μεγαλύτερη επίδραση στην επιλογή τους.

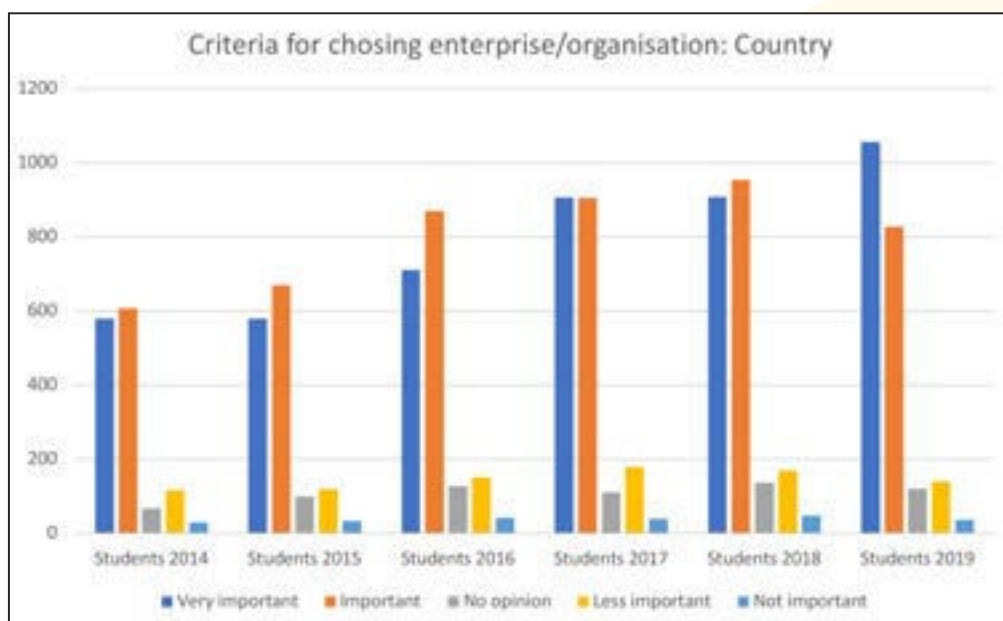
Μελετώντας τα στοιχεία προκύπτει πως το κριτήριο της χώρας συγκεντρώνει στις προτιμήσεις των συμμετεχόντων συνολικά το 90%, οι μισοί εκ των οποίων θεωρούν τη χώρα ως τον πλέον σημαντικό παράγοντα, ενώ οι υπόλοιποι μισοί ως σημαντικό για την επιλογή της επιχείρησης/οργανισμού για την εκδήλωση ενδιαφέροντος της πρακτικής άσκησης.

Διάγραμμα 9. Το κριτήριο της χώρας για την επιλογή της επιχείρησης/οργανισμού υποδοχής.



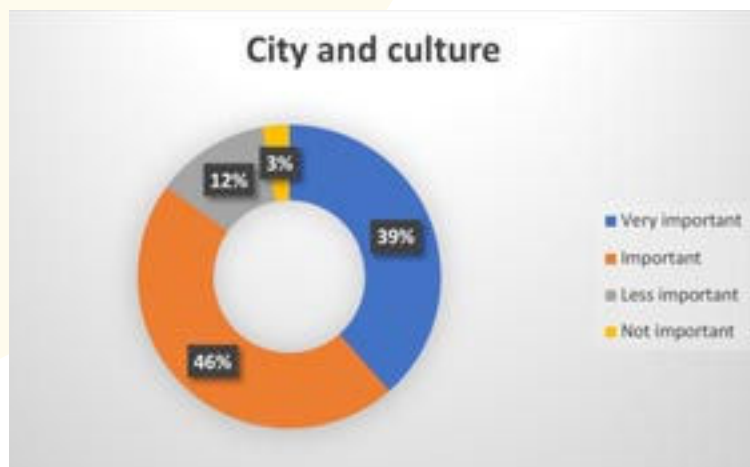
Στην κατ' έτος ανάλυση, φαίνεται η ανωτέρω τάση και στο παρακάτω διάγραμμα.

Διάγραμμα 10. Διαχρονική τάση επιλογής επιχείρησης/οργανισμού υποδοχής με το κριτήριο της χώρας



Ανάλογη είναι και η τάση στην επιλογή της πόλης σε συνδυασμό με τον πολιτισμό. Πιο ειδικά, παρατηρείται πως συνολικά 39% των συμμετεχόντων (3.936) θεωρούν πως η πόλη και ο πολιτισμός της είναι το πλέον σημαντικό κριτήριο με το 46% (4.747) να θεωρεί πως είναι σημαντικό.

Διάγραμμα 11. Το κριτήριο της χώρας και του πολιτισμού για την επιλογή της επιχείρησης/οργανισμού υποδοχής



Η παραπάνω τάση αποτυπώνεται με διαχρονική σειρά και στο ακόλουθο διάγραμμα.

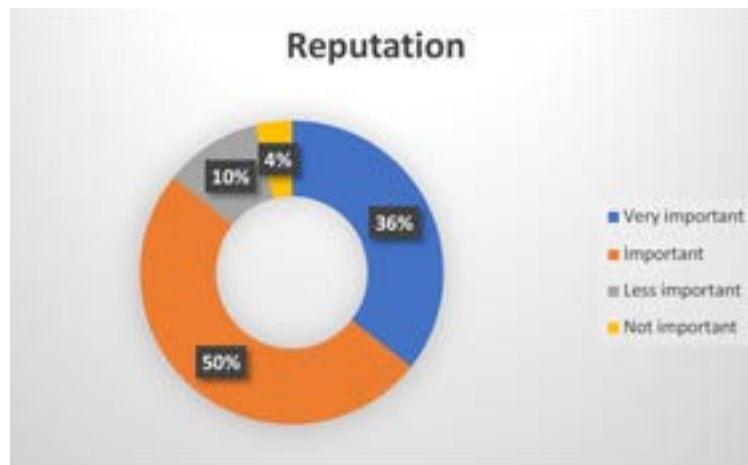
Διάγραμμα 12. Διαχρονική τάση επιλογής επιχείρησης/οργανισμού υποδοχής με το κριτήριο της πόλης και του πολιτισμού



Ακολουθούν τα κριτήρια με χαμηλότερη επίδραση στην επιλογή των συμμετεχόντων, όπως το κριτήριο της φήμης της επιχείρησης/οργανισμού υποδοχής, των εγκαταστάσεων και υποδομών, της προηγούμενης αξιολόγησης πρώην ασκουμένων, της γλώσσας, της κοινωνικής ζωής.

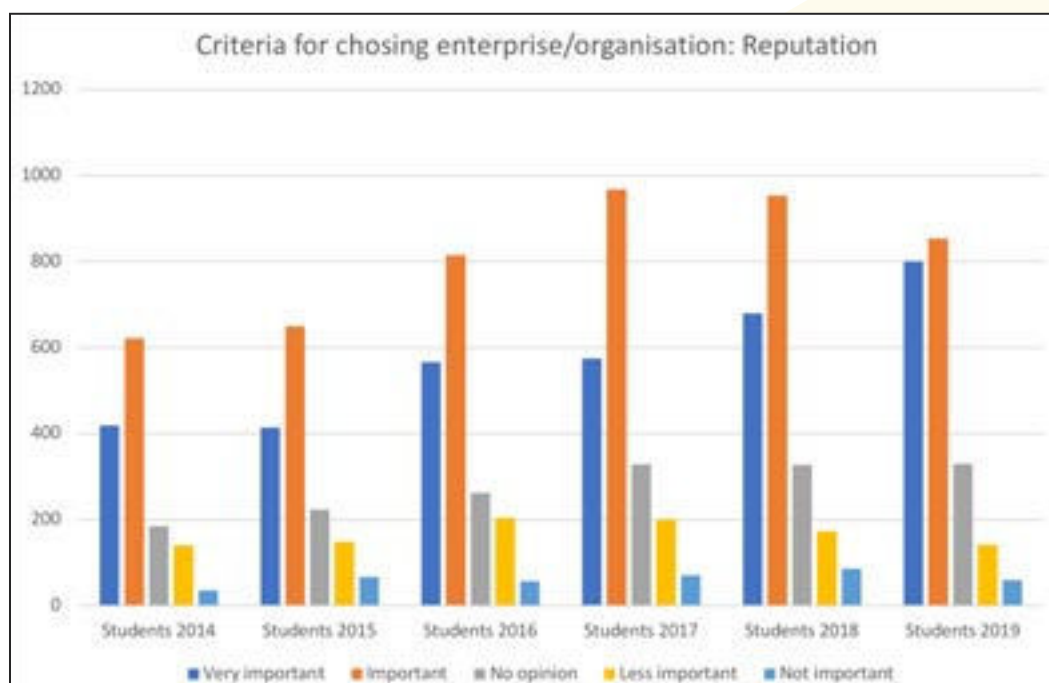
Πιο ειδικά, όπως φαίνεται και στο διάγραμμα που ακολουθεί, το η φήμη διαδραματίζει λιγότερο σημαντικό παράγοντα. Το 36% των συμμετεχόντων (3.452) θεωρεί τη φήμη του οργανισμού υποδοχής πολύ σημαντική ενώ των 50% (4.859) σημαντική, διαμορφώνοντας έτσι τις θετικές τιμές του δείκτη στο 86%.

Διάγραμμα 13. Η φήμη ως παράγοντας επιλογής της επιχείρησης/οργανισμού υποδοχής.



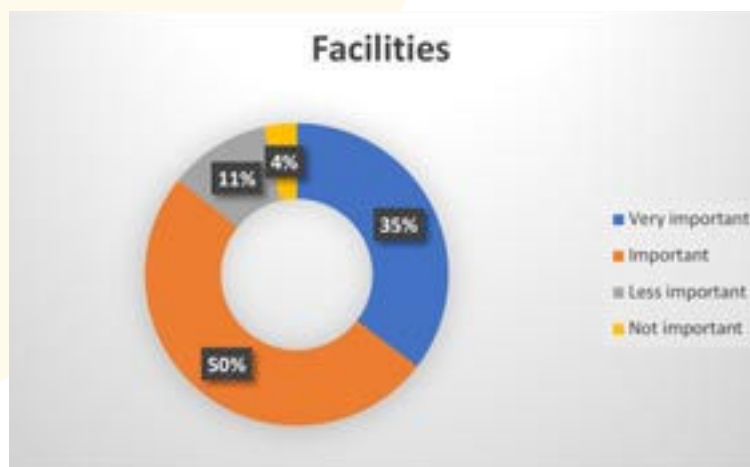
Το κριτήριο της φήμης διαχρονικά παρουσιάζει ανάλογη τάση από έτος σε έτος όπως αποτυπώνεται και στο παρακάτω διάγραμμα.

Διάγραμμα 14. Διαχρονική τάση της φήμης ως κριτηρίου επιλογής της επιχείρησης/οργανισμού υποδοχής από τους συμμετέχοντες



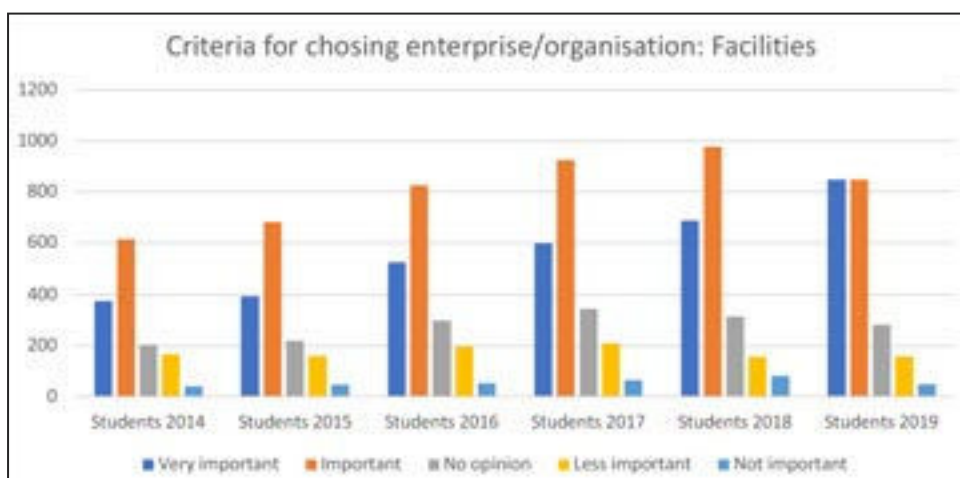
Ανάλογη σημασία έχει για τους συμμετέχοντες και το είδος των εγκαταστάσεων ή υποδομών της επιχείρησης/οργανισμού υποδοχής. Πιο ειδικά, σε σύνολο 11.351 συμμετεχόντων, οι 3.430 (35%) θεωρούν τις εγκαταστάσεις πολύ σημαντικές ενώ 4.872 (50%) θεωρούν τις εγκαταστάσεις απλά σημαντικές.

Διάγραμμα 15. Το κριτήριο των εγκαταστάσεων της επιχείρησης/οργανισμού υποδοχής στις προτιμήσεις των συμμετεχόντων



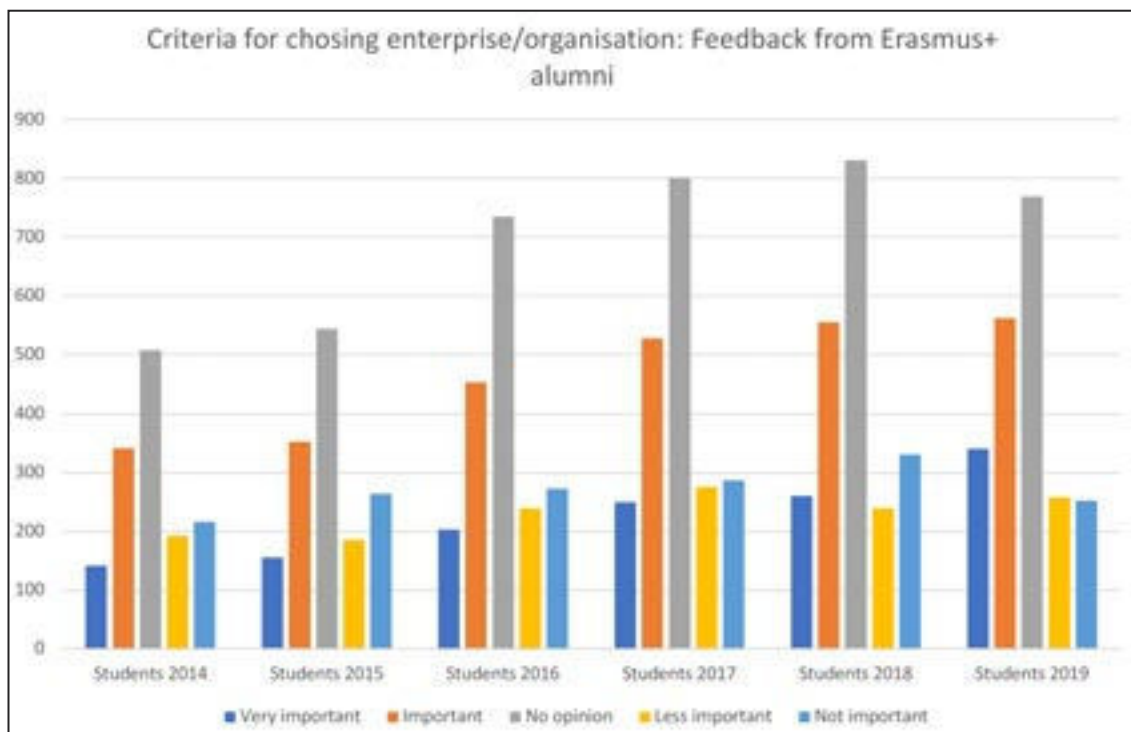
Η διαχρονική εικόνα επιλογής του κριτηρίου των εγκαταστάσεων παρουσιάζει επίσης ομοιομορφία, καθώς οι συμμετέχοντες από το 2014-2019, θεωρούν ως απλά σημαντικές τις εγκαταστάσεις, με εξαίρεση το 2019 όπου για πρώτη φορά οι εγκαταστάσεις αρχίζουν και αποκτούν μια τάση ανοδική στις προτιμήσεις των συμμετεχόντων.

Διάγραμμα 16. Διαχρονική τάση του κριτηρίου των εγκαταστάσεων ως σημαντικού για την επιλογή επιχείρησης/οργανισμού υποδοχής



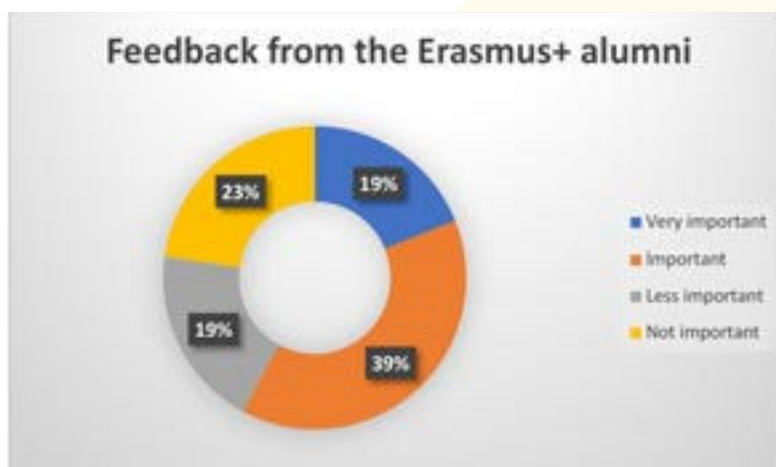
Οι προηγούμενες μαρτυρίες και η αξιολόγηση πρώην αποφοίτων και ασκουμένων, φαίνεται πως δεν αποτελεί σημαντικό κριτήριο καθώς οι συμμετέχοντες δεν δίνουν ιδιαίτερη σημασία. Άλλωστε όπως παρατηρείται στο ακόλουθο διάγραμμα με τη διαχρονική τάση, το κριτήριο αυτό δεν αξιολογείται ιδιαίτερα και δεν λαμβάνεται υπόψη από τους συμμετέχοντες.

Διάγραμμα 17. Διαχρονική τάση κριτηρίου των σχολίων από αποφοίτους του Προγράμματος Erasmus+



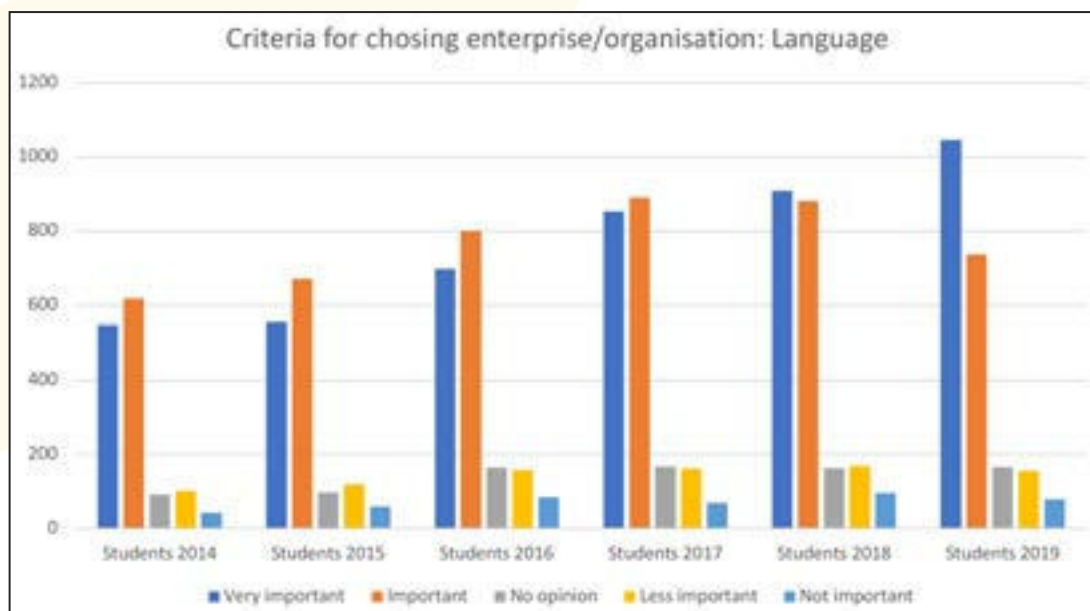
Η τάση γίνεται καλύτερα αντιληπτή στο παρακάτω διάγραμμα όπου απεικονίζει το ποσοστό επί του συνόλου του βαθμού προτίμησης των συμμετεχόντων.

Διάγραμμα 18. Ανατροφοδότηση από αποφοίτους του Προγράμματος Erasmus+



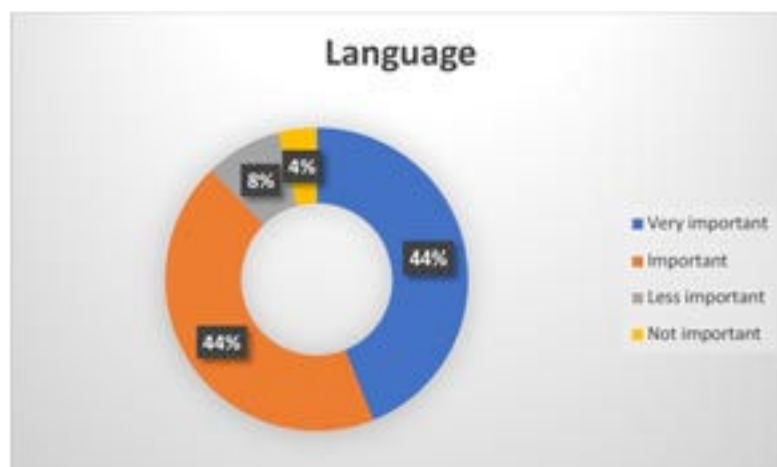
Το στοιχείο της γλώσσας αν και φαίνεται πως θεωρείται σημαντικό, εντούτοις αυτό έχει να κάνει κυρίως με το γεγονός πως οι συμμετέχοντες επιλέγουν την επιχείρηση/οργανισμό σύμφωνα με την ξένη γλώσσα που ήδη γνωρίζουν και όχι με κριτήριο τη γλώσσα αυτή καθαυτή. Αυτό προκύπτει και από το γεγονός πως ο παράγοντας της γλώσσας, και συγκεκριμένα η πρόθεση για τη βελτίωσή της, δεν αποτελεί υψηλή προτεραιότητα συμμετοχής στο Πρόγραμμα, σύμφωνα με τα όσα αναλύθηκαν σε προηγούμενη υποενότητα.

Διάγραμμα 19. Ο παράγοντας της γλώσσας ως κριτήριο επιλογής της επιχείρησης/οργανισμού υποδοχής



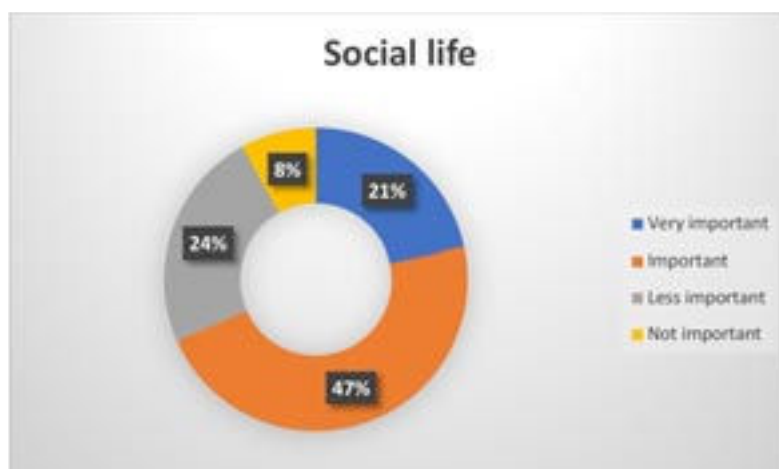
Μελετώντας τα στοιχεία, προκύπτει πως το 88% συνολικά (9.204) θεωρεί τη γλώσσα ως πολύ σημαντική ή σημαντική στην προτίμηση της επιλογής της επιχείρησης/οργανισμού υποδοχής.

Διάγραμμα 20. Η γλώσσα ως κριτήριο επιλογής επιχείρησης/οργανισμού υποδοχής



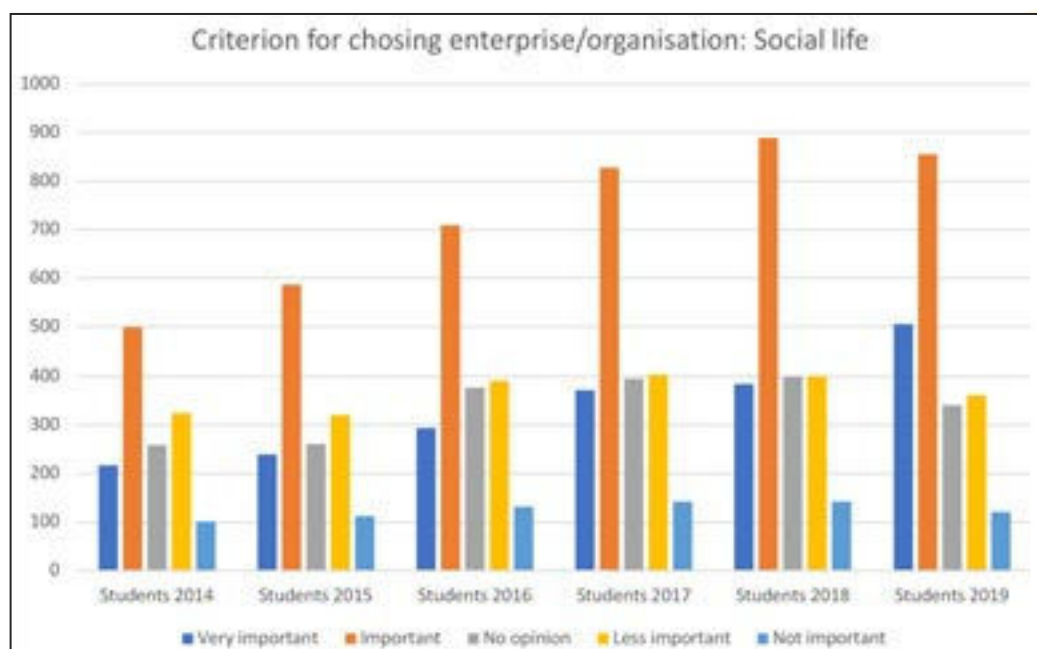
Τέλος, η κοινωνική ζωή θεωρείται σημαντική μεν αλλά όχι τόσο ώστε να αποτελεί το καθοριστικό κριτήριο για την επιλογή της επιχείρησης/οργανισμού υποδοχής για τους συμμετέχοντες. Πιο ειδικά, το 47% (4.367) των συμμετεχόντων, θεωρεί την κοινωνική ζωή σημαντική με το 21% (2.013) να θεωρεί πολύ σημαντικό το εν λόγω κριτήριο.

Διάγραμμα 21. Το κριτήριο της κοινωνικής ζωής στην επιλογή της επιχείρησης/οργανισμού υποδοχής από τους συμμετέχοντες



Αντίστοιχη είναι η εικόνα διαχρονικά η οποία, όπως αποτυπώνεται στο διάγραμμα που ακολουθεί, καταδεικνύει πως η κοινωνική ζωή θεωρείται σημαντική από τους συμμετέχοντες για την επιλογή επιχείρησης/οργανισμού υποδοχής, ωστόσο ένα υψηλό ποσοστό θεωρεί λιγότερο σημαντικό το κριτήριο αυτό.

Διάγραμμα 22. Διαχρονική εξέλιξη του κριτηρίου της κοινωνικής ζωής στην επιλογή επιχείρησης/οργανισμού υποδοχής



Ένα ακόμη κριτήριο το οποίο εισήχθη ως μεταβλητή από το 2018 και έπειτα, είναι το κριτήριο της επιλογής με βάση το βαθμό συνεργασίας μεταξύ του ιδρύματος αποστολής και της επιχείρησης/οργανισμού υποδοχής. Πιο ειδικά, το κριτήριο αυτό αφορά το αν υπάρχει κάποια συνεργασία μεταξύ των δύο φορέων, αποστολής και υποδοχής, και πόσο αυτή η προηγούμενη συνεργασία επιδρά στο κριτήριο επιλογής των συμμετεχόντων.

Όπως αποτυπώνεται στο παρακάτω διάγραμμα, από τους 2.218 φοιτητές το 2018, το 30% (667) θεωρεί το κριτήριο της συνεργασίας των φορέων σημαντικό ενώ το 33% (733) θεωρεί ως καθόλου ή ελάχιστα σημαντικό το εν λόγω κριτήριο. Ομοιότητες παρουσιάζει η τάση και το έτος 2019, όπου το 26,3% (575) των συμμετεχόντων θεωρεί σημαντικό το κριτήριο της προηγούμενης συνεργασίας, με το 24,5% (534) πολύ σημαντικό, ενώ το 29,3% (670) να θεωρεί ως λιγότερο ή καθόλου σημαντικό το εν λόγω κριτήριο.

Διάγραμμα 23. Κριτήριο προηγούμενης συνεργασίας μεταξύ ιδρύματος προέλευσης και επιχείρησης/οργανισμού υποδοχής



3.3. Ακαδημαϊκή αναγνώριση της εκπαίδευσης

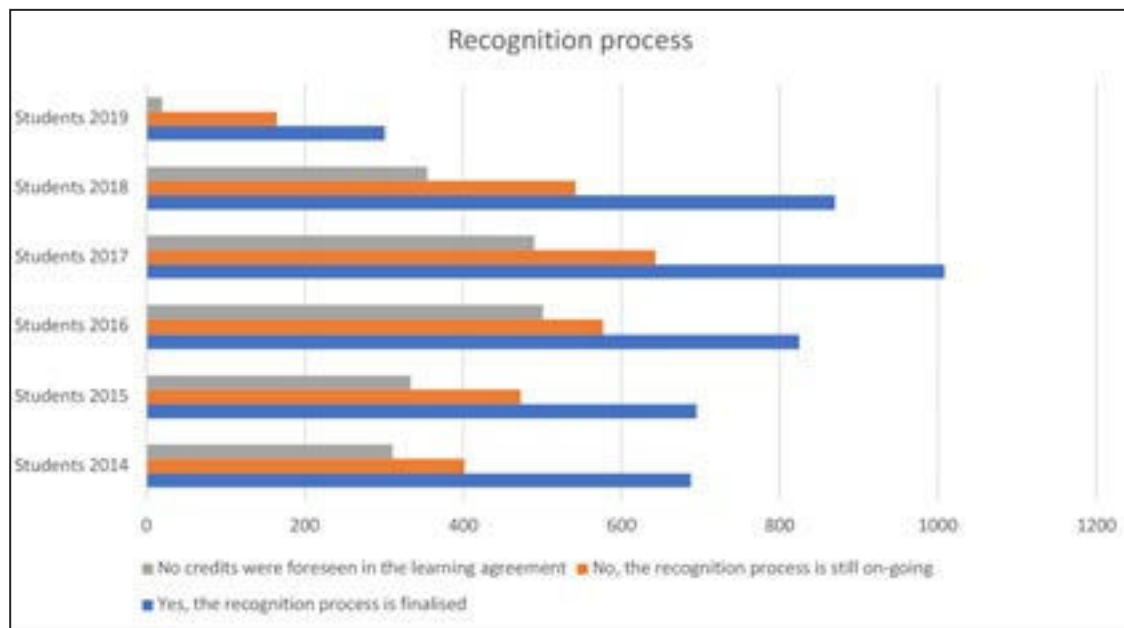
Στην ενότητα αυτή εξετάζεται ο βαθμός ικανοποίησης από την ακαδημαϊκή αναγνώριση της εκπαίδευσης. Πιο ειδικά, εξετάστηκε το κατά πόσο έχει ολοκληρωθεί η διαδικασία αναγνώρισης για την περίοδο της κινητικότητας των συμμετεχόντων στο Πρόγραμμα Erasmus+. Αυτό που παρατηρείται είναι πως ένας μεγάλος αριθμός συμμετεχόντων δηλώνει μετά τη λήξη του προγράμματος πως ακόμη δεν έχει ολοκληρωθεί η διαδικασία αναγνώρισης. Όπως φαίνεται από τον παρακάτω πίνακα, διαχρονικά εξακολουθεί να υφίσταται μια καθυστέρηση στην ακαδημαϊκή αναγνώριση της εκπαίδευσης.

Πίνακας 4. Πρόοδος ακαδημαϊκής αναγνώρισης της εκπαίδευσης

Is the recognition process for your mobility period finalised?	Students 2014	Students 2015	Students 2016	Students 2017	Students 2018	Students 2019
Yes, the recognition process is finalised	688	695	825	1008	870	301
No, the recognition process is still on-going	402	473	577	643	542	165
No credits were foreseen in the learning agreement	311	334	501	490	355	20
Total students	1404	1502	1903	2141	2218	2183

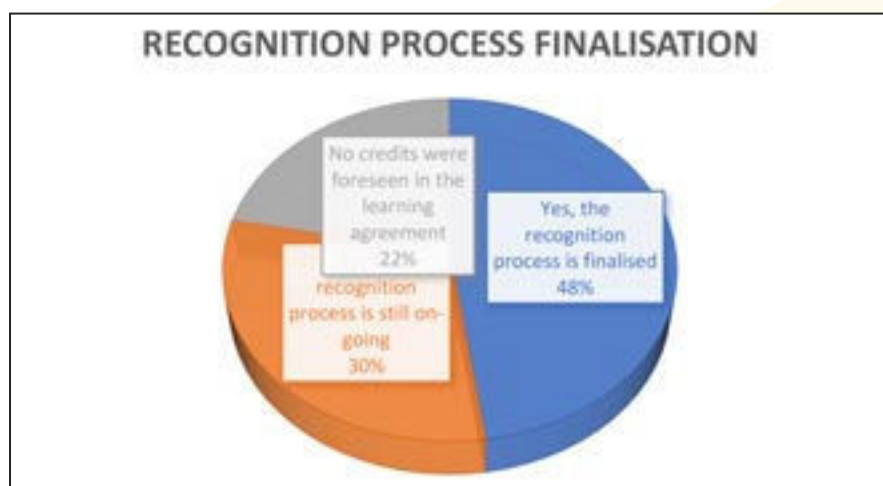
Το παρακάτω διάγραμμα αποτυπώνει την τάση της εξέλιξης της διαδικασίας ακαδημαϊκής αναγνώρισης της εκπαίδευσης.

Διάγραμμα 24. Πρόοδος ακαδημαϊκής αναγνώρισης της εκπαίδευσης του Προγράμματος Erasmus+



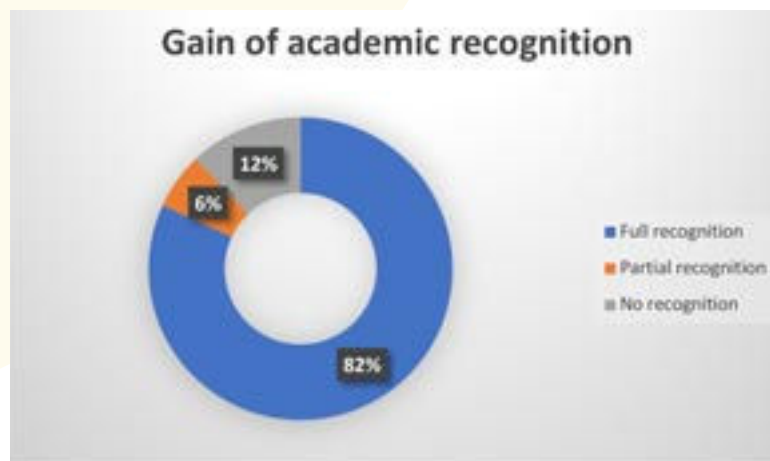
Η κατανομή των συμμετεχόντων του προγράμματος διαχρονικά δείχνει πως σε σύνολο 9.200 (100%) περιπτώσεων, οι 48% (4.387) έχουν ήδη ολοκληρωθεί εντός του έτους ενώ ένα ποσοστό 30% (2.802) περιπτώσεων εκκρεμούσε κατά τη διάρκεια του έτους. Η εικόνα αυτή αποτυπώνεται στο παρακάτω διάγραμμα.

Διάγραμμα 25. Συνολικά στοιχεία προόδου ακαδημαϊκής αναγνώρισης της εκπαίδευσης εντός το κάθε έτους.

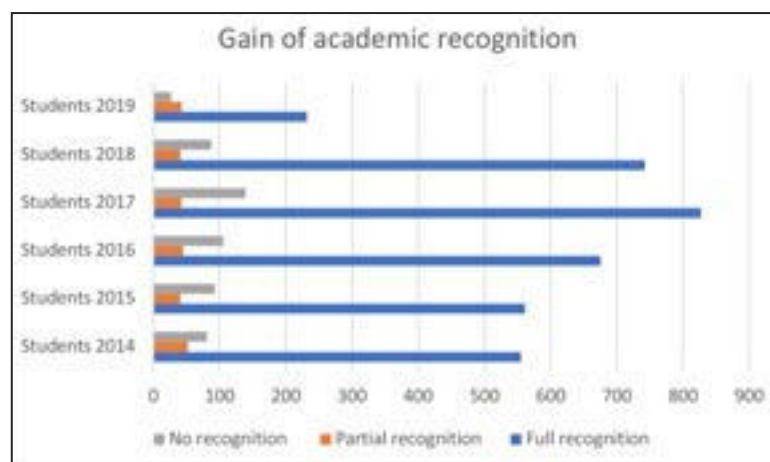


Σχετικά με την αναγνώριση των μαθημάτων από το ίδρυμα αποστολής (προέλευσης), φαίνεται πως η διαδικασία αναγνώρισης χαρακτηρίζεται από ταχύτητα και αποτελεσματικότητα αφού σε σύνολο 4.387 (100%) περιπτώσεων, οι 3.592 (82%) έχουν ολοκληρωθεί επιτυχώς με την πλήρη αναγνώριση των μαθημάτων, 263 (6%) με τη μερική αναγνώριση, και 532 (12%) δεν έχουν αναγνωρισθεί.

Διάγραμμα 26. Συνολική κατανομή συμμετεχόντων με βάση την αναγνώριση των μαθημάτων από τα ιδρύματα προέλευσης



Διάγραμμα 27. Διαχρονική εξέλιξη της αναγνώρισης των μαθημάτων από τα ιδρύματα προέλευσης



4. Αποτίμηση των Σχεδίων Κινητικότητας Erasmus+ ως προς τα μαθησιακά αποτελέσματα των Συμμετεχόντων

4.1. Προσωπική ανάπτυξη

Ο αντίκτυπος που είχαν στους συμμετέχοντες τα Προγράμματα Erasmus+ αποτυπώνεται στα διαγράμματα που ακολουθούν και τα οποία εστιάζουν σε τρεις σημαντικές παραμέτρους της ανάπτυξης της προσωπικότητας: Α) Στην ικανότητα εξεύρεσης λύσεων σε δύσκολες συνθήκες ή συνθήκες που εμπεριέχουν προκλήσεις (ικανότητες επίλυσης προβλημάτων), Β) στην ικανότητα χρήσης ψηφιακών δεξιοτήτων, όπως ο σχεδιασμός, η ανάπτυξη, ο προγραμματισμός και/ή διαχείριση συστημάτων πληροφορικής, λογισμικού, εφαρμογών και ιστοτόπων (ψηφιακές δεξιότητες), και Γ) στην ικανότητα σχεδιασμού και οργάνωσης εργασιών και δραστηριοτήτων (οργανωτικές δεξιότητες).

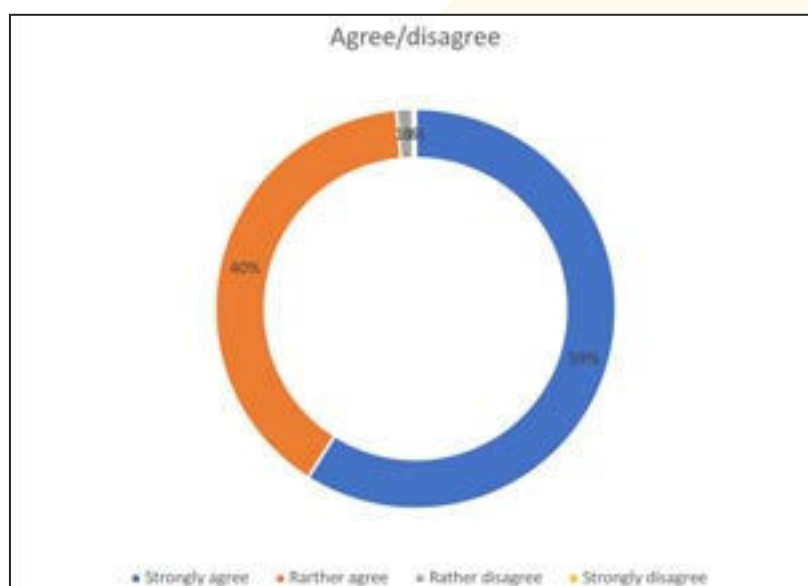
Πιο ειδικά, στον παρακάτω πίνακα φαίνεται ο βαθμός συμφωνίας σε σχέση με την ανάπτυξη της ικανότητας επίλυσης προβλημάτων.

Πίνακας 5. Βαθμός συμφωνίας σε σχέση με την ανάπτυξη ικανότητας επίλυσης προβλημάτων των συμμετεχόντων

Find solutions in difficult or challenging contexts (problem-solving skills)	Students 2014	Students 2015	Students 2016	Students 2017	Students 2018	Students 2019
Strongly agree	785	861	1011	1167	1231	1147
Rather agree	503	502	723	787	796	836
Neither agree nor disagree	92	122	140	159	161	164
Rather disagree	20	12	22	23	27	31
Strongly disagree	1	5	7	5	3	5

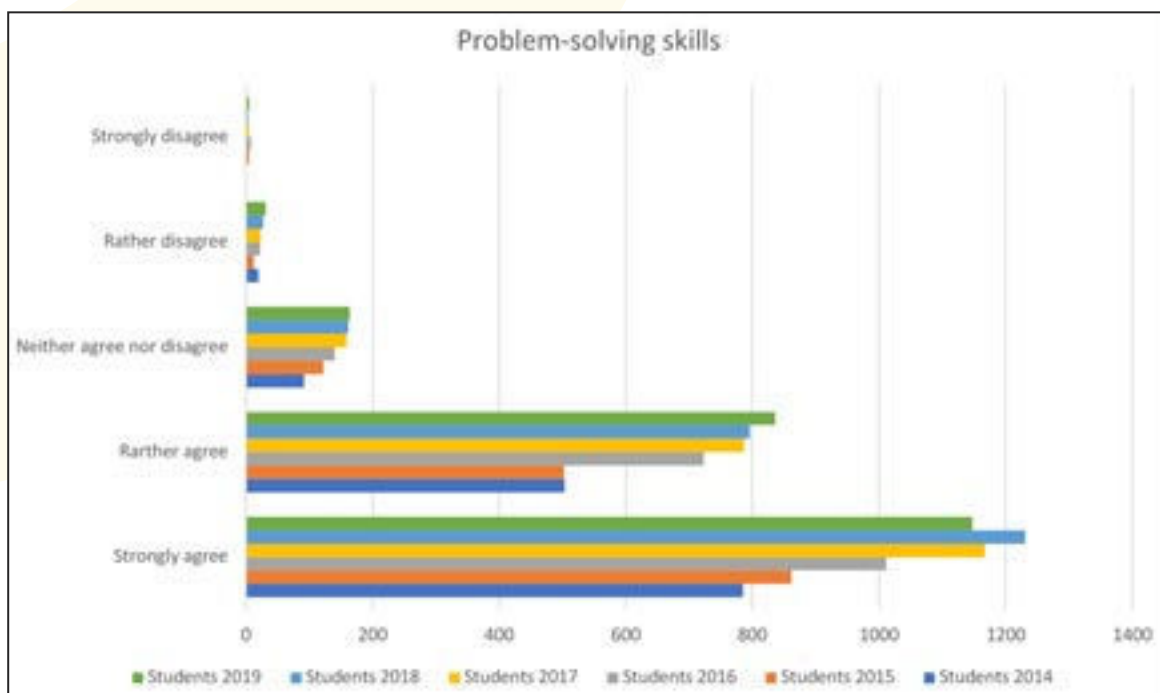
Από τη μελέτη των στοιχείων διαπιστώνεται πως σε σύνολο 10.510 συμμετεχόντων, οι 6.202 (59%) συμφωνούν απόλυτα, ενώ οι 4.147 (40%) μάλλον συμφωνούν με την ανάπτυξη της εν λόγω ικανότητας.

Διάγραμμα 28. Κατανομή συμμετεχόντων σε σχέση με το βαθμό συμφωνίας αναφορικά με την ανάπτυξη ικανότητας επίλυσης προβλημάτων



Η τάση αυτή έχει διαχρονικό χαρακτήρα καθώς σχεδόν το 99% των συμμετεχόντων συμφωνεί απόλυτα ή μάλλον συμφωνεί με την ανάπτυξη της ικανότητας επίλυσης προβλημάτων έπειτα από τη συμμετοχή τους σε Πρόγραμμα Erasmus+

Διάγραμμα 29. Βαθμός συμφωνίας συμμετεχόντων σχετικά με την ανάπτυξη ικανοτήτων επίλυσης προβλημάτων σε διαχρονικό επίπεδο.

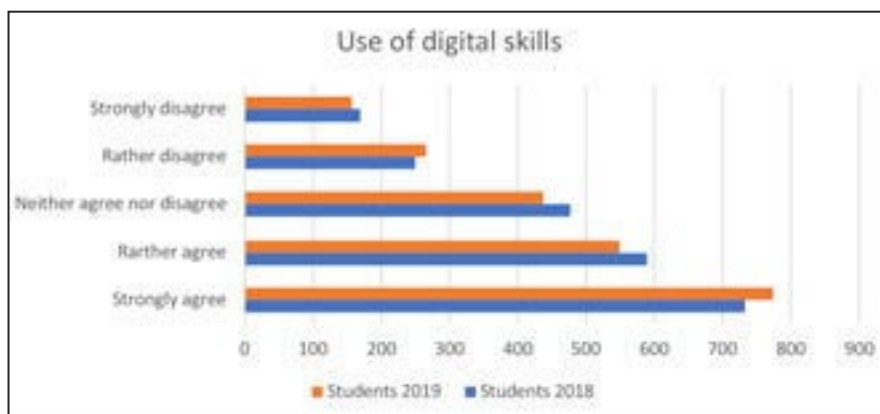


Ικανότητα ιδιαίτερης σημασίας είναι η χρήση και απόκτηση ψηφιακών δεξιοτήτων των συμμετεχόντων. Η δεξιότητα αυτή αποτυπώνεται στον παρακάτω πίνακα όπου φαίνεται πως σε σύνολο 4.401 συμμετεχόντων, οι 2.645 (60%) συμφωνούν απόλυτα ή μάλλον συμφωνούν πως η συμμετοχή τους σε Πρόγραμμα Erasmus+ τους ωφέλησε δίνοντας τους τη δυνατότητα ανάπτυξης της εν λόγω δεξιότητας σχετικά με τη χρήση ψηφιακών ικανοτήτων.

Πίνακας 5. Σύνολο συμμετεχόντων και βαθμός συμφωνίας σχετικά με την ανάπτυξη ψηφιακών ικανοτήτων

Use digital skills such as designing, developing, programming and/or managing IT systems	Students 2018	Students 2019
Strongly agree	733	774
Rather agree	589	549
Neither agree nor disagree	477	437
Rather disagree	250	266
Strongly disagree	169	157

Διάγραμμα 30. Βαθμός συμφωνίας συμμετεχόντων σχετικά με την ανάπτυξη ψηφιακών ικανοτήτων διαχρονικά.



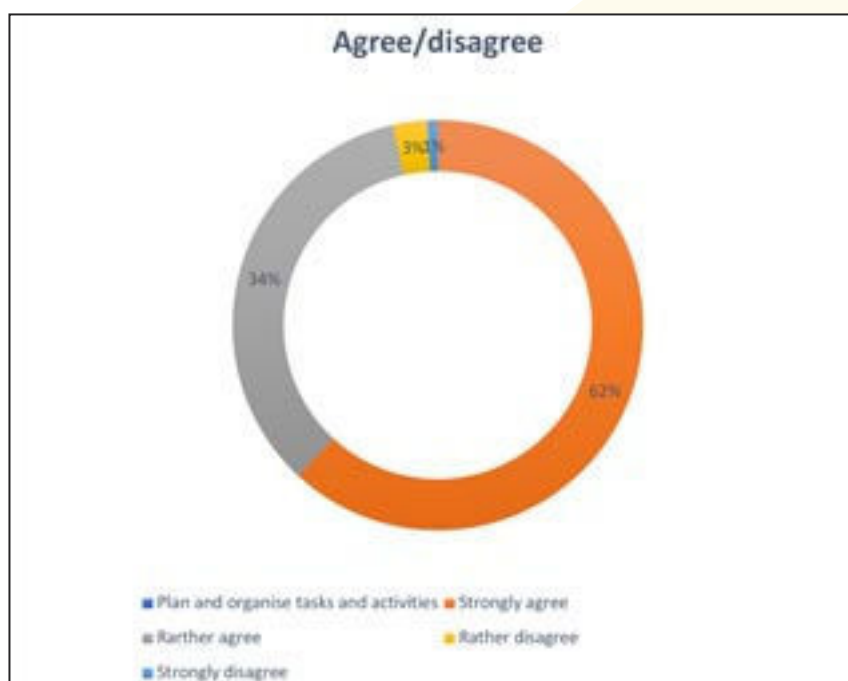
Οι οργανωτικές ικανότητες θεωρήθηκαν σημαντικές στο βαθμό που αναπτύσσουν την προσωπικότητα των συμμετεχόντων τόσο σε προσωπικό όσο και σε επαγγελματικό επίπεδο. Στον παρακάτω πίνακα φαίνεται το σύνολο των συμμετεχόντων που δήλωσαν το βαθμό προτίμησής τους ως προς την ανάπτυξη οργανωτικών ικανοτήτων.

Πίνακας 6. Σύνολο συμμετεχόντων και βαθμός συμφωνίας ως προς την ανάπτυξη οργανωτικών ικανοτήτων

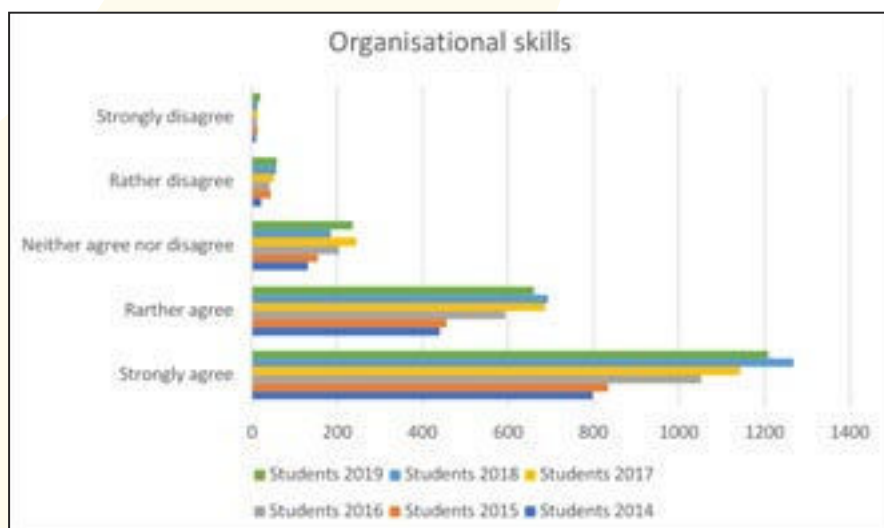
Plan and organise tasks and activities	Students 2014	Students 2015	Students 2016	Students 2017	Students 2018	Students 2019
Strongly agree	798	835	1052	1143	1269	1201
Rather agree	440	456	594	687	693	660
Neither agree nor disagree	131	154	204	245	185	238
Rather disagree	22	44	41	52	57	51
Strongly disagree	10	13	12	14	14	15

Σε ποσοστό 96% (9.836) οι συμμετέχοντες συμφωνούν απόλυτα ή μάλλον συμφωνούν ως προς την ανάπτυξη της εν λόγω ικανότητας έπειτα από την συμμετοχή τους σε Πρόγραμμα Erasmus+.

Διάγραμμα 31. Κατανομή συμμετεχόντων σύμφωνα με το αν συμφωνούν ή διαφωνούν ως προς την ανάπτυξη οργανωτικών ικανοτήτων έπειτα από τη συμμετοχή τους σε Πρόγραμμα Erasmus+



Διάγραμμα 32. Διαχρονική τάση συμφωνίας ως προς την ανάπτυξη οργανωτικών ικανοτήτων των συμμετεχόντων σε Πρόγραμμα Erasmus+



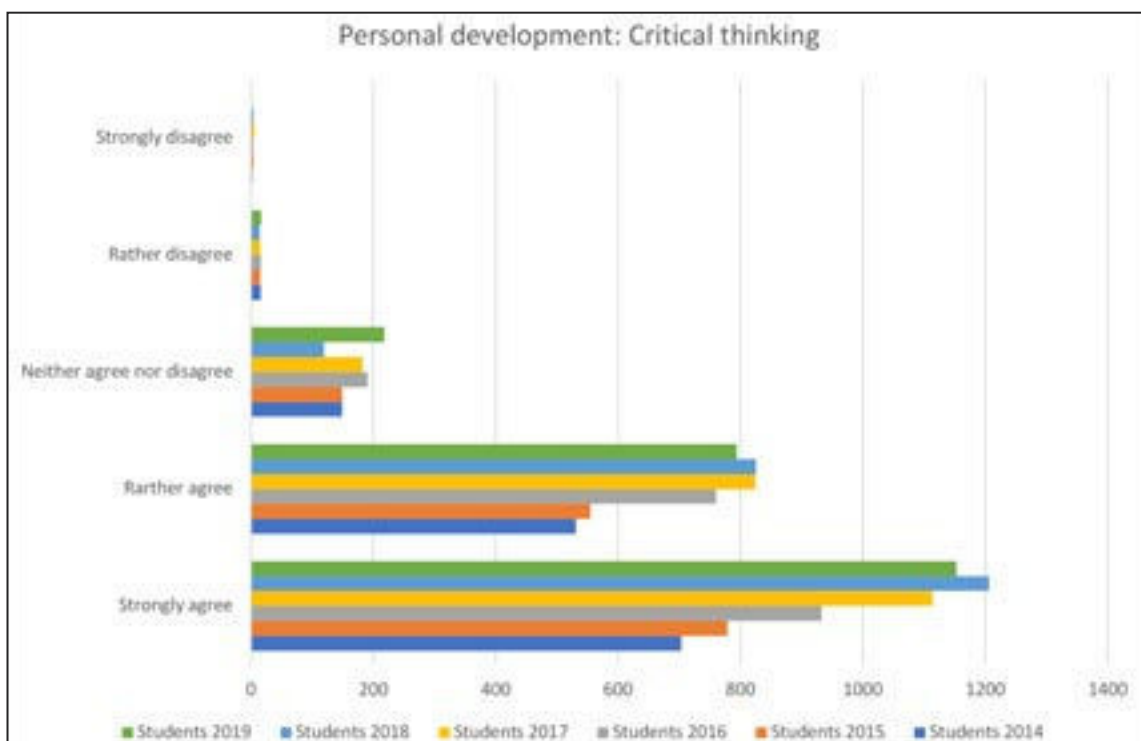
Όσον αφορά τον αντίκτυπο που είχε η συμμετοχή των ωφελούμενων στο Πρόγραμμα Erasmus+ ως προς την ανάπτυξη επιμέρους προσωπικών ικανοτήτων, εξετάστηκαν δύο επιπλέον στοιχεία: Α) η ανάπτυξη κριτικής ικανότητας, η οποία συνίσταται στην ικανότητα του ωφελούμενου να σκέφτεται και να αναλύει κριτικά πληροφορίες, και Β) η ανάπτυξη συνεργασίας σε ένα ετερογενές και διαπολιτισμικό περιβάλλον.

Ως προς την ανάπτυξη κριτικής ικανότητας, από τους 11.298 (100%) συμμετέχοντες, οι 5.887 (52,1%) δήλωσαν ότι συμφωνούν πολύ με τον αντίκτυπο που είχε η συμμετοχή τους στο Πρόγραμμα ενώ 4.289 (37,9%) μάλλον συμφωνούν. Ο αριθμός των ωφελούμενων που μάλλον διαφωνούν διαμορφώνεται σε 93 (0,82%) ενώ εκείνοι που διαφωνούν απόλυτα σε 21 (0,2%), ποσοστά πολύ χαμηλά σε σχέση με τον θετικό αντίκτυπο που είχε το πρόγραμμα στους συμμετέχοντες.

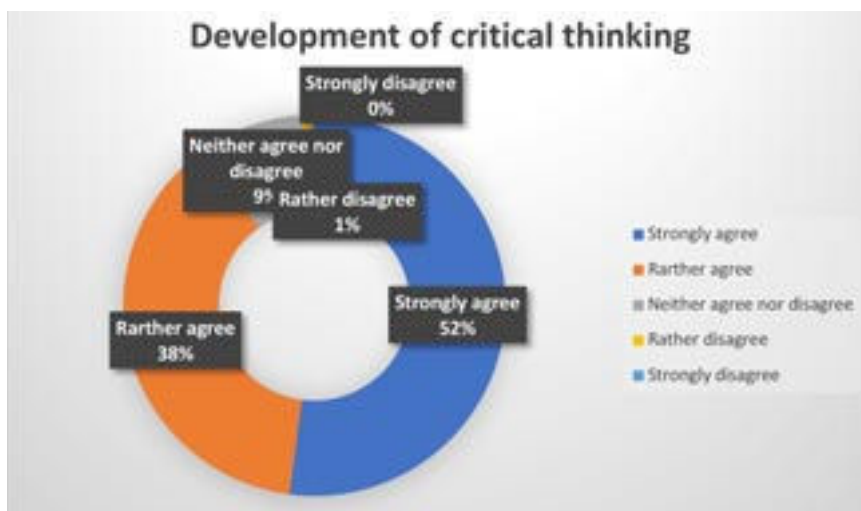
Πίνακας 8. Κατανομή των συμμετεχόντων ανάλογα με το πόσο συμφωνούν ως προς την ανάπτυξη κριτικής ικανότητας μετά τη συμμετοχή τους στο Πρόγραμμα Erasmus+

I am more able to think and analyse information critically	Students 2014	Students 2015	Students 2016	Students 2017	Students 2018	Students 2019
Strongly agree	703	779	932	1114	1206	1153
Rather agree	531	555	760	824	825	794
Neither agree nor disagree	149	149	191	182	119	218
Rather disagree	16	15	16	15	14	17
Strongly disagree	2	4	4	6	4	3
Total students	1404	1502	1903	2141	2218	2183

Διάγραμμα 33. Διαχρονική αξιολόγηση των ωφελούμενων ως προς την ανάπτυξη κριτικής ικανότητας έπειτα από την συμμετοχή τους σε Πρόγραμμα Erasmus+



Διάγραμμα 34. Κατανομή των συμμετεχόντων συνολικά ως προς το βαθμό συμφωνίας τους με το εάν ανέπτυξαν κριτική ικανότητα μετά τη συμμετοχή τους στο Πρόγραμμα Erasmus+



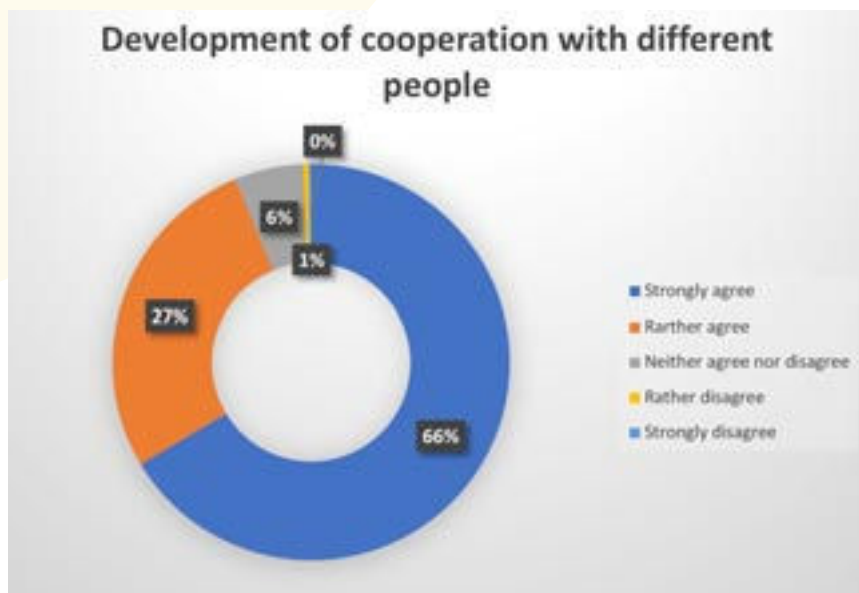
Σημαντικό ως προς τη διάσταση του διαπολιτισμικού χαρακτήρα των Σχεδίων Κινητικότητας των Προγραμμάτων Erasmus+ είναι η μέτρηση και αξιολόγηση του βαθμού συμφωνίας των ωφελούμενων αναφορικά με το κατά πόσο η συμμετοχή τους συνέβαλλε στην ανάπτυξη της συνεργασίας με διαφορετικούς ανθρώπους. Η έννοια της διαφορετικότητας είναι κεντρική έννοια των Προγραμμάτων Erasmus+ και ο αντίκτυπος όπως αποτυπώνεται από τα παρακάτω διαγράμματα είναι θετικός.

Πιο ειδικά, σύμφωνα με τον παρακάτω πίνακα κατανομής των ωφελούμενων σε Πρόγραμμα Erasmus+, η ανάπτυξη δεξιοτήτων συνεργασίας με διαφορετικούς ανθρώπους αναγνωρίστηκε από 10.637 (93,7%) συμμετέχοντες σε σύνολο 11.348 (100%). Έτσι, 66,4% (7.536) συμφωνεί απόλυτα ότι ανέπτυξε την ικανότητά του να συνεργάζεται με διαφορετικούς ανθρώπους ενώ το 27,3% (3.101) μάλλον συμφωνεί, διαμορφώνοντας το ποσοστό σε 93,7%.

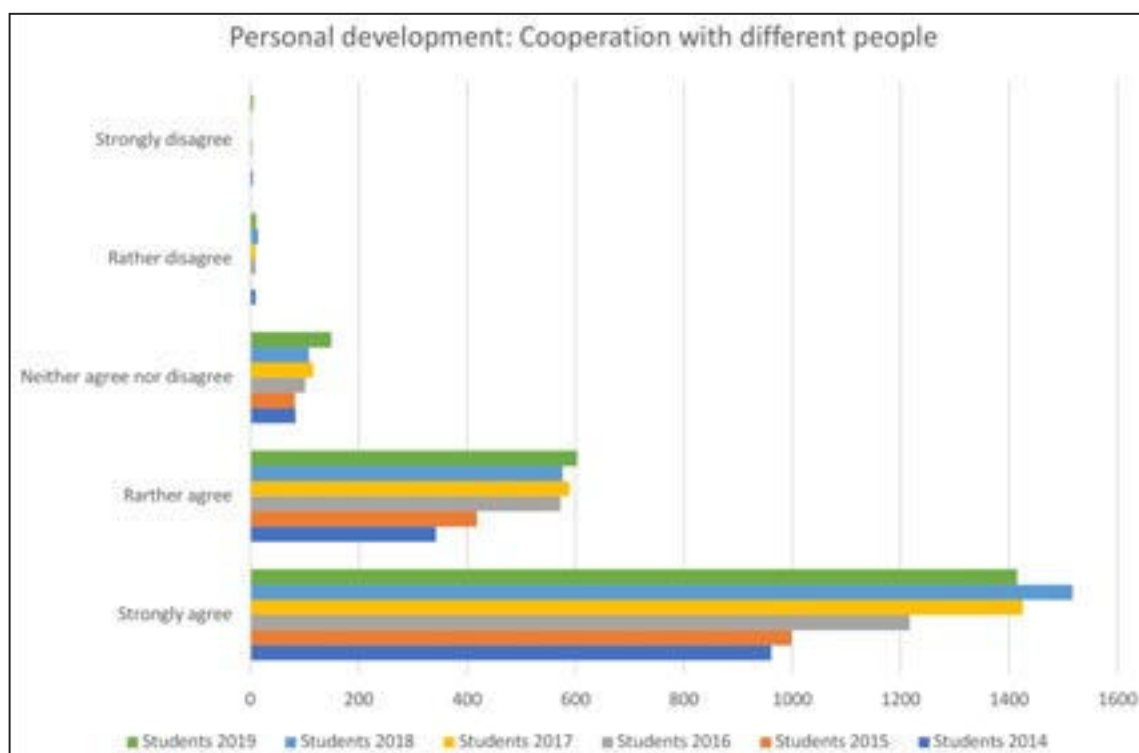
Πίνακας 9. Κατανομή συμμετεχόντων με το εάν συμφωνούν ότι ανέπτυξαν ικανότητες συνεργασίας με διαφορετικούς ανθρώπους μετά την συμμετοχή τους στο Πρόγραμμα Erasmus+

I am more interested in European topics	Students 2014	Students 2015	Students 2016	Students 2017	Students 2018	Students 2019
Strongly agree	552	545	714	799	870	879
Rarther agree	442	505	598	676	740	670
Neither agree nor disagree	343	358	462	518	496	497
Rather disagree	42	65	99	114	79	108
Strongly disagree	22	29	30	34	33	29

Διάγραμμα 35. Συνολική κατανομή συμμετεχόντων ως προς το βαθμό συμφωνίας τους με το εάν ανέπτυξαν ικανότητες συνεργασίας με διαφορετικούς ανθρώπους στο πλαίσιο του Προγράμματος Erasmus+



Διάγραμμα 36. Διαχρονική μεταβολή του βαθμού συμφωνίας των συμμετεχόντων αναφορικά με το εάν ανέπτυξαν ικανότητες συνεργασίας με διαφορετικούς ανθρώπους στο πλαίσιο των Προγραμμάτων Erasmus+



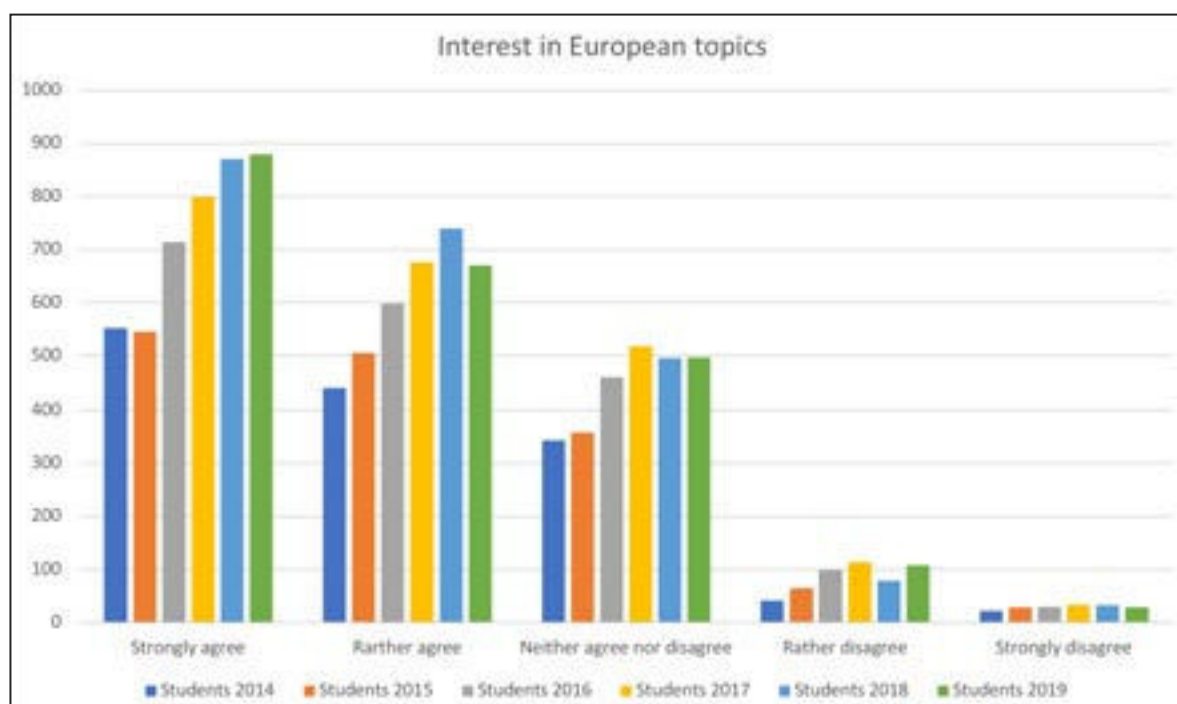
4.2. Ανάπτυξη Ευρωπαϊκής συνείδησης και ενίσχυση ανάπτυξης Ευρωπαϊκής ταυτότητας

Σημαντικό εύρημα από τη μελέτη των στοιχείων αποτέλεσε η ανάπτυξη Ευρωπαϊκής συνείδησης και ο αντίκτυπος που είχε η συμμετοχή των ωφελούμενων σε Προγράμματα Erasmus+ ως προς την ευαισθητοποίηση σε Ευρωπαϊκά θέματα. Πιο ειδικά, όπως φαίνεται από τον παρακάτω πίνακα, σε σύνολο 11.348 (100%) ωφελούμενων, 4.359 (38,4%) συμφωνούν απόλυτα ότι ενδιαφέρονται περισσότερο για τα Ευρωπαϊκά θέματα, ενώ 3.631 (32%) μάλλον συμφωνεί. Ωστόσο αυξημένο παρατηρείται το ποσοστό των συμμετεχόντων στους οποίους δεν άσκησε ιδιαίτερη επίδραση η συμμετοχή σε Πρόγραμμα του Erasmus+ ως προς την ενίσχυση της ενασχόλησής τους με Ευρωπαϊκά θέματα.

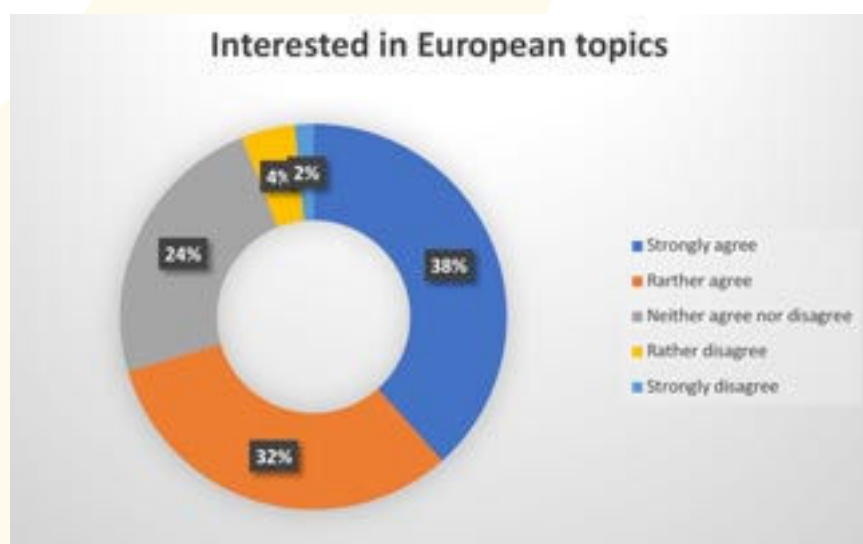
Πίνακας 9. Κατανομή των συμμετεχόντων ως προς επίδραση του Προγράμματος Erasmus+ σε σχέση με την ενίσχυση του ενδιαφέροντός τους προς τα Ευρωπαϊκά θέματα.

I am more interested in European topics	Students 2014	Students 2015	Students 2016	Students 2017	Students 2018	Students 2019
Strongly agree	552	545	714	799	870	879
Rather agree	442	505	598	676	740	670
Neither agree nor disagree	343	358	462	518	496	497
Rather disagree	42	65	99	114	79	108
Strongly disagree	22	29	30	34	33	29

Διάγραμμα 37. Διαχρονική αποτύπωση της επίδρασης των Προγραμμάτων Erasmus+ στους συμμετέχοντες ως προς την ενίσχυση του ενδιαφέροντός τους στα Ευρωπαϊκά θέματα.



Διάγραμμα 38. Κατανομή με βάση την επίπτωση της συμμετοχής σε Πρόγραμμα Erasmus+ σε σχέση με την ενίσχυση του ενδιαφέροντος των ωφελούμενων στα Ευρωπαϊκά θέματα



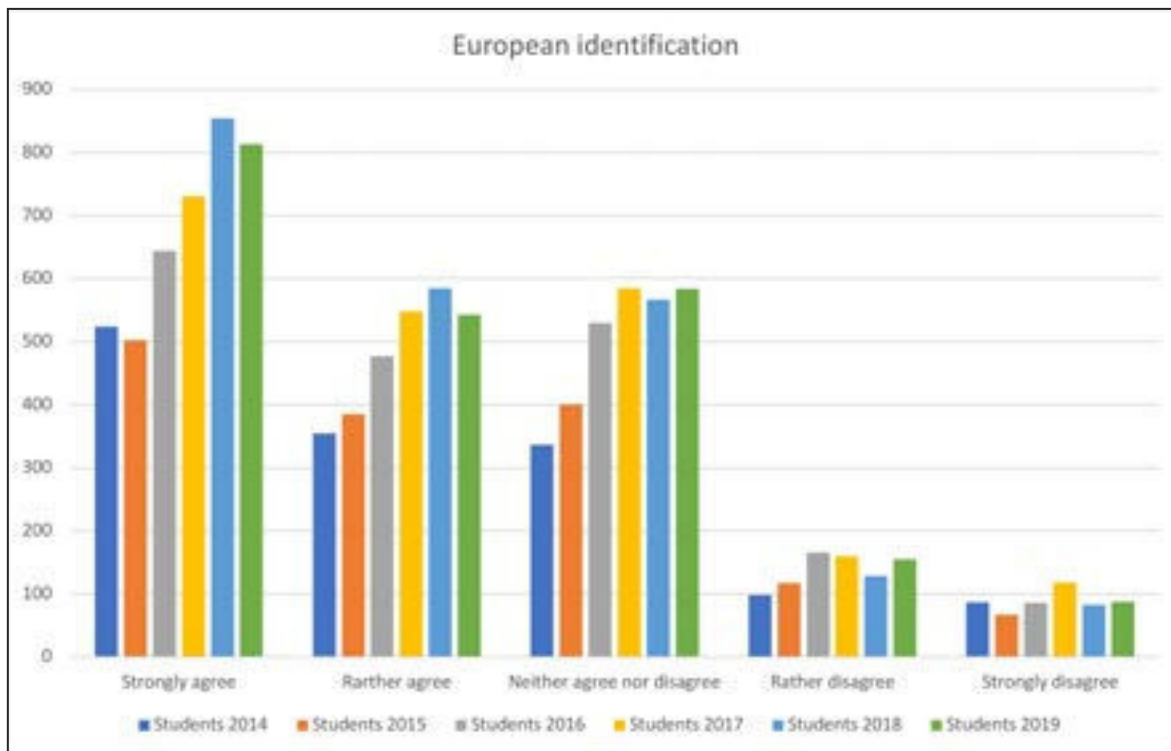
Η ενίσχυση της Ευρωπαϊκής ταυτότητας αποτελεί επίσης κεντρικό ζητούμενο της συμμετοχής σε Προγράμματα Erasmus+ όπως αναπτύχθηκε στην Εισαγωγή. Για το λόγο αυτό, εξετάστηκαν τα στοιχεία που αφορούν το δείκτη Ευρωπαϊκής ταυτότητας, δηλαδή του κατά πόσο οι ωφελούμενοι ενίσχυσαν την αίσθησή τους περί της Ευρωπαϊκής τους ταυτότητας μετά τη συμμετοχή σε Πρόγραμμα Erasmus+.

Από τη μελέτη των δεδομένων προκύπτει πως από ένα σύνολο 11.319 (100%) συμμετεχόντων, οι 4.068 (35,9%) συμφωνούν πολύ και οι 2.893 () μάλλον πολύ ότι η συμμετοχή τους σε Πρόγραμμα Erasmus+ ενίσχυσε το αίσθημα της Ευρωπαϊκής τους ταυτότητας. Ωστόσο ένα ποσοστό 25,5% δήλωσε πως δεν είχε καμία επίδραση ως προς το αίσθημα της ενίσχυσης της Ευρωπαϊκής του ταυτότητας. Αντιθέτως ένα ποσοστό 11,6% δηλώνει πως μάλλον διαφωνεί ή διαφωνεί πολύ ως προς την επίδραση των Προγραμμάτων Erasmus+ στην ενίσχυση της Ευρωπαϊκής τους ταυτότητας.

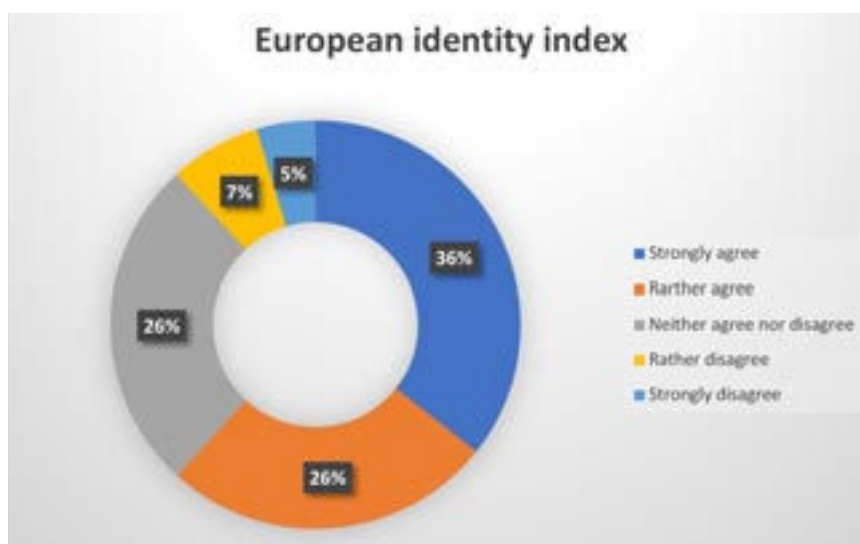
Πίνακας 10. Κατανομή των συμμετεχόντων σχετικά με το βαθμός ενίσχυσης του αισθήματος της Ευρωπαϊκής τους ταυτότητας έπειτα από συμμετοχή σε Προγράμματα Erasmus+

I feel more European	Students 2014	Students 2015	Students 2016	Students 2017	Students 2018	Students 2019
Strongly agree	524	503	644	730	854	813
Rather agree	355	385	477	548	585	543
Neither agree nor disagree	337	401	530	585	567	584
Rather disagree	98	117	166	160	129	155
Strongly disagree	87	67	86	118	83	88
Total students	1404	1502	1903	2141	2218	2183

Διάγραμμα 39. Διαχρονική κατανομή των ωφελούμενων με βάση το βαθμό ενίσχυσης του αισθήματος Ευρωπαϊκής ταυτότητας έπειτα από συμμετοχή σε Πρόγραμμα Erasmus+



Διάγραμμα 40. Κατανομή των συμμετεχόντων ανάλογα με το βαθμό της ενίσχυσης της Ευρωπαϊκής ταυτότητας έπειτα από συμμετοχή τους σε Προγράμματα Erasmus+



5. Ο αντίκτυπος του Προγράμματος Erasmus+ σε επιμέρους τομείς

5.1. Ο αντίκτυπος στην αγορά εργασίας

Η μελέτη εκπονήθηκε το 2014 από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και η οποία αποτέλεσε ένα στιβαρό έρεισμα, ώστε να οριοθετηθούν οι στόχοι του προγράμματος, τα αποτελέσματα του οποίου ενδιαφέρουν την παρούσα, επιστημονική εργασία έδειξε, ότι το πρόγραμμα ανταλλαγής φοιτητών που μάλιστα είχε διενεργηθεί κατά την έκρηξη της οικονομικής κρίσης στα περιβάλλοντα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, επιβεβαίωσε ότι τονώνει την απασχολησιμότητα και την επαγγελματική κινητικότητα. Οι νέοι που επιθυμούν μέρος της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης να την περατώσουν στο εξωτερικό αφενός κερδίζουν γνώσεις σε συγκεκριμένες επιστήμες αφετέρου ενδυναμώνουν τις βασικές, εγκάρσιες δεξιότητές τους που θεωρούνται πολύτιμες για τους εργοδότες. Οι απόφοιτοι με διεθνή, εκπαιδευτική πείρα έχουν πολύ καλύτερες προοπτικές στην αγορά εργασίας.

Η συγκεκριμένη έκθεση, η οποία είχε διενεργηθεί το 2014 από ανεξάρτητους εμπειρογνώμονες και είχε πεδίο έρευνας από απαντήσεις ογδόντα χιλιάδων ατόμων κατέδειξε ότι οι φοιτητές των προγραμμάτων ανταλλαγής είχαν 50% λιγότερες πιθανότητες να αντιμετωπίσουν μακροχρόνια ανεργία σε σύγκριση με εκείνους που δεν έχουν σπουδάσει ή δεν έχουν παρακολουθήσει κάποια κατάρτιση στο εξωτερικό και, πέντε χρόνια μετά την αποφοίτησή τους, το ποσοστό της ανεργίας τους ήταν κατά 23% χαμηλότερο. Επίσης, σύμφωνα με τη συγκεκριμένη μελέτη, κατά τη λήψη αποφάσεων πρόσληψης, το 92% των εργοδοτών αναζητούσαν χαρακτηριστικά προσωπικότητας που ενισχύονται από το πρόγραμμα, όπως ανεκτικότητα, αυτοπεποίθηση, ικανότητες επίλυσης προβλημάτων, φιλομάθεια, επίγνωση των προτερημάτων και των αδυναμιών τους. Σε σχετικά tests που υποβλήθηκαν οι φοιτητές Erasmus, προκειμένου την αποπεράτωση της μελέτης, αποδείχθηκε ότι οι συμμετέχοντες στα προγράμματα ανταλλαγών είχαν καλύτερες επιδόσεις όσον αφορά αυτά τα χαρακτηριστικά προσωπικότητας, ακόμα και πριν την ανταλλαγή τους, ενώ μετά την επιστροφή τους η διαφορά τους με τους άλλους φοιτητές αυξανόταν κατά 42% μέσο όρο. Συγχρόνως, η έρευνα απέδειξε ότι το 93% των φοιτητών με διεθνή πείρα μετά το πέρας των σπουδών του μπορεί να φανταστεί να ζει στο εξωτερικό στο μέλλον, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό που δεν είχαν σε μετέχει σε κάποιο πρόγραμμα ανταλλαγής κυμαίνεται στο 73% των ατόμων.¹⁸

Σε ανάλογη Έκθεση που εκπόνησε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και είχε δημοσιευθεί στις 20 Μαΐου 2020, τα αποτελέσματα ήταν άκρως ενθαρρυντικά για τη σύνδεση των συμμετεχόντων Erasmus+ στην αγορά εργασίας. Η μελέτη διαπίστωσε ότι οι φοιτητές που ολοκλήρωσαν ένα είδος κινητικότητας Erasmus+ είτε για σπουδές είτε για κατάρτιση ενίσχυσαν τις δεξιότητές τους όσον αφορά την απασχολησιμότητα, τις τεχνικές, διαπροσωπικές και διαπολιτισμικές τους ικανότητες, καθώς επίσης και την αυτοπεποίθησή τους και την κοινωνική και πολιτιστική «ανοικτότητά» τους. Μάλιστα, οι συμμετέχοντες του ερωτηματολογίου, για να καταρτιστεί η συγκεκριμένη Έκθεση, κατά 72% ανέφεραν ότι η εμπειρία τους στο εξωτερικό αποδείχθηκε επωφελής για την εύρεση της πρώτης θέσης εργασίας τους.

Συγχρόνως, πτυχή των αποτελεσμάτων ήταν η πορεία των φοιτητών μετά το πέρας των προπτυχιακών σπουδών τους, με τους συμμετέχοντες στο πρόγραμμα ανταλλαγής με περισσότερη συνειδητότητα και βεβαιότητα να έχουν διαμορφώσει τα επαγγελματικά βήματά τους. Σύμφωνα με την έρευνα που στοιχειοθέτησε την Έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, αυτοί που συμμετέχουν στο πρόγραμμα Erasmus+ και που βρίσκονται στην αγορά εργασίας είναι πιο ευτυχισμένοι στη δουλειά τους από ό,τι οι φοιτητές εκτός Erasmus+. Είναι επίσης πιθανό-

18. Παρατίθεται εδώ: Μελέτη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τον αντίκτυπο του προγράμματος Erasmus I socialpolicy.gr

τερο, οι θέσεις επιλογής για εργασία να είναι στο εξωτερικό κατά 23% των φοιτητών Erasmus+ έναντι 15% στην περίπτωση εκτός του Erasmus+ ή να έχουν διεθνή διάσταση.

Τα αποτελέσματα της έρευνας δείχνουν επίσης ότι το 84% των αποφοίτων του προγράμματος Erasmus+ αισθάνονται ότι έχουν ευκαιρίες επαγγελματικής ανάπτυξης, σε σύγκριση με το 78% των αποφοίτων που δεν πραγματοποίησαν κάποιου είδους κινητικότητα, και είναι περισσότερο ικανοποιημένοι με τα κέρδη τους. Μάλιστα, τα δύο τρίτα των αποφοίτων του Erasmus+ χαρακτηρίζουν τη δουλειά τους ως «υψηλού εισοδήματος», ποσοστό που στους υπόλοιπους φτάνει το 58%. Επιπρόσθετα, σύμφωνα με την έρευνα, στο 40% των συμμετεχόντων που πραγματοποίησαν πρακτική άσκηση μέσω Erasmus+, προσφέρθηκε μία θέση εργασίας στις εταιρείες/ οργανισμούς υποδοχής, αύξηση 20% σε σύγκριση με το προηγούμενο πρόγραμμα Erasmus. Επίσης, διαπιστώθηκε στη βάση της έρευνας ότι οι μισοί από τους απόφοιτους του προγράμματος που ξεκίνησαν την πρώτη τους εργασία στο εξωτερικό, το έκαναν σε χώρα που διέμεναν κατά τη διάρκεια του Erasmus+, ενώ μάλιστα οι απόφοιτοι του Erasmus+ από χώρες της Νότιας και Ανατολικής Ευρώπης που βρήκαν την πρώτη τους εργασία στο εξωτερικό, μεταφέρθηκαν στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης παρά οπουδήποτε αλλού.

Περίπου το 80% των προπτυχιακών φοιτητών του Erasmus+ στοχεύει να προχωρήσει σε υψηλότερο επίπεδο σπουδών, ενώ το ίδιο ισχύει για το 58% των μεταπτυχιακών φοιτητών. Μάλιστα, τα θετικότερα αποτελέσματα στην ακαδημαϊκή τους ανάπτυξη (πρόοδος και ικανότητες για αποτελεσματική μάθηση, εμπειρίες με καινοτόμες μεθόδους διδασκαλίας και κίνητρο ολοκλήρωσης σπουδών), αναφέρουν οι σπουδαστές Erasmus+ από τις χώρες με χαμηλό ΑΕΠ, από τις χώρες του Νότου και από τις χώρες εταίρους.¹⁹

5.2. Ο αντίκτυπος στην ισχυροποίηση της ταυτότητας του Ευρωπαίου πολίτη

Ο αντίκτυπος των Προγραμμάτων Erasmus+ ως προς την ισχυροποίηση της ταυτότητας του Ευρωπαίου πολίτη, θα πρέπει να εξεταστεί και υπό το φως των δεδομένων που εξετάστηκαν στην προηγούμενη ενότητα. Είναι σημαντικό να αναφερθεί πως το πρόγραμμα Erasmus+ και η αποδοχή του τόσο από τα κράτη- μέλη της ΕΕ όσο και από τα επιλέξιμα κράτη στάθηκε η απαρχή για το σχεδιασμό από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή του οράματος δημιουργίας ενός Ευρωπαϊκού Χώρου Εκπαίδευσης μέχρι το 2025. Στις 17 Νοεμβρίου 2017, στο Γκέτεμποργκ της Σουηδίας συζητήθηκε για πρώτη φορά το ενιαίο μέλλον εκπαίδευσης και πολιτισμού της Ευρώπης. Η Επιτροπή, οραματιζόμενη, με κοινό γνώμονα το συμφέρον όλων των κρατών-μελών να αξιοποιήσουν στο έπακρο το δυναμικό της εκπαίδευσης και του πολιτισμού ως κινητήρια δύναμη για τη δημιουργία θέσεων εργασίας, την οικονομική ανάπτυξη και την κοινωνική δικαιοσύνη, έθεσε την προβληματική για τη συνειδητοποίηση της ευρωπαϊκής ταυτότητας και της πολυμορφίας της.²⁰

Ο τότε επίτροπος Εκπαίδευσης Νεολαία, Αθλητισμού και Πολιτισμού, Tibor Navracsics είχε δηλώσει χαρακτηριστικά: «Η εκπαίδευση θα πρέπει να εφοδιάζει τους πολίτες –τόσο τους νέους όσο και τους μεγαλύτερους σε ηλικία- με ικανότητες που θα τους βοηθήσουν να ζουν με πληρότητα και να οικοδομούν κοινότητες. Παρόλο που η εκπαίδευση είναι αρμοδιότητα των κρατών- μελών, πρέπει να εντείνουμε τη συνεργασία μας σε επίπεδο ΕΕ. Οφείλουμε να χρησιμοποιήσουμε το πλήρες δυναμικό της εκπαίδευσης για να οικοδομήσουμε ανθεκτικές κοινωνίες, να καλλιεργήσουμε την αίσθηση του ανήκειν και να δώσουμε στους πολίτες τη δυνατότητα να βιώσουν την ευρωπαϊκή ταυτότητα σε όλη την πολυμορφία της».²¹

19. Ασλανίδου, Σ. Τι κερδίζουν από το Erasmus+ νέοι και φοιτητές – αναλυτικά στοιχεία, EurActiv.gr, 23 Μαΐου 2019, παρατίθεται εδώ: <<https://www.euractiv.gr/section/themika-themata/news/ti-kerdizoun-apo-to-erasmus-neoi-kai-foitites-analytika-stoicheia/>> προσπελάστηκε στις 30 Νοεμβρίου 2022

20. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Το μέλλον της Ευρώπης: Για έναν Ευρωπαϊκό Χώρο Εκπαίδευσης έως το 2025, Δελτίο Τύπου, 14 Νοεμβρίου 2017, παρατίθεται εδώ: <https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/el/IP_17_4521>

21. Europe Direct Λεμεσού, Η Ευρώπη κοντά σου, χωρίς ημερομηνία, παρατίθεται εδώ: <<http://europedirect.cut.ac.cy/themata-themelia-gia-enan-evropaiko-xwro-ekpaideusis/>>

Το πρόγραμμα κινητικότητας Erasmus είναι ένα από τα σύμβολα δόμησης της ευρωπαϊκής ταυτότητας, Οι αντιλήψεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τον πολίτη ως έννοια ενσωματώνονται στη διαδικασία της Μπολόνια. Σύμφωνα με το Σχέδιο Δράσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την κινητικότητα των φοιτητών, ναυαρχίδα του εγχειρήματος είναι το πρόγραμμα Erasmus. Μία δέσμη σημαντικών θεωριών, εκτός από τους ισχυρισμούς της Επιτροπής για τη δύναμη του πολίτη, αναδεικνύουν το αυτονόητο, ότι οι φοιτητές που μετακινούνται με το πρόγραμμα Erasmus μοιράζονται μία αίσθηση κοινότητας και αναπτύσσουν μία κοινή, ευρωπαϊκή ταυτότητα. Οι ίδιες οι διεθνείς συναλλαγές που δρουν καθοριστικά στη μορφοποίηση της διεθνούς ολοκλήρωσης, δημιουργούν παράλληλα πολλαπλά δίκτυα επικοινωνίας μεταξύ ατόμων και θεσμών. Μέσα από αυτήν την αλληλεπίδραση πραγματοποιείται μία μετάβαση από την αυτο- αντίληψη στο αίσθημα του «εμείς», στο «we feeling» στην αντίληψη της ομάδας.

Πρόκειται για θεωρίες που επισημαίνουν πόσο σημαντική είναι για το σχηματισμό ταυτότητας η διεθνική –και εντός της ομάδας- επαφή. Όπως είναι η θεωρία της κοινωνικής επικοινωνίας, το μοντέλο της κοινής εντός της ομάδας ταυτότητας, καθώς και η υπόθεση επαφής της κοινωνικής ψυχολογίας. Ένα μικρό κομμάτι της πίττας των ευρωπαϊκών, μεταναστευτικών ροών κι ένα ακόμη μικρότερο αυτής των διεθνών, μεταναστευτικών ροών διεκδικεί μία ομάδα ευρωπαίων «μεταναστών», η γενιά των φοιτητών Erasmus. Η γενιά αυτή αποτελεί ξεχωριστό οικονομικό κεφάλαιο στη διεθνή οικονομία της γνώσης. Οι διεθνείς αυτοί συμμετέχοντες συνθέτουν ένα ιδανικό πεδίο για να ανιχνεύσει κανείς, υπό το πρίσμα της ζύμωσης φοιτητών με διαφορετική καταγωγή και καταβολές, τη διαδικασία σχηματισμού της ευρωπαϊκής ταυτότητας. Σε κοινωνιολογικές μελέτες που έχουν εκπονηθεί, οι φοιτητές Erasmus ως ομάδα όχι μόνο έχουν την τάση να αποδέχονται πιο εύκολα την ευρωπαϊκή ταυτότητα, αλλά επίσης δεν θεωρούν ότι επικαλύπτει την εθνική, καθώς πρώτα και κύρια αναδεικνύεται η εθνική.²²

Μια προσπάθεια ερμηνείας της παραπάνω προβληματικής έχει διττή προσέγγιση. Η Ευρωπαϊκή Ένωση συμπεριφέρεται ως συνομόσπονδο μόρφωμα και καθώς εκτός των άλλων μη έχοντας ένα ενιαίο συνταγματικό πλαίσιο δράσης, αυτομάτως τα κράτη- μέλη μπορούν να αναπτύξουν ετερότροπα και στη βάση των πολιτισμικών αρχών τους την κοινωνία τους. Οι χώρες της ΕΕ είναι υποχρεωμένες να τηρούν το κωδικοποιημένο περιβάλλον του Θεσμού, χωρίς ωστόσο αυτιστικά, καθώς τα ζητήματα που αφορούν την ανάπτυξη της κοινωνίας τους εδράζεται σε ένα κανονιστικό πλαίσιο Οδηγιών, όπως είναι και η Εκπαίδευση. Ως εκ τούτου οι φοιτητές, όταν μετακινούνται στα πλαίσια του Erasmus δεν συμπεριφέρονται ως μέλη, μίας ίδιας κοινότητας, αλλά μέσω της διάδρασης στοχεύουν σε ένα νέο περιβάλλον να αφομοιώσουν τις αρχές της νέας κοινωνίας και να μεταδώσουν τις δικές τους, αλλά πάντα υπό την «ομπρέλα» των γενικών αρχών, όπως έχουν σχηματιστεί σε ένα κοινό γεωγραφικό χώρο που εμπνέεται από πολλά κοινά χαρακτηριστικά. Οι φοιτητές, όπως και οποιοσδήποτε Ευρωπαίος πολίτης, και σε αυτό συνεντέλεσαν δραστικά και η κινητικότητα μέσω των προγραμμάτων Erasmus, αισθάνονται ότι η χώρα τους είναι το «οικογενειακό σπίτι» τους και η ΕΕ το «εξοχικό» τους.

5.3. Εικονικές ανταλλαγές μέσω Προγραμμάτων Erasmus+ στους τομείς της Ανώτατης Εκπαίδευσης και ο αντίκτυπός τους στην Κοινωνία των Πολιτών/Κρατών σε περιόδους κρίσεων (στρατιωτικών, οικονομικών, κοινωνικών, υγειονομικών).

Τα σχέδια εικονικών ανταλλαγών συνίστανται σε διαδικτυακές, διαπροσωπικές δραστηριότητες που προάγουν το διαπολιτισμικό διάλογο και την ανάπτυξη μη τεχνικών δεξιοτήτων. Επιτρέπουν σε κάθε νέο να αποκτήσει πρόσβαση σε υψηλής ποιότητας διεθνή και διαπολιτισμική εκπαίδευση χωρίς κινητικότητα με φυσική παρουσία. Παρότι η εικονική συζήτηση ή κατάρτιση δεν υποκαθιστά πλήρως τα οφέλη της κινητικότητας με φυσική παρουσία, οι συμμετέχοντες σε εικονικές ανταλλαγές αναμένεται να αποκομίσουν ορισμένα από τα οφέλη των διεθνών, εκπαιδευτικών εμπειριών. Οι ψηφιακές πλατφόρμες αποτελούν πολύτιμο εργαλείο για τη μερική αντιμετώπιση των παγκόσμιων οργανισμών στην κινητικότητα που οφείλονται στην πανδημία Covid-19. Οι εικονικές ανταλλαγές συμβάλλουν επίσης στη διάδοση των ευρωπαϊκών αξιών. Επιπλέον, σε ορισμένες περιπτώσεις μπορούν να προετοιμάσουν, να εμβαθύνουν και να επεκτείνουν τις ανταλλαγές με φυσική παρουσία, καθώς και α τροφοδοτήσουν νέα συζήτηση για αυτές. Το συγκεκριμένο πλαίσιο ανταλλαγών αποσκοπεί στη συμμετοχή τόσο των οργανισμών και προσώπων που προέρχονται από κράτη-μέλη της ΕΕ όσο και από τρίτες χώρες που

22. Βλ. σχετ, στο Fligstein, N. Euroclash: The EU, European Identity and the Future of Europe, Oxford: OUP 2009.

είναι συνδεδεμένες με το πρόγραμμα, καθώς και από τρίτες χώρες που δεν είναι συνδεδεμένες με το πρόγραμμα.

Στόχος και εδώ, όπως και με τη φυσική κινητικότητα, καθίσταται η ενθάρρυνση του διαπολιτισμικού διαλόγου με τρίτες χώρες που δεν είναι συνδεδεμένες με το πρόγραμμα, συγχρόνως δε με την ενίσχυση της ανεκτικότητας μέσω διαδικτυακών, διαπροσωπικών αλληλεπιδράσεων, με βάση ψηφιακές τεχνολογίες, φιλικές προς τους νέους. Παράλληλα δε, στοχεύεται η προώθηση διαφόρων ειδών εικονικές ανταλλαγές ως συμπλήρωμα της κινητικότητας με φυσική παρουσία του Erasmus+, οι οποίες θα δώσουν τη δυνατότητα σε περισσότερους νέους να επωφεληθούν από τη διαπολιτισμική και τη διεθνή εμπειρία.

Η συγκεκριμένη πτυχή υλοποίησης της κινητικότητας της νεολαίας είναι ιδιαίτερα σημαντική, τα αποτελέσματα της οποίας έχουν διττό θετικό αντίκτυπο. **α.** Καθώς οι εικονικές ανταλλαγές αφορούν ένα ευρύτατο πλαίσιο χωρών και κυρίως κρατών που βρίσκονται στις διαδικασίες της ανάπτυξης, η συμμετοχή νέων από τις συγκεκριμένες χώρες, οι οποίες στη μεγάλη πλειονότητά τους έχουν «ασπαστεί» τη βίαιη ριζοσπαστικοποίηση, συμβάλλει στην καλλιέργεια της σκέψης και τον γραμματισμό τους, στην επαφή τους με αρχές και αξίες του Δυτισμού με συνέπεια σε ενδεχόμενο στάδιο μετοίκησης τους σε ευρωπαϊκά περιβάλλοντα να καθίσταται ευκολότερος ο εγκλιματισμός τους και η ανεύρεση εργασίας. **β.** Παράλληλα, οι εικονικές ανταλλαγές Erasmus+ είναι μια πρωτοβουλία «από τη βάση προς την κορυφή». Στην εν λόγω πρόσκληση, οι συμμετέχοντες οργανισμοί όντες ελεύθεροι να επιλέξουν τα θέματα στα οποία θα εστιάσουν, οι ανταλλαγές αυτές έχουν ως άμεσο αντίκτυπο στη βελτίωση της ίδιας της κοινωνίας (από θεσμική και αξιακή άποψη) των συμμετεχουσών χωρών. Συνήθως δε και κυρίως δε, ιδιαίτερη προσοχή δίνεται στην ένταξη στα προγράμματα αυτά των κοινωνικά και οικονομικά ευάλωτων ατόμων που δεν μπορούν να υποβάλλουν αίτηση για κινητικότητα με φυσική παρουσία.²³

Η «κινητικότητα μέσω διαδικτύου» του Erasmus+ όχι μόνο ευνόησε και ευνοεί τα τρίτα –τα υπό ανάπτυξη- κράτη, καθώς επίσης και τη συνέχιση της διαπολιτισμικής διάδρασης της νεολαίας σε διεθνές επίπεδο στην Covid-19 και μετά- Covid-19 εποχή, αλλά και τη χώρα μας στην κρίσιμη περίοδο της δεκαετούς οικονομικής ύφεσης. Η οικονομική κρίση, δημιουργώντας συνθήκες εσωστρέφειας σε όλους τους τομείς της δημόσιας δράσης, είχε ως συνέπεια να «λαβώσει» και τον τομέα της εκπαίδευσης. Και παρά το γεγονός ότι υπήρξε έντονη, φυσική κινητικότητα και μάλιστα διαρκώς αυξανόμενη μέσω του Erasmus+ των Ελλήνων φοιτητών και των Καθηγητών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης, αντίθετα οι εκπαιδευτικοί Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης προτίμησαν να συμμετέχουν στο πρόγραμμα εικονικών ανταλλαγών.

Σημαντικό ρόλο στην προτίμηση των εικονικών ανταλλαγών από τη φυσική κινητικότητα των εκπαιδευτικών Α/Βαθμιας και Β/Βαθμιας εκπαίδευσης διαδραματίζουν δύο τινά: **α.** η επιμόρφωση διεξάγεται μέσω σεμιναρίων και ως εκ τούτου παραμένουν στο εκπαιδευτικό περιβάλλον τους, εφαρμόζοντας ταυτόχρονα νέες μεθόδους διδασκαλίας, διαδίδοντας παράλληλα τα πολιτιστικά και κοινωνικά οφέλη του προγράμματος, και τέλος αξιοποιώντας ανά πάσα στιγμή το εκπαιδευόμενο έμφυχο «υλικό» στη διαπολιτισμική διεργασία,²⁴**β.** το στάδιο της προετοιμασίας των εκπαιδευτικών αποτελεί μία πολύ βασική πτυχή, καθώς οι διδάσκοντες Α/Βαθμιας και Β/Βαθμιας εκπαίδευσης σε περίπτωση μετακίνησής τους, όπως έδειξαν τα στατιστικά στοιχεία έρευνας, μπόκαν και μπαίνουν στη διαδικασία να διαβάσουν σχετικό υλικό για το εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας- υποδοχής, ενώ κάποιος εξ αυτών μαθαίνουν τη γλώσσα.

Συγχρόνως, αυτό που αποδεικνύεται από τα στατιστικά στοιχεία των συγκεκριμένων ερευνών –και σε σχέση και με έρευσμα- ένα δείγμα εκπαιδευτικών Α/Βαθμιας και Β/Βαθμιας εκπαίδευσης είναι ότι οι συμμετέχοντες από τη Νότια και Ανατολική Ευρώπη είναι πιο διστακτικοί στη μετακίνησή τους σε σχέση με τους Δυτικοευρωπαίους και τους Βορειοευρωπαίους. Το γεγονός αυτό είναι απόρροια μίας σειράς κοινωνιολογικών συνιστωσών, όπως είναι το βιοτικό/οικονομικό επίπεδο, η γνώση ξένων γλωσσών (και κυρίως η άνεση της αγγλικής), το εκπαιδευτικό σύστημα τόσο της χώρας υποδοχής όσο και της χώρας «εκροής» των εκπαιδευτικών. Η συνέπεια

23. European Commission, EU programme for education, training, youth and sport, παρατίθεται εδώ: <<https://erasmus-plus.ec.europa.eu/el/programme-guide/part-b/key-action-1/virtual-exchanges>>

24. Βλ. σχετ. Μαρία Παπαδάκη, Προγράμματα Erasmus+ Βασικής Δράσης 1 του Γυμνασίου Κολυμβαρίου για μαθησιακή κινητικότητα εκπαιδευτικών: διάδοση στόχων και αποτελεσμάτων Erasmus+, στο Πρακτικά, 11ο Συνέδριο για την ανοικτή και την εξ αποστάσεως εκπαίδευση- εμπειρίες, προκλήσεις, προοπτικές (26-28 Νοεμβρίου 2021), τ.9ος, Μέρος Β', Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

αυτών είναι, οι συγκεκριμένοι διδάσκοντες να προτιμούν την παρακολούθηση μέσω διαδικτυακών σεμιναρίων του προγράμματος Erasmus+.²⁵

Τέλος, μία βασική συνισταμένη που διαφοροποιεί τον τρόπο συμμετοχής των διδασκόντων της Γ/Βαθμιας εκπαίδευσης από αυτούς των δύο άλλων βαθμίδων ως προς τα προγράμματα Erasmus+ είναι ότι το προσωπικό της ανώτατης εκπαίδευσης συνηθέστατα μετακινείται με σκοπό μέσω της προσωπικής διδασκαλίας να παρέχει επαγγελματική κατάρτιση στο εξωτερικό, σε αντίθεση με τους εκπαιδευτικούς των πρώτων σταδίων της εκπαίδευσης που πηγαίνουν ως εκπαιδευόμενοι στη χώρα- υποδοχής. Η συνέπεια είναι, οι μεν πρώτοι έχουν στόχο και σκοπό μέσω της διαπολιτισμικής διάδρασης να μεταβιβάσουν την εμπειρογνώσιά τους, ενώ οι δεύτεροι να καταστούν κοινωνοί στο κράτος τους της κουλτούρας της χώρας- υποδοχής.

5.4. Η διεθνοποίηση του Πανεπιστημίου και ο αντίκτυπός της στην προώθηση της εκπαιδευτικής κινητικότητας σε περιόδους κρίσεων: Το παράδειγμα της Ελλάδας

Καταξιωμένα και φημισμένα πανεπιστήμια σε παγκόσμιο επίπεδο ήταν ανέκαθεν σημεία ενδιαφέροντος της διεθνούς, φοιτητικής κοινότητας. Η διεθνοποίηση των πανεπιστημίων είναι δείγμα εξέλιξης και ενσωμάτωσης όλων των φοιτητών σε όλα τα ακαδημαϊκά προγράμματα. Τα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα (ΑΕΙ) στην προσπάθειά τους τόσο να συμβαδίζουν με τις ανάγκες της σύγχρονης, παγκοσμιοποιημένης κοινωνίας όσο και να προσελκύσουν νέους φοιτητές, υιοθετούν πρακτικές διεθνοποίησης. Η σημερινή παγκοσμιοποιημένη Κοινωνία και Οικονομία, αλλά και η επιστημονική έρευνα απαιτούν συνεχή επανασχεδιασμό και εκσυγχρονιστικές αλλαγές του συστήματος της πανεπιστημιακής και της τεχνικής εκπαίδευσης, ώστε να είναι σε θέση να προσφέρει σύγχρονες και έγκυρες γνώσεις και δεξιότητες στους φοιτητές της. Οι οικονομικές και πολιτισμικές προκλήσεις ωθούν στην υιοθέτηση των διεθνοποιημένων δομών και διαδικασιών μάθησης, διδασκαλίας και πανεπιστημιακής έρευνας. Είναι λοιπόν σήμερα ευρέως αποδεκτό σε ευρωπαϊκό επίπεδο, ότι η χάραξη μίας κοινής, διεθνοποιημένης πολιτικής στην Γ/Βαθμια Εκπαίδευση καθίσταται αναγκαία για την ποιοτική εξέλιξη, την ερευνητική καινοτομία, καθώς και στην εκπαιδευτική διαδικασία για τη μόρφωση των φοιτητών.²⁶

Το περιεχόμενο του όρου «διεθνοποίηση» είναι σύνθετο και διαρκώς μεταβαλλόμενο. Ένας αρχικός ορισμός δόθηκε από τον Knight που όρισε τη διεθνοποίηση ως μία διαδικασία αλλαγής με στόχο την απόκτηση κοινού σκοπού και λειτουργιών των πανεπιστημίων κάτω από μία διεθνή, διαπολιτισμική και παγκόσμια σκοπιά.²⁷ Ο συγκεκριμένος ορισμός το 2015 διατυπώθηκε εκ νέου από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Η νέα αυτή διατύπωση της διεθνοποίησης της ανώτατης εκπαίδευσης τη συνοψίζει ως μία διαδικασία με συγκεκριμένο σκοπό την απόκτηση στόχων και λειτουργιών όλων των ιδρυμάτων που παρέχουν τριτοβάθμια εκπαίδευση (μετά την ολοκλήρωση της δευτεροβάθμιας εκπαιδευτικής διαδικασίας), πάντα θεωρούμενη από μία διεθνή και διαπολιτισμική σκοπιά. Ο βασικός σκοπός της διαδικασίας αυτής είναι όλοι οι φοιτητές να έχουν πρόσβαση σε ποιοτική και ουσιαστική εκπαίδευση με απώτερο στόχο τη βέλτιστη μετέπειτα συνεισφορά τους.²⁸ Ο ορισμός αυτός που δόθηκε το 2015 δηλώνει ότι η διεθνοποίηση αποτελεί μία στοχευμένη διαδικασία, σύμφωνα με την οποία δομούνται και οργανώνονται οι δράσεις, ο τόπος οργάνωσης και τα προγράμματα σπουδών όλων των πανεπιστημίων παγκοσμίως.

Στην πράξη διαπιστώνεται ότι όλα τα πανεπιστήμια εφαρμόζουν τις αρχές της διεθνοποίησης, προσαρμόζοντας την στρατηγική και την πολιτική τους σε αυτές. Κατά συνέπεια η διεθνοποίηση της Γ/Βαθμιας Εκπαίδευσης αποτελεί προτεραιότητα των κρατών παγκοσμίως. Στόχος είναι η διεθνοποίηση της φοίτησης κάθε φοιτητή, προσφέροντάς του διεθνοποιημένα προγράμματα σπουδών. Έτσι τα διεθνοποιημένα προγράμματα σπουδών δε θα αποτελούν προνόμιο μόνο των φοιτητών που συμμετέχουν σε κάποια κινητικότητα. Από τα διεθνοποιημένα προγράμματα σπουδών δεν αποκλείεται το προσωπικό των πανεπιστημιακών μονάδων, καθώς η εφαρ-

25. Piksööt, J. Jaani, H. Harro- Loit, Impact and sustainability of the Erasmus+ programme KA1 mobility projects for school education staff: Results of Estonian research, University of Tartu, Estonia, 2016

26. Βλ. σχετ. De Wit, H & Leask, B. Foreword: Internationalisation, the Curriculum and the Disciplines. In Green, W. and Whitsed. C. (eds), Critical perspectives on internationalizing the curriculum in disciplines. Reflective narrative accounts from bussiness, education and health (pp.ix-xv). The Netherlands: Sense publishers 2015

27. Knight, J Concepts, rationales and interpretive framework in the internationalization of higher education, in Deardorff, D.K, Wit de, H., Heyl, J.D. and Adams, T. (eds), The SAGE handbook of international higher education, SAGE Publications Inc 2012, p.27.

28. De Wit, H & Leask B, (2015), p.48.

μογή των αρχών των διεθνοποιημένων προγραμμάτων σπουδών εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από αυτές τις κατηγορίες μελών της πανεπιστημιακής κοινότητας. Επιπλέον, όπως αναφέρουν και πολλοί ερευνητές, η διεθνοποίηση της Γ/Βαθμιας Εκπαίδευσης συνεισφέρει ταυτόχρονα στην ποιοτική αναβάθμισή της και παράλληλα στην ενίσχυση της κοινωνίας ολόκληρης, καθώς πέρα από τα οικονομικά κίνητρα των πανεπιστημίων, εφαρμόζονται και τηρούνται γενικά αποδεκτές αρχές βελτίωσης των προγραμμάτων σπουδών.

Παρόλα όσα αναφέρθηκαν προηγουμένως, ο Richard S. Levin, Πρύτανης του Πανεπιστημίου Yale των ΗΠΑ, ανέφερε σε εισήγησή του το 2008 στην Αθήνα ότι η διεθνοποίηση δεν είναι κάτι καινούριο. Πάντοτε παρουσιάζονταν διαπολιτισμικές επιρροές μεταξύ των πανεπιστημίων, αλλά σήμερα οι επιρροές αυτές είναι εντονότερες και αμεσότερες, διότι η παγκοσμιοποίηση των σύγχρονων κοινωνιών δημιουργεί ευκαιρίες στα πανεπιστήμια να μοιράζονται στόχους και αρχές λειτουργίας, σπουδών και διοίκησης. Η διεθνοποίηση, λοιπόν, των πανεπιστημιακών μονάδων εμφανίζεται ως φάση της εξελικτικής τους πορείας κατά την οποία τα ΑΕΙ ενισχύουν τη συνεργασία μεταξύ τους τόσο σε ερευνητικό και εκπαιδευτικό επίπεδο όσο και στην οργανωμένη κινητικότητα των φοιτητών. Για να γίνουν όλα αυτά πραγματικότητα, η διεθνοποίηση βασίζεται σε κάποιες αρχές, οι οποίες έχουν γίνει αποδεκτές από όλα τα συμμετέχοντα πανεπιστήμια, παράδειγμα των οποίων αποτελεί η κοινή μονάδα αξιολόγησης των επιδόσεων των φοιτητών στα μαθήματα με το σύστημα των πιστωτικών μονάδων (European Credit Transfer System, ECTS).

Εστιάζοντας στην Ευρώπη, διαπιστώνεται η μεγάλη σημασία που δίνεται από τα ευρωπαϊκά πανεπιστήμια στη διεθνοποίηση των προγραμμάτων τους, τα τελευταία χρόνια. Τις τελευταίες δεκαετίες, η παγκοσμιοποιημένη ανώτατη εκπαίδευση έχει οδηγήσει στην αύξηση των εκροών και εισροών ξένων φοιτητών στα ΑΕΙ των περισσότερων ευρωπαϊκών κρατών. Το γεγονός αυτό με τη σειρά του έχει οδηγήσει στη διεθνοποίηση της παραγόμενης γνώσης των ακαδημαϊκών στόχων, των ερευνητικών ερωτημάτων και των ακαδημαϊκών δραστηριοτήτων. Επομένως, η διεθνοποίηση αποτελεί προτεραιότητα όλων των ιδρυμάτων της Γ/Βαθμιας Εκπαίδευσης, χωρίς όμως να υπάρχει ένα μοναδικό μοντέλο εφαρμογής της, αλλά βασικές αρχές και διαδικασίες, οι οποίες συνδυάζονται δυναμικά δημιουργώντας κίνητρα που αφορούν τόσο τον κοινωνικό όσο και τον οικονομικό και τον πολιτιστικό τομέα.²⁹

Όπως ανέφερε και ο Richard S. Levin στην ομιλία του, το αναδυόμενο διεθνές πανεπιστήμιο στοχεύει σε ένα πρόγραμμα σπουδών, εναρμονισμένο με τα κοινωνικό-πολιτικά και οικονομικά δεδομένα όλου του πλανήτη.³⁰ Το ερώτημα όμως που τίθεται είναι, γιατί να εναρμονιστούν τα εκπαιδευτικά προγράμματα σπουδών των ιδρυμάτων σύμφωνα με τη διαπολιτισμική συνθήκη και αλλαγή. Η απάντηση βρίσκεται στην έντονη πλέον διασύνδεση των κρατών σε όλους τους τομείς της σύγχρονης ζωής. Οι σημερινοί φοιτητές και απόφοιτοι δε θα επιτρέπεται να αγνοούν τα παγκόσμια κοινωνικά και οικονομικά φαινόμενα, καθώς απευθύνονται σε μία διεθνή αγορά εργασίας. Κατά συνέπεια και η εκπαίδευσή τους θα πρέπει να βασίζεται σε παγκόσμιες αρχές, ώστε να είναι έτοιμοι να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις της καριέρας τους σε παγκόσμια εμβέλεια. Δεξιότητες, όπως η κριτική σκέψη, η σε βάθος ουσιαστική κριτική και η αναγνώριση της έγκυρης πληροφορίας είναι δεξιότητες που εναρμονίζονται με τα διεθνοποιημένα δεδομένα όλων των πανεπιστημίων. Η ικανότητα συνεργασίας και απόδοσης στο πλαίσιο διεπιστημονικών/ διεθνών ομάδων εργασίας είναι επίσης σημαντική. Μία ακόμα σημαντική δεξιότητα των σύγχρονων παγκόσμιων φοιτητών είναι η διαπολιτισμική κατανόηση. Η δεξιότητα αυτή θα τους προσφέρει τη δυνατότητα να εκτιμούν και να αναγνωρίζουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κάθε έθνους, ώστε να οδηγούνται σε ορθότερες και αποδοτικότερες συμπεριφορές. Με την προσαρμογή των προγραμμάτων σπουδών και την αξιοποίηση όλων των αποτελεσμάτων της διεθνοποίησης προσφέρονται δυνατότητες παγκόσμιας ευημερίας. Μέσω της ενδυνάμωσης των διεθνών πανεπιστημιακών συνεργασιών, παρέχονται ευκαιρίες επιστημονικής και τεχνολογικής προόδου της ανθρωπότητας.³¹

Η διεθνοποίηση των πανεπιστημίων έχει οδηγήσει στην αύξηση της διασυνοριακής ροής των φοιτητών και την ενίσχυση των διεθνών ερευνητικών εργασιών. Αρκετά πανεπιστήμια σήμερα ιδρύουν φιλόδοξα τμήματα στο εξωτερικό με στόχο την προσέλκυση των φοιτητικών πληθυσμών μακριά από την πανεπιστημιούπολη. Στο ίδιο πλαίσιο εδράζεται και η ίδρυση ξενόγλωσσων (κατά βάση αγγλόφωνων) τμημάτων παροχής εκπαίδευσης στην

29. De Wit, H & Leask B, (2015), p.55.

30. Βλ. σχετ. Levin R.C. (2008), The internationalization of the university, Retrieved June, 26, 2008.

31. Levin R.C. (2008), όπ.

κεντρική πανεπιστημιούπολη με στόχο την προσέλκυση φοιτητών από κράτη της «γειτονιάς» της χώρα του πανεπιστημίου, με συνέπεια, εκτός των άλλων, την ενδυνάμωση της μορφωτικής διπλωματίας, η οποία αποτελεί έναν από τους βασικούς πυλώνες της Εξωτερικής Πολιτικής ενός κράτους. Λχ. στο ΑΠΘ ήδη λειτουργεί αγγλόφωνο τμήμα Ιατρικής με επιτυχία, ενώ από το 2023 θα λειτουργήσει στο ίδιο πανεπιστήμιο αγγλόφωνο τμήμα στη Νομική Επιστήμη.

Σημαντικός σύμμαχος της διεθνοποίησης και των αποτελεσμάτων της είναι η χρήση των διάφορων σύγχρονων τεχνολογιών. Οι Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνίας (ΤΠΕ) από τη φύση τους διευκολύνουν την απόσταση επικοινωνία και συνεργασία, και επομένως επιτρέπουν συχνότερη και ευκολότερη ακαδημαϊκή επικοινωνία, δημιουργώντας νέο κοινό διάδοσης της επιστημονικής γνώσης. Ένας ακόμα όρος που εμφανίστηκε πρόσφατα και στοχεύει στην αντιμετώπιση των πολύπλοκων διαστάσεων της σύγχρονης διεθνοποίησης είναι αυτός της ολικής διεθνοποίησης (comprehensive internationalization). Με τη σύγχρονη αυτή θεώρηση δίνεται έμφαση στη δημιουργία μίας προσέγγισης, η οποία θα βοηθήσει στην εκπλήρωση του σκοπού των ιδρυμάτων παγκοσμίως. Η ολική διεθνοποίηση δεν εστιάζει μόνο στην εσωτερική οργάνωση του πανεπιστημίου, αλλά είναι άρρηκτα συνδεδεμένη και με τους εξωτερικούς παράγοντες κάθε ιδρύματος, δηλαδή τις συνεργασίες και τις σχέσεις του με την παγκόσμια, ακαδημαϊκή κοινότητα.³²

Έννοιες, όπως η διεθνοποίηση της παιδείας και η παγκοσμιοποίηση των ιδρυμάτων, αναφέρονται συχνά στην πολιτική και τη στρατηγική πολλών πανεπιστημίων, αλλά και κρατών. Σήμερα, διαμορφώνεται η τάση να σταματούν διακριτικά να υπάρχουν εθνικά προγράμματα σπουδών, γεγονός που δημιουργεί κοινούς στόχους μεταξύ των κρατών, διασυνοριακές συνεργασίες, διεθνείς αξιολογήσεις, παγκόσμιες κατατάξεις, καθώς και ποικίλες εκπαιδευτικές ροές εκπαιδευομένων και εκπαιδευτών.³³

Το 1999, εμφανίζεται μία νέα ευρωπαϊκή προσπάθεια διεθνοποίησης και κοινής διακυβέρνησης όλων των ευρωπαϊκών ιδρυμάτων. Σαραντά έξι (46) χώρες προβαίνουν σε θεσμικές και δομικές μεταρρυθμίσεις των πανεπιστημιακών ιδρυμάτων τους, οι οποίες ολοκληρώθηκαν το 2010 και ονομάστηκαν Ευρωπαϊκός Χώρος Ανώτατης Εκπαίδευσης (EXAE, European Higher Education Area- EHEA). Επιλεγμένοι ευρωπαϊκοί, ακαδημαϊκοί φορείς, όπως η UNESCO και το Council of Europe σπουδαστές, καθώς και Υπουργοί Παιδείας συμμετείχαν ανά δύο χρόνια σε διεθνείς συναντήσεις, οι οποίες πραγματοποιήθηκαν στην Μπολόνια το 1999, την Πράγα το 2001, το Βερολίνο το 2003, το Μπέργκεν το 2005, το Λονδίνο το 2007 και τέλος στη Λουβαίν το 2009. Οι αλλαγές που προτάθηκαν από τη διαδικασία «Bologna», όπως συχνά αποκαλείται οργανώθηκαν σε τρία στάδια: α. το οργανωτικό πεδίο εστιάζει στην κριτική των βασικών αρχών και παραδόσεων της Γ/Βαθμιας Εκπαίδευσης, β. το διακυβερνητικό στάδιο προσανατολίζεται σε εθνικό επίπεδο και προτείνει διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις στα ιδρύματα, γ. το υπερεθνικό στάδιο αλλαγών εστιάζει στην ανταγωνιστικότητα και το κύρος, τη βελτίωση της ποιότητας και την ενίσχυση του γοήτρου των ιδρυμάτων και την αναγκαιότητα κινητοποίησης των ευρωπαϊκών εγκεφάλων κάτω από την ευρύτερη σκοπιά της διεθνοποίησης.

Υπάρχουν ξεκάθαρες ενδείξεις, ότι η διαδικασία Bologna ενισχύει τον στόχο και την εφαρμογή των προγραμμάτων που προωθούνται από την ΕΕ. Η εφαρμογή μίας κοινής μονάδας αξιολόγησης των φοιτητικών επιδόσεων σε κάθε μάθημα, όπως τα ECTS, καθώς και το Diploma Supplement αποτελούν κομβικά σημεία της συγκεκριμένης διαδικασίας και διευκολύνουν προγράμματα κινητικότητας, όπως το Erasmus. Η Ελλάδα ως κράτος- μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης συμμετείχε στις μεταρρυθμίσεις του σχεδίου Bologna, με στόχο τον εκσυγχρονισμό και την αύξηση της ανταγωνιστικότητας των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων της, την ανάπτυξη νέων, αλλά και τη διευκόλυνση των ήδη υπάρχουσών, διεπιστημονικών σχέσεων της, καθώς και την αντιμετώπιση χρόνιων προβλημάτων της Γ/Βαθμιας Εκπαίδευσης. Σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε το 2003 από τον φορέα ΕΛΙΑΜΕΠ, διαπιστώνεται ότι η Γ/Βαθμια Εκπαίδευση στην Ελλάδα του 2003 υπέφερε από εσωστρέφεια, κομματικές εξαρτήσεις, αναποτελεσματικά όργανα διαχείρισης, αξιολόγησης και ελέγχου, καθώς και απουσία κινήτρων και κονδυλίων χρηματοδότησης. Η έλλειψη αυτοδυναμίας και οι κρατικές παρεμβάσεις στερούσαν από τα ελληνικά

32. Βλ. σχετ. Hudzik, J.K. Comprehensive internationalization: From concept to action, Washington, DC: NAFSA: Association of International Educators 2011

33. Βλ. σχετ. Huzelkorn, E. Impact of global rankings on higher education research and the production of knowledge, UNESCO Forum of Higher Education 2009

πανεπιστήμια την ποιότητα, το κύρος και την αυτοδυναμία, ώστε να συναγωνιστούν τα ευρωπαϊκά ιδρύματα.³⁴

Το πρώτο στάδιο διεθνοποίησης του πανεπιστημίου που βασίστηκε στο σχέδιο Bologna έχει δεχθεί ισχυρή κριτική ως προς την αποδοτικότητά του. Ένα, ίσως, βασικό ζήτημα ήταν ότι η Bologna υιοθετήθηκε και υλοποιήθηκε με διαφορετικούς ρυθμούς στα ευρωπαϊκά κράτη, αναφορικά με το ΕΧΑΕ. Στην Ελλάδα ειδικότερα, σημαντικό σημείο κριτικής αποτέλεσε ο στόχος ιδιωτικοποίησης του 3ου κύκλου σπουδών, που τελικά δεν υιοθετήθηκε.

5.5. Παράγοντες που συμβάλλουν στην κινητικότητα των εκπαιδευτικών των δύο πρώτων βαθμίδων στα πλαίσια του Προγράμματος Erasmus+

Το ερώτημα που τίθεται, είναι γιατί μία μελέτη που εξετάζει την κινητικότητα στην Γ/Βαθμια Εκπαίδευση στο χρονικό διάστημα 2015-2019 να ενδιαφέρει η κινητικότητα που επιδεικνύουν οι εκπαιδευτικοί προηγούμενων βαθμίδων; Και η απάντηση που δίνεται, είναι ότι η εκπαιδευτική κινητικότητα, ανεξαρτήτως βαθμίδας, είναι μία συνθήκη που απασχολεί και είναι αναγκαία να απασχολεί το εκπαιδευτικό σύστημα ως ενιαίο σύνολο ενός Κράτους, καθώς πρέπει να υφίσταται μία ακολουθία χειρισμών και αντιμετώπισης από τους αρμόδιους φορείς, μια και ενημερωμένοι εκπαιδευτικοί των δύο πρώτων βαθμίδων, σημαίνει και καλύτεροι φοιτητές στην Γ/Βαθμια Εκπαίδευση, επομένως και πιο ενεργοί και καταρτισμένοι διδάσκοντες στο πανεπιστήμιο, ακόμα και με τη συμμετοχή των τελευταίων σε προγράμματα κινητικότητας, όπως είναι το Erasmus.

Έρευνες κινητικότητας που πραγματοποιήθηκαν σε σχολεία Α/Βαθμιας και Β/Βαθμιας Εκπαίδευσης σε Πολωνία και Τουρκία (που παρουσιάζουν ίδιες προβληματικές ως χώρες με την Ελλάδα ως προς την κινητικότητα των εκπαιδευτικών στις συγκεκριμένες βαθμίδες) και με ειδικότητες συμμετεχόντων –μαθηματικοί, ιστορικοί, γυμναστές, βιολόγοι, φιλόλογοι και καθηγητές θρησκευτικών και αγγλικών- κατέδειξαν τα εξής:

- Οι εκπαιδευτικοί πρακτικών μαθημάτων ήταν πιο αποφασισμένοι να παρακολουθήσουν ένα πρόγραμμα κινητικότητας δια ζώσης από τους εκπαιδευτικούς θεωρητικών μαθημάτων σε ποσοστό 37,5%, ίσως διότι λχ. η μαθηματική επιστήμη έχει διεθνώς κοινό επιστημονικό κώδικα και οπότε χρειάζεται λιγότερη προετοιμασία, ακόμα και ως προς την προσπάθεια εκμάθησης γλώσσας,
- Επίσης, σε ποσοστό πάλι 37,5 %, ανεξαιρέτως ειδικότητας αυτήν τη φορά, οι εκπαιδευτικοί δήλωσαν ότι βασικό κίνητρο συμμετοχής σε δράσεις KA1 είναι η επαγγελματική ανάπτυξή τους,
- Το κύριο βάρος της προετοιμασίας τους εστιάστηκε στην εκμάθηση της γλώσσας (είτε σε καλύτερη εξάσκηση της αγγλικής) με δεύτερο σημείο, την εξοικείωση στη χρήση της τεχνολογίας, την οποία ανέφεραν σε ποσοστό 50%,
- Ένα ενδιαφέρον συμπέρασμα από την έρευνα αφορά την επικοινωνία της εμπειρίας αυτής των εκπαιδευτικών με ξένης εθνικότητας συναδέλφους τους. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι εκπαιδευτικοί μοιράστηκαν τις απόψεις, την εμπειρία και την γνώση που απέκτησαν κυρίως (σε ποσοστό 89%) μέσω προφορικών συζητήσεων, ενώ το 30% δημοσίευσε την εμπειρία του αυτή στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης,
- Επίσης, το 71% δήλωσε ότι μετά την κινητικότητα επαναδιατύπωσε το εκπαιδευτικό υλικό του και το 41% οργάνωσε διαφορετικά το μάθημά του, σύμφωνα με όσα έμαθε κατά τη διάρκεια της κινητικότητας.³⁵

34. Πασιάς, Γ. Λόγοι και πολιτικές μεταρρύθμισης του ελληνικού πανεπιστημίου (2000-2010). Προς την «αλλαγή παραδείγματος» στο πλαίσιο των επιδράσεων της διαδικασίας Μπολόνια (ΕΧΑΕ) και της στρατηγικής της Λισαβόνας (ΕΧΕ), Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών, 15 (59) 2017

35. Βλ. στο Paksdöt J, Janni J, H.Harro Loit, (2016), ο.π.

5.6. Σύνδεση επαγγελματικής κατάρτισης και αγοράς εργασίας: Το παράδειγμα της Ελλάδας και ο αντίκτυπος στο/του Erasmus+

Παρά το γεγονός ότι οι Έλληνες φοιτητές που παρακολουθούν ένα πρόγραμμα κινητικότητας έχουν μεγαλύτερο ποσοστό προοπτικής στο να βρουν εργασία, ωστόσο αυτό το ποσοστό έχει σημασία να εστιάσουμε στο πού μπορούν να εργαστούν (και εννοούμε τη χώρα). Γιατί όσον αφορά το ελληνικό περιβάλλον, η επαγγελματική κατάρτιση, στο πλαίσιο της οποίας υπάγεται και το Erasmus, δεν σημαίνει απαραίτητα και άμεση επαγγελματική αποκατάσταση στην χώρα μας, αλλά αντίθετα βοηθά τους συμμετέχοντες σε αυτά τα προγράμματα να βρουν εργασία και να εγκλιματιστούν ταχύτερα σε ευρωπαϊκή χώρα και κυρίως στο κράτος, στο οποίο είχαν περατώσει μέρος των σπουδών τους.

Ένα από τα σημαντικότερα ζητήματα στο πλαίσιο της επαγγελματικής κατάστασης είναι η περιορισμένη αποδοχή της από την αγορά εργασίας όσον αφορά το ελληνικό επίπεδο. Σύμφωνα με τις μελέτες της Eurostat,³⁶ η Ελλάδα παρουσιάζει διαχρονικά και με αποκορύφωμα το 2012, το χαμηλότερο ποσοστό συμμετοχής ενηλίκων 25-64 ετών σε προγράμματα συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης των ΕΕ-15 και βρίσκεται στην τρίτη θέση από το τέλος μεταξύ των ΕΕ-27. Γενικότερα, τα στοιχεία αποδεικνύουν ότι η κατάρτιση στην Ελλάδα δεν αναγνωρίζεται με τον τρόπο που θα έπρεπε στην εργασιακή εξέλιξη και την πιστοποίηση γνώσεων, δεξιοτήτων και ικανοτήτων των ατόμων. Για το λόγο αυτό, δεν μπόρεσε να αντέξει τους κραδασμούς της οικονομικής ύφεσης, μια και οι ιδιωτικές επιχειρήσεις δεν μπόρεσαν, εκτός των άλλων, να φανούν αρκετά ανταγωνιστικές απέναντι στον ευρωπαϊκό και το διεθνή παράγοντα για την επιβίωσή τους.

Βάσει των ανωτέρω αποτελεσμάτων φαίνεται, ότι δεν συνδέεται η επαγγελματική κατάρτιση και η Δια Βίου Μάθηση (ΔΒΜ) –τουλάχιστον μέχρι πολύ πρόσφατα- με την κουλτούρα που διέπει την αγορά εργασίας, σε σχέση με την αναβάθμιση των προσόντων των εργαζομένων και τη διεκδίκηση καλύτερης θέσης εργασίας. Το γεγονός αυτό εντείνεται και από τον επιχειρηματικό κλάδο, ο οποίος δεν θεωρεί την κατάρτιση βασικό εργαλείο για την αποτελεσματικότητα του προσωπικού, αλλά και τη γενικότερη εξέλιξη και τον εκσυγχρονισμό της εκάστοτε επιχείρησης. Σε αντίθεση με την ελληνική αγορά εργασίας ανέκαθεν, σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες εστιάζουν στην επένδυση της κατάρτισης και των διπλωμάτων, όπως λχ οι Γερμανοί επιχειρηματίες. Οι εργαζόμενοι στη Γερμανία φαίνεται να είναι περισσότερο εξειδικευμένοι σε σχέση με τον μέσο όρο των Ευρωπαίων, εφόσον το βασικότερο κριτήριο για τις θέσεις εργασίας σε διάφορα επίπεδα, είναι η πιστοποιημένη εκπαίδευση και κατάρτιση, η οποία σε περίπτωση ακόμα και της μετακίνησης του εργαζομένου σε άλλη επιχείρηση, εξακολουθεί να αναγνωρίζεται.

Και μετά από μία περίοδο έντονων κοινωνικο-οικονομικών αλλαγών στο ελληνικό κατεστημένο, η αναδιάρθρωση της οικονομίας και της επιχειρηματικότητας έπρεπε να συμβαδίσει με τις ευρωπαϊκές «συντεταγμένες» ετών, οι οποίες είχαν καταφέρει να κρατήσουν πολλά από τα ευρωπαϊκά κράτη από τους κραδασμούς της οικονομικής ύφεσης. Αν και ακόμα βρισκόμαστε σε νηπιακό στάδιο, σχεδόν πρόσφατα χρονικά το σχέδιο Επιμόρφωσης και Δια Βίου Μάθησης άρχισε να εντατικοποιείται και να υπάρχει μία πιο εστιασμένη πολιτική στη διαρκή κατάρτιση μέσω των ΚΕ.ΔΙ.ΒΙ.Μ, τα οποία υπάγονται είτε σε δημόσιους είτε σε ιδιωτικούς φορείς. Όμως υπάρχει αρκετός δρόμος να διανυθεί. Ωστόσο, η χρόνια απαξίωση της επαγγελματικής κατάρτισης στην ελληνική αγορά εργασίας αποτέλεσε μία συνθήκη που συνέβαλλε, εκτός των παραπάνω, να επιταχυνθούν οι διαδικασίες, ώστε πολλοί νέοι να ψάξουν εργασία στο εξωτερικό. Και μέσα, ακόμα και σε αυτό το πλαίσιο, εστιάζεται η συμμετοχή όλων και περισσότερων Ελλήνων φοιτητών στο πρόγραμμα Erasmus+ ως μονοπάτι και διέξοδος, αλλά και ένα πρώτο στάδιο επιμόρφωσης που οδηγεί σε καλύτερες συνθήκες εργασίας και καλύτερο εργασιακό περιβάλλον στο εξωτερικό.

36. Τα στοιχεία προέρχονται από την 4η ευρωπαϊκή έρευνα για τη συνεχιζόμενη επαγγελματική κατάρτιση στις επιχειρήσεις που υλοποιήθηκε το 2010. Πρόκειται για έρευνα που πραγματοποιείται κάθε 5 χρόνια από τη Eurostat και τις εθνικές, στατιστικές υπηρεσίες και περιλαμβάνει όλες τις ευρωπαϊκές χώρες- μέλη της ΕΕ.

5.7. Οι χώρες επιλογής παρακολούθησης του Προγράμματος Erasmus+ για φοιτητές, εκπαιδευτικούς πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και πανεπιστημιακούς. Η σημασία των χωρών καταγωγής στην επιλογή του Κράτους για την συμμετοχή σε Πρόγραμμα Erasmus+

Καθίσταται πασιφανές, ότι οι χώρες ανάλογα με το καθεστώς με το οποίο συμμετέχουν σε ένα πρόγραμμα κινητικότητας, όπως αυτό του Erasmus+ επιλέγουν κάτω από συγκεκριμένα πλαίσια και παραμέτρους τα κράτη εκροής των φοιτητών τους. Έτσι, λχ κράτη της Αφρικής που θεωρούνται τρίτα και είναι συνδεδεμένα με δράσεις του Erasmus+ προτιμούν οι φοιτητές τους να παρακολουθήσουν μέρος των προπτυχιακών και κυρίως των μεταπτυχιακών σπουδών τους σε χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης που έχουν πολιτιστικές προσλαμβάνουσες από κράτη, στα οποία είχαν τεθεί υπό καθεστώς προστατευτισμού την περίοδο της αποικιοκρατίας. Στα ευρωπαϊκά κράτη που προκρίνουν για την επιμόρφωση των φοιτητών τους είτε ήδη διατηρούν οργανωμένες Κοινότητες (πχ. Μ. Βρετανία, Γαλλία) είτε έχουν γνώση της γλώσσας, μια και στις περισσότερες αφρικανικές χώρες η ευρωπαϊκή γλώσσα του πρώην πολιτειακού προστάτη τους θεωρείται ακόμα και σήμερα, η επίσημη γλώσσα τους πολιτειακού αυτού μορφώματος.

Ενδιαφέρον ωστόσο καθίσταται, να εστιάσουμε στις χώρες που επιλέγονται από κράτη της ΕΕ, αλλά και τα τρίτα συνδεδεμένα κράτη με το πρόγραμμα Erasmus +, ώστε φοιτητές, εκπαιδευτικοί και πανεπιστημιακοί να συμμετέχουν στην εκπαιδευτική κινητικότητα. Ένας κοινωνιολογικός συσχετισμός για να αντιληφθούμε ότι οι μορφωτικές μετακινήσεις αποτελούν είδος του μεταναστευτικού φαινομένου, αποτελεί το γεγονός να χωρίσουμε τα ευρωπαϊκά κράτη, αλλά και τα τρίτα που είναι συνδεδεμένα με το πρόγραμμα σε γεωγραφικές περιφέρειες, ωσάν να αναφερόμασταν αποκλειστικά στις κοινωνιολογικές επιπτώσεις και συνθήκες που δημιουργεί η εκροή και η εγκατάσταση μεταναστών.

Όπως φαίνεται από τα στατιστικά στοιχεία, η Νότια και Ανατολική Ευρώπη προτιμά να συμμετέχει σε ανταλλαγές και προγράμματα μετακινήσεων που αφενός αφορούν το γεωγραφικό χώρο τους ως επί το πλείστον, αφετέρου χώρες που έχουν παρόμοιο πολιτιστικό απόθεμα ως προς τις χώρες τους (πχ. παρόμοιο εκπαιδευτικό σύστημα, παρόμοιο οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο κτλ). Με εξαίρεση τη συμμετοχή Ελλήνων φοιτητών σε προγράμματα ανταλλαγής με κάποια βαλκανικά πανεπιστήμια, όλες οι υπόλοιπες προβληματικές επιλογής παραλληλίζονται με τις παραμέτρους που έχουν υιοθετηθεί κατά καιρούς από τους Έλληνες οικονομικούς μετανάστες για την εγκατάστασή τους σε ένα ξένο κράτος. Σημαντική επίσης παράμετρος είναι οι οργανωμένες, ελληνικές Κοινότητες που υπάρχουν στις χώρες επιλογής για το Erasmus+, μία συνθήκη που διαφαίνεται, εκτός των άλλων, και στην επιλογή βαλκανικών κρατών που ανήκουν στην ΕΕ. Υπάρχει μεγαλύτερη διάδραση ανάμεσα σε Ελλάδα και Ρουμανία από ό,τι σε Ελλάδα και Βουλγαρία. Συγχρόνως δε, οι χώρες της Ευρώπης που έχουν δεχθεί μεγάλη πλειοψηφία νέο-μεταναστών από άλλες χώρες της ΕΕ την τελευταία δεκαετία, καθίστανται πιο ελκυστικές στην προσέλκυση Ελλήνων φοιτητών στα πλαίσια του Erasmus+.

Έτσι, φυσικά και στη βάση του επιστημονικού πεδίου του κάθε Έλληνα φοιτητή, οι χώρες που επιλέγονται είναι ως επί το πλείστον της Δυτικής και της Βόρειας Ευρώπης. Οι φοιτητές και οι Καθηγητές των Πολυτεχνικών Σχολών προτιμούν πανεπιστημιακά ιδρύματα της Βόρειας Ευρώπης, αλλά και της Νοτιοδυτικής που έχουν ιδιαίτερη αναπτυγμένη βιοτεχνία σε κάποιους τεχνολογικούς τομείς, πχ. αμυντική βιομηχανία, σε αντίθεση με φοιτητές και Καθηγητές Θεωρητικών Σχολών που επιλέγουν χώρες με διαχρονικά αναπτυγμένους τους πολιτιστικούς τομείς (πχ. Ιστορία και Φιλοσοφία). Και πάλι, αυτό που κάνει τη διαφορά ακόμα και την επιλογή πανεπιστημιακού ιδρύματος ενός Κράτους έχει σχέση με το κοινωνικό-οικονομικό υπόβαθρο μίας πόλης. Οι φοιτητές Κατευθύνσεων των Πολυτεχνικών Σχολών επιλέγουν πόλεις με αναπτυγμένη βιομηχανία.

Όμως ιδιαίτερα στην περίοδο της ελληνικής οικονομικής ύφεσης, όπως έχει ήδη αναφερθεί, η επιλογή των κρατών για την παρακολούθηση του Erasmus+ σχετιζόταν και με παράγοντες που είχαν σχέση, όπως πχ. το οικονομικό κατεστημένο της χώρας, η χιλιομετρική απόσταση από την Ελλάδα, εάν βίωνε το κράτος-υποδοχής ερασιμακών φοιτητών παρόμοιες συνθήκες με αυτές στην χώρα μας (ίσως, η τελευταία παράμετρος σχετίζεται με κοινωνικές καταστάσεις που δημιουργούνται, όπως λχ. η αποδοχή που θα βιώσουν οι φοιτητές). Και ειδικά στο τελευταίο οφείλουμε να εστιάσουμε, βλέποντας και τα στατιστικά στοιχεία από το πρόγραμμα Erasmus +, καθώς τα κοινωνικά φαινόμενα, ως γνωστόν, δημιουργούν στερεότυπα.

Επίσης, η δημιουργία στερεοτυπικών συμπεριφορών από τρίτα κράτη, δύναται να δημιουργεί δυσaréσκεια από τους Έλληνες συμμετέχοντες, γεγονός που αποτυπώθηκε ακόμα και στην επιλογή για την παρακολούθηση

μορφωτικών προγραμμάτων. Οι φοιτητές από τα ελληνικά πανεπιστήμια επέλεξαν να παρακολουθήσουν το πρόγραμμα Erasmus + σε κράτη, όπως είναι η Ισπανία και η Πορτογαλία που το ίδιο διάστημα οι χώρες αυτές βίωναν παρόμοια οικονομικά ζητήματα ή είχαν βγει από παρόμοιες κρίσεις. Συγχρόνως, μία ακόμα παράμετρος έχει να κάνει, ότι φοιτητές μεγάλων πόλεων στην Ελλάδα ή κεντρικών, ελληνικών Πανεπιστημίων επιλέγουν ανάλογες πόλεις και ανάλογα πανεπιστημιακά ιδρύματα σε σχέση με τα επαρχιακά και νεόδητα (μετά από συγχωνεύσεις ΑΕΙ- ΤΕΙ) πανεπιστήμια που επιλέγουν πιο μικρές πανεπιστημιακές δομές, ίσως εξαιτίας του επιστημονικού επιπέδου των φοιτητών. Στο ίδιο πλαίσιο και οι Καθηγητές πανεπιστημίου επιλέγουν με τον ίδιο τρόπο με τους φοιτητές των ιδρυμάτων τους να κινηθούν μέσω προγραμμάτων Erasmus+ σε χώρες και πανεπιστήμια του εξωτερικού. Αρκεί συγχρόνως να επισημανθεί, ότι ενώ η Μεγάλη Βρετανία παρά το γεγονός ότι προτιμάται για σπουδές του β' κύκλου σπουδών της Γ/Βαθμιας Εκπαίδευσης, ωστόσο τόσο η προπτυχιακή όσο και η μεταπτυχιακή κινητικότητα των φοιτητών μετριάστηκε μετά το Brexit, καθώς εκτός των άλλων, επέφερε μία σειρά κοινωνικών ζητημάτων τόσο για την ίδια την βρετανική κοινωνία όσο και στις συνθήκες εγκλιματισμού των μορφωτικών μεταναστών που εκφράστηκε με ιδιαίτερη επιφυλακτικότητα από τα δύο μέρη.

Αντίθετα, οι Έλληνες διδάσκοντες Α/Βαθμιας και Β/Βαθμιας εκπαίδευσης επιλέγουν τα κράτη για την επιμόρφωσή τους στη βάση των παραγόντων που σχετίζονται με το επίπεδο της αγγλικής γλώσσας που χρησιμοποιείται τόσο από τους ίδιους όσο και από την κοινωνία με την οποία θα έρθουν σε επαφή το μορφωτικό διάστημα της κινητικότητάς τους. Συνήθως, δεν προτιμώνται κράτη που έχουν υψηλή γνώση της αγγλικής γλώσσας και επίσης προτιμούν χώρες κοντά στο γεωγραφικό ορίζοντα και το πολιτιστικό επίπεδο της Ελλάδας. Στην ίδια προβληματική με τους Έλληνες διδάσκοντες των πρώτων βαθμίδων της εκπαίδευσης κινούνται οι χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, ενώ αντίθετα η Τουρκία προτιμά ευρωπαϊκά κράτη για τα προγράμματα Erasmus+, ως επί το πλείστον, που έχει διαχρονικές, οικονομικές, εμπορικές και επιχειρηματικές σχέσεις.

6. Τα οφέλη της συμμετοχής σε πρακτική άσκηση στα πλαίσια του Προγράμματος Erasmus+

Οι υπάρχουσες θεωρίες του επαγγελματικού προσανατολισμού έχουν συνδέσει την ευτυχία και την επιτυχία του ατόμου με την εύρεση εργασίας που ανταποκρίνεται στα προσωπικά χαρακτηριστικά του και τις προσωπικές προσδοκίες του.³⁷ Αντίστοιχα, οι ίδιες θεωρίες καταλήγουν πως η διαδικασία ταιριάσματος των προσωπικών χαρακτηριστικών και δεξιοτήτων του ατόμου με το περιβάλλον εργασίας του, θεωρείται αναπόσπαστο κομμάτι της επαγγελματικής επιτυχίας του. Στο πλαίσιο αυτό, όπως γίνεται αντιληπτό, η συνειδητοποίηση των ενδιαφερόντων και των χαρακτηριστικών του κάθε ατόμου αποτελεί το πρωταρχικό βήμα που θα οδηγήσει στην επιλογή της μελλοντικής του εργασίας και κατ' επέκταση καριέρας. Η συνειδητοποίηση αυτή πολλές φορές μπορεί να είναι μία σύνθετη και πολύπλοκη διαδικασία, ειδικότερα εάν λάβουμε υπόψη το γεγονός ότι πραγματοποιείται σε ευαίσθητες ηλικίες του ατόμου που τότε διαμορφώνεται η προσωπικότητά του. Αυτή η συνειδητοποίηση μπορεί να πραγματοποιηθεί μέσω διάφορων τρόπων, όπως με την προσωπική εξερεύνηση της ζωής, τη συνεχή συζήτηση με το οικογενειακό και το φιλικό περιβάλλον, τη συζήτηση των εμπειριών που είχαν οι άλλοι, και φυσικά μέσα από τις συμβουλές τρίτων.³⁸

Όσον αφορά τους προπτυχιακούς φοιτητές, ο καλύτερος τρόπος να προβούν σε μία τέτοιου είδους εξερεύνηση δεν είναι άλλος από τη συμμετοχή τους σε προγράμματα πρακτικής άσκησης και κυρίως αυτών με μετακίνησή τους στο εξωτερικό. Με τον όρο πρακτική άσκηση νοείται η βραχυπρόθεσμη εργασία σε μία επιχείρηση ή οργανισμό με ή χωρίς ακαδημαϊκό αντάλλαγμα (σσ. διδακτικές μονάδες, απαλλαγή μαθημάτων κα). Παρά το γεγονός, ότι Έλληνες φοιτητές κινούνται στα πλαίσια της ακαδημαϊκής τους εκπαίδευσης, για να περάσουν ένα χρονικό διάστημα σε ξένο πανεπιστήμιο, το ίδιο δεν συμβαίνει ακόμα σε ενθαρρυντικά ποσοστά στον τομέα της πρακτικής άσκησης στο εξωτερικό.

Η πρακτική άσκηση άρχισε να διαδίδεται στον ακαδημαϊκό κόσμο από τη δεκαετία του '80, όταν αρκετές εκπαιδευτικές μονάδες και πανεπιστημιακά ιδρύματα στις ΗΠΑ ξεκίνησαν να την περιλαμβάνουν στο πρόγραμμα σπουδών τους. Αντίστοιχα, οι επιχειρήσεις και οι οργανισμοί που είναι ενταγμένοι σε προγράμματα πρακτικής άσκησης και δέχονται φοιτητές για βραχυπρόθεσμη εργασία έχουν και οι ίδιες/-οι σημαντικά οφέλη. Τα προγράμματα πρακτικής άσκησης αποτελούν ένα μέσο αξιολόγησης για τις επιχειρήσεις ή οργανισμούς με ιδιαίτερα χαμηλό ρίσκο, που τους δίνει τη δυνατότητα να αξιολογούν πιθανές, μελλοντικές προλήψεις σε πραγματικό, εργασιακό περιβάλλον. Ταυτόχρονα, η συμμετοχή σε προγράμματα πρακτικής άσκησης εξασφαλίζει στις επιχειρήσεις ή τους οργανισμούς ένα χαμηλού κόστους ανθρώπινο δυναμικό που μπορεί να στελεχώσει νευραλγικές και απαραίτητες θέσεις, βελτιώνοντας την εικόνα της επιχείρησης ή του οργανισμού, καθώς και την εξωστρέφειά τους.³⁹

Όπως αναλύθηκε παραπάνω, η πρακτική άσκηση δίνει τη δυνατότητα στους φοιτητές να εργαστούν, ενδεχομένως για πρώτη φορά, σε ένα περιβάλλον που έχει όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά που θα βρουν και στη μετέπειτα καριέρα τους. Η συμμετοχή λοιπόν σε προγράμματα πρακτικής άσκησης έχει αναρίθμητα πλεονεκτήματα για τους φοιτητές. Ο Taylor από την έρευνά του καταλήγει πως οι φοιτητές που είχαν ολοκληρώσει κάποιο πρόγραμμα πρακτικής άσκησης είχαν περισσότερες προτάσεις εργασίας από τους υπόλοιπους φοιτητές. Συγκεκριμένα, έκανε λόγο για την αξιολόγηση των βιογραφικών σημειωμάτων γενικότερα και κατέ-

37. Feldman, D.C, *Work Careers: A Developmental Perspective*, Jossey-Bass, San Francisco, CA 2002

38. Greenhaus J.H., Callanan G.A, Godshalk V.M. *Career Management*, 3rd ed, Thomson- South-Western, Mason, OH 2000

39. Βλ. σχετ. Greenhaus J.H., Callanan G.A, Godshalk V.M, (2000), ο.π.

40. Taylor, J. *Aggregate Dynamics and Staggered Contracts*, *Journal of Political Economy*, 88 (1), 1980, p. 1-23, doi:10.1086/260845

ληξε πως τα βιογραφικά σημειώματα των φοιτητών που ανέφεραν συμμετοχή σε πρακτική άσκηση, αξιολογούνταν υψηλότερα από τα τμήματα πρόληψης προσωπικού των εταιρειών. Όσον αφορά στην ανάπτυξη των προσωπικών δεξιοτήτων των φοιτητών, η συμμετοχή σε πρακτική άσκηση αποτελεί έναν από τους ενδεδειγμένους τρόπους για τους φοιτητές, ώστε να ανακαλύψουν νέες δεξιότητες, αλλά και να βελτιώσουν παλιές.⁴⁰

Ωστόσο αφού υπάρχουν τόσα πλεονεκτήματα γιατί οι Έλληνες φοιτητές δεν συμμετέχουν για πρακτική άσκηση στο εξωτερικό σε οργανισμούς και εταιρείες στο ίδιο ποσοστό με την κινητικότητα που παρατηρείται στα πλαίσια της εκπαίδευσης; Μία πρώτη απάντηση είναι, ότι το συγκεκριμένο πρόγραμμα κινητικότητας πραγματοποιείται σε ξεχωριστό χρόνο από τα προγράμματα παρακολούθησης μαθημάτων στην Γ/Βαθμια Εκπαίδευση. Μία δεύτερη πιθανή απάντηση είναι, ότι η πρακτική άσκηση δεν πιστώνεται με διδακτικές μονάδες, με συνέπεια την επωφέλεια του αντικτύπου της να προτιμούν να τη λαμβάνουν από εργασία σε ελληνικούς οργανισμούς και εταιρείες, και να μην την εκλαμβάνουν, ως εκ τούτου, ως προστιθέμενη αξία στην εκπαίδευσή τους. Μία τρίτη παράμετρος, η οποία αναλύθηκε διεξοδικώς σε προηγούμενο κεφάλαιο, είναι ότι η Ελλάδα και ο επιχειρηματικός κόσμος της μόλις πολύ πρόσφατα άρχισαν να αποκτούν κουλτούρα συνεχούς επιμόρφωσης στο αντικείμενο εργασίας, καθώς υπήρχε πολύ περιορισμένη αποδοχή της επαγγελματικής κατάρτισης στην αγορά εργασίας. Η πρακτική εργασία εδράζεται στο συγκεκριμένο πλαίσιο.

Μία πρόταση που καθίσταται ως έρεισμα για τη συμμετοχή όλων και περισσότερων φοιτητών στην πρακτική άσκηση σε οργανισμούς και εταιρείες του εξωτερικού, θα ήταν μία απόφαση από τα αρμόδια όργανα της ΕΕ, παράλληλα με την κινητικότητα που παρατηρείται στα πλαίσια των σπουδών τους στο εξωτερικό, οι φοιτητές να αποκτούν τη δυνατότητα παράλληλα να κάνουν πρακτική άσκηση. Τα αποτελέσματα θα είναι άκρως ευεργετικά για τον συμμετέχοντα στο Erasmus+, καθώς θα εφαρμόζει συγχρόνως σε πρακτικό επίπεδο τις γνώσεις που αποκτά σε θεωρητικό επίπεδο. Το πιο σημαντικό δε, που αξίζει ιδιαίτερης αναφοράς, είναι ότι η ταυτόχρονη αλληλεπίδραση πρακτικής και θεωρητικής διαδικασίας των σπουδών ουσιαστικά τοποθετεί τον φοιτητή στον πραγματικό εγκλιματισμό της κοινωνικής κουλτούρας του ξένου περιβάλλοντος στο οποίο έχει επιλέξει να αποκτήσει κάθε είδους προσλαμβάνουσες.

40. Taylor, J. Aggregate Dynamics and Staggered Contracts, *Journal of Political Economy*, 88 (1), 1980, p. 1-23, doi:10.1086/260845

Βιβλιογραφία

Ασλανίδου, Σ. Τι κερδίζουν από το Erasmus+ νέοι και φοιτητές – αναλυτικά στοιχεία, EurActiv.gr, 23 Μαΐου 2019, παρατίθεται εδώ: <<https://www.euractiv.gr/section/themata-themata/news/ti-kerdizoyn-apo-to-erasmus-neoi-kai-foitites-analytika-stoicheia/>> προσπελάστηκε στις 30 Νοεμβρίου 2022

Λακασάς, Απ., Ισχυρό Ελληνικό αποτύπωμα στο Erasmus, Καθημερινή, 20 Ιουλίου 2017, παρατίθεται στο: <<https://www.kathimerini.gr/society/914718/ischyro-elliniko-apotyroma-sto-erasmus/>>, προσπελάστηκε στις 30 Νοεμβρίου 2022

Παπαδάκη, Μ. Προγράμματα Erasmus+ Βασικής Δράσης 1 του Γυμνασίου Κολυμβαρίου για μαθησιακή κινητικότητα εκπαιδευτικών: διάδοση στόχων και αποτελεσμάτων Erasmus+, στο *Πρακτικά, 11^ο Συνέδριο για την ανοικτή και την εξ αποστάσεως εκπαίδευση- εμπειρίες, προκλήσεις, προοπτικές (26-28 Νοεμβρίου 2021)*, τ.9^{ος}, Μέρος Β', Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Πασιάς, Γ. Λόγοι και πολιτικές μεταρρύθμισης του ελληνικού πανεπιστημίου (2000-2010). Προς την «αλλαγή παραδείγματος» στο πλαίσιο των επιδράσεων της διαδικασίας Μπολόνια (ΕΧΑΕ) και της στρατηγικής της Λισαβόνας (ΕΧΕ), *Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών*, 15 (59) 2017

Ρούσσος, Π.Α., & Τσαούσης, Γ., Στατιστική στις επιστήμες συμπεριφοράς με τη χρήση του SPSS, Αθήνα: Τόπος 2011

Bethlehem, J.G. *Applied Survey Methods: A Statistical Perspective*, New Jersey, John Wiley & Sons, 2009

Creswell, J.W. Η έρευνα στην εκπαίδευση: Σχεδιασμός, διεξαγωγή και αξιολόγηση της ποσοτικής και ποιοτικής έρευνας, (επ. Τζορμπατζούδης Χ.) Αθήνα: Ίων 2011

Feldman, D.C, *Work Careers: A Developmental Perspective*, Jossey-Bass, San Francisco, CA 2002

Fligstein, N. *Euroclash: The EU, European Identity and the Future of Europe*, Oxford: OUP 2009

European Commission, EU programme for education, training, youth and sport, παρατίθεται εδώ: <<https://erasmus-plus.ec.europa.eu/el/programme-guide/part-b/key-action-1/virtual-exchanges>>

Greenhaus, J.H., Callanan G.A, Godshalk V.M. *Career Management*, 3rd ed, Thomson- South-Western, Mason, OH 2000

Henry, G.T. *Practical sampling*, London: SAGE Publications Inc, 1990

Hudzik, J.K. *Comprehensive internationalization: From concept to action*, Washington, DC: NAFSA: Association of International Educators 2011

Huzelkorn, E. *Impact of global rankings on higher education research and the production of knowledge*, UNESCO Forum of Higher Education 2009

Knight, J Concepts, *rationales and interpretive framework in the internationalization of higher education*, in *Deardorff, D.K, Wit de, H., Heyl, J.D. and Adams, T. (eds)*, The SAGE handbook of international higher education, SAGE Publications Inc 2012

Levin R.C. *The internationalization of the university*, Retrieved June, 26, 2008.

Piksõõt, J. Jaani, H. Harro- Loit, *Impact and sustainability of the Erasmus+ programme KA1 mobility projects for school education staff: Results of Estonian research*, University of Tartu, Estonia, 2016

Taylor, J. *Aggregate Dynamics and Staggered Contracts*, Journal of Political Economy, 88 (1), 1980, p. 1-23, doi:10.1086/260845

De Wit, H & Leask, B. Foreword: Internationalisation, the Curriculum and the Disciplines. In Green, W. and Whitsed. C. (eds), *Critical perspectives on internationalizing the curriculum in disciplines. Reflective narrative accounts from business, education and health (pp.ix-xv)*. The Netherlands: Sense publishers 2015

Άλλες πηγές

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Το μέλλον της Ευρώπης: Για έναν Ευρωπαϊκό Χώρο Εκπαίδευσης έως το 2025, Δελτίο Τύπου, 14 Νοεμβρίου 2017, παρατίθεται εδώ: <https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/el/IP_17_4521>

Προβολή και Επικοινωνία Erasmus+: Οδηγός διάδοσης και αξιοποίησης των αποτελεσμάτων των σχεδίων Erasmus+, που εκπονήθηκε από την Ομάδα Επικοινωνίας/ Ιδρύματος Κρατικών Υποτροφιών- Εθνική Ομάδα Συντονισμού Erasmus+, παρατίθεται στο <eurep.auth.gr>

European Commission, Erasmus+: EU Programme for education, training, youth and sport, Priorities 2019-2024, παρατίθεται στο:

<https://erasmus-plus.ec.europa.eu/projects/priorities-2019-2024?pk_source=website&pk_medium=link&pk_campaign=erasmus-projects&pk_content=hp-highlights-priorities> προσπελάστηκε στις 30 Νοεμβρίου 2022

European Commission, Erasmus Quality Standards for mobility projects in the fields of adult education, vocational education and training, and school education, ver. 1 (2020): 28.05.2020, παρατίθεται εδώ: <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/sites/default/files/2021-09/erasmus-quality-standards-mobility-nov-2020_en.pdf>

Europe Direct Λεμεσού, Η Ευρώπη κοντά σου, χωρίς ημερομηνία, παρατίθεται εδώ:

<<http://europedirect.cut.ac.cy/thetontas-ta-themelia-gia-enan-evropaiko-xwro-ekpaideusis/>>

Απόφαση 819/95/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 14ης Μαρτίου 1995 για τη θέσπιση του προγράμματος κοινοτικής δράσης ΣΩΚΡΑΤΗΣ, ΟJ L 87, 20.4.1995, p. 10-24, παρατίθεται στο:

<<http://data.europa.eu/eli/dec/1995/819/oj>>

Απόφαση 253/2000/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 24ης Ιανουαρίου 2000 για τη θέσπιση του δεύτερου σταδίου του προγράμματος κοινοτικής δράσης στον τομέα της εκπαίδευσης «ΣΩΚΡΑΤΗΣ», ΟJ L 28, 3.2.2000, p. 1-15, παρατίθεται στο: <[http://data.europa.eu/eli/dec/2000/253\(1\)/oj](http://data.europa.eu/eli/dec/2000/253(1)/oj)>

Απόφαση 1720/2006/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 15ης Νοεμβρίου 2006 για τη θέσπιση προγράμματος δράσης στον τομέα της δια βίου μάθησης, ΟJ L 327, 24.11.2006, p. 45-68, παρατίθεται στο: <<http://data.europa.eu/eli/dec/2006/1720/oj>>

Κανονισμός (ΕΕ) 1288/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Δεκεμβρίου 2013, για τη θέσπιση του προγράμματος «Erasmus+»: το πρόγραμμα της Ένωσης για την εκπαίδευση, την κατάρτιση, τη νεολαία και τον αθλητισμό και για την κατάργηση των αποφάσεων αριθ. 1719/2006/ΕΚ, αριθ. 1720/2006/ΕΚ και αριθ. 1298/2008/ΕΚ, ΟJ L 347, 20.12.2013, p. 50-73, παρατίθεται εδώ:

<<http://data.europa.eu/eli/reg/2013/1288/oj>>

Κανονισμός (ΕΕ) 2021/817 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 20ής Μαΐου 2021 για τη θέσπιση του προγράμματος «Erasmus+»: το πρόγραμμα της Ένωσης για την εκπαίδευση και την κατάρτιση, τη νεολαία και τον αθλητισμό, και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 1288/2013, ΟJ L 189, 28.5.2021, p. 1-33, παρατίθεται στο: <<http://data.europa.eu/eli/reg/2021/817/oj>>

Παράρτημα Α: Δομημένες ερωτήσεις συνεντεύξεων

Δομημένες ερωτήσεις (συνέντευξη σε συμμετέχοντες στο Πρόγραμμα Erasmus+)

α/α	Ερώτηση
1	Ποια η εντύπωσή σας και τα οφέλη που αποκομίσατε από τη συμμετοχή σας στο Πρόγραμμα Erasmus+ κατά την περίοδο 2014-2019;
2	Σε ποιο βαθμό η συμμετοχή σας στο Πρόγραμμα βελτίωσε τις δεξιότητές σας σε σχέση με την επικοινωνία σε μια ξένη γλώσσα;
3	Παρακολουθήσατε μαθήματα κι αν ναι, ποια ήταν η εντύπωσή σας σε σχέση με τα αντίστοιχα στην Ελλάδα;
4	Η συμμετοχή σας στο Πρόγραμμα επηρέασε τις γνώσεις και τις απόψεις σας για άλλες χώρες και πολιτισμούς;
5	Μετά τη συμμετοχή σας στο Πρόγραμμα ποια είναι η άποψή σας για την εκπαίδευση στην Ελλάδα σε σχέση με όσα συναντήσατε στο εξωτερικό;
6	Η συμμετοχή σας στο Πρόγραμμα επηρέασε τις κοινωνικές σας δεξιότητες;
7	Η συμμετοχή σας στο Πρόγραμμα επηρέασε τη συνεργασία σας με άτομα από άλλες χώρες και πολιτισμούς;
8	Η συμμετοχή σας στο Πρόγραμμα σας έφερε σε επαφή με καλές πρακτικές σε διάφορους τομείς της δραστηριότητάς σας στις χώρες που επισκεφτήκατε;
9	Μετά την συμμετοχή σας στο Πρόγραμμα, ποια είναι η άποψή σας για την κινητικότητα και τη Δια Βίου Μάθηση στην Ελλάδα, σε σύγκριση με τα όσα διαπιστώσατε στο εξωτερικό;
10	Ποια στοιχεία ή ποιες καλές πρακτικές από αυτές που συναντήσατε πιστεύετε ότι θα μπορούσαν να εφαρμοστούν σε προγράμματα κινητικότητας στην Ελλάδα;
11	Ποιες είναι οι προτάσεις για τη βελτίωση της εκπαίδευσης στην Ελλάδα;
12	Για ποιους λόγους πιστεύετε ότι η συμμετοχή σε προγράμματα Κινητικότητας είναι σημαντική;

Καταγραφή αποσπασμάτων από συνεντεύξεις συμμετεχόντων

1. Ποια η εντύπωσή σας και τα οφέλη που αποκομίσατε από τη συμμετοχή σας στο Πρόγραμμα Erasmus+ κατά την περίοδο 2014-2019;

Ήταν μια πολύ ενδιαφέρουσα εμπειρία και σίγουρα θα την επαναλάμβανα εάν μπορούσα. Τα οφέλη ήταν πολλά και κυρίως η γνωριμία με άλλους ανθρώπους αποτέλεσε ένα από τα θετικά που εξακολουθούν να υφίστανται και μετά το τέλος του προγράμματος.

Η εμπειρία του να ζεις και να εργάζεσαι σε μια ξένη χώρα είναι μοναδική. Έτυχε να βρεθώ σε μια περίοδο κατά την οποία πραγματοποιήθηκαν πολλές εκδηλώσεις και είχα την ευκαιρία να παρακολουθήσω από κοντά πολλές από αυτές και να γεμίσω με νέες εμπειρίες.

Από την αρχή σχεδόν αντιμετώπισα ένα πολύ φιλικό περιβάλλον από τους συναδέλφους μου με αποτέλεσμα να αναπτυχθεί μια οικειότητα και επικοινωνία που διαρκεί ακόμη.

2. Σε ποιο βαθμό η συμμετοχή σας στο Πρόγραμμα βελτίωσε τις δεξιότητές σας σε σχέση με την επικοινωνία σε μια ξένη γλώσσα;

Σίγουρα η καθημερινή εξάσκηση βοηθά πολύ. Αυτό το καταλαβαίνεις κυρίως όταν καλείσαι να μιλήσεις μπροστά σε ένα ξένο ακροατήριο.

Η αλήθεια είναι ότι νιώθω πως βελτιώθηκαν τα αγγλικά μου αν και το διάστημα ήταν μικρό για να συνηθίσω τις εκφράσεις συναδέλφων μου.

Είναι διαφορετικό να διαβάζεις και να ακούς μια ξένη γλώσσα και διαφορετικό να μιλάς. Παρόλα αυτά οι περισσότεροι συνάδελφοί μου δεν είχαν ως μητρική την αγγλική και έτσι ήταν πολύ πιο άνετη η μεταξύ μας επικοινωνία.

3. Παρακολουθήσατε μαθήματα κι αν ναι, ποια ήταν η εντύπωσή σας σε σχέση με τα αντίστοιχα στην Ελλάδα;

Τα προγράμματα σπουδών και η μέθοδος διδασκαλίας διαφέρει ουσιωδώς. Με βοήθησε το γεγονός ότι προέρχομαι από ένα καλό τμήμα αλλά ο τρόπος των μαθημάτων με εντυπωσίασε αρκετά.

Υπάρχει τεράστια διαφορά μεταξύ των αντίστοιχων μαθημάτων στην Ελλάδα. Εκεί τα μαθήματα γίνονται βιωματικά, πρακτικά.

Θα έλεγα ότι ήταν μια ιδιαίτερη εμπειρία και σίγουρα ήταν πολύ πιο ελαστικοί μαζί μας από ότι στην Ελλάδα. Αυτό όμως ίσως έχει να κάνει και με το πρόγραμμα.

4. Η συμμετοχή σας στο Πρόγραμμα επηρέασε τις γνώσεις και τις απόψεις σας για άλλες χώρες και πολιτισμούς;

Η επαφή με νέους ανθρώπους είναι πάντα κάτι ιδιαίτερο. Ιδιαίτερη εντύπωση μου έκανε το γεγονός πως είναι πολύ πιο εξωστρεφείς και δεν δίνουν σημασία σε πράγματα που δίνουμε εμείς στην Ελλάδα.

Είχα την τύχη να γνωρίσω συναδέλφους από διάφορα μέρη της Ευρώπης, σε πολλά από τα οποία έχω πάει. Τώρα θα έχω μια αφορμή να τα επισκεφθώ για να ξαναδώ τους φίλους που έκανα.

Περισσότερο θα έλεγα ότι βοήθησε να απομυθοποιήσω πράγματα για πολλά στερεότυπα που υπάρχουν. Ναι, σίγουρα, η επαφή με ανθρώπους άλλης κουλτούρας μας διδάσκει πολλά.

5. Μετά τη συμμετοχή σας στο Πρόγραμμα ποια είναι η άποψή σας για την εκπαίδευση στην Ελλάδα σε σχέση με όσα συναντήσατε στο εξωτερικό;

Εκεί τα πράγματα είναι αρκετά διαφορετικά. Θεωρώ ότι δεν υστερούμε σε ποιότητα αλλά κυρίως στην οργάνωση, στην προσέγγιση και στην οπτική.

Ήμουν εξοικειωμένος επομένως δεν αποτέλεσε για μένα κάτι το καινούριο. Όμως τολμώ να πω πως υπάρχει

μια τεράστια διαφορά και νομίζω πρέπει να γίνουν μεγάλα βήματα προς αυτή την κατεύθυνση.

Δεν είχε διαφορά με αυτό που περίμενα να αντιμετωπίσω. Η οργάνωση δεν έχει καμία σχέση και οι δυνατότητες που παρέχονται είναι απίστευτα περισσότερες από αυτές που έχουμε στην Ελλάδα.

6. Η συμμετοχή σας στο Πρόγραμμα επηρέασε τις κοινωνικές σας δεξιότητες;

Δεν ξέρω αν με επηρέασε όμως σίγουρα η εμπειρία που απέκτησα ήταν μοναδική. Θα ήθελα να μπορούσα να το επαναλάβω.

Ναι, θεωρώ ότι υπήρχε μια ελευθερία να εμπλακείς σε πράγματα και καταστάσεις που διαφορετικά δεν θα έκανες. Ως προς αυτή την έννοια θεωρώ ότι έγινα πιο κοινωνική.

Νομίζω πως ναι. Η γνωριμία με νέους ανθρώπους με πολλούς από τους οποίους κρατώ ακόμη επαφή δείχνει ότι με επηρέασε θετικά ως προς τις κοινωνικές δεξιότητες.

7. Η συμμετοχή σας στο Πρόγραμμα επηρέασε τη συνεργασία σας με άτομα από άλλες χώρες και πολιτισμούς;

Ναι. Βλέπεις διάφορα όταν αναγκάζεσαι να συνεργαστείς με ανθρώπους από άλλες χώρες. Θεωρώ ότι έγινα πιο επικοινωνιακός.

Με βοήθησε να ανοιχτώ και να δοκιμάσω πράγματα που δεν είχα την ευκαιρία να δοκιμάσω στην Ελλάδα.

Έκανα νέους φίλους και αυτό ίσως ήταν για μένα το θετικό από την όλη εμπειρία.

8. Η συμμετοχή σας στο Πρόγραμμα σας έφερε σε επαφή με καλές πρακτικές σε διάφορους τομείς της δραστηριότητάς σας στις χώρες που επισκεφτήκατε;

Περισσότερο θα έλεγα ότι έμαθα νέα πράγματα αν και μπορώ να πω ότι οι Έλληνες δεν υστερούμε στην συνεργασία με άλλους.

Ναι νομίζω ότι η εμπειρία που αποκόμισα θα μου φανεί χρήσιμη και εδώ.

9. Μετά την συμμετοχή σας στο Πρόγραμμα, ποια είναι η άποψή σας για την Κινητικότητα και τη Δια Βίου Μάθηση στην Ελλάδα, σε σύγκριση με τα όσα διαπιστώσατε στο εξωτερικό;

Υπάρχουν πολλά που πρέπει να γίνουν στην Ελλάδα. Κυρίως ως προς την αλλαγή νοοτροπίας και την καλύτερη οργάνωση.

Νομίζω ότι είναι πολύ περιορισμένα τα πράγματα εδώ.

10. Ποια στοιχεία ή ποιες καλές πρακτικές από αυτές που συναντήσατε πιστεύετε ότι θα μπορούσαν να εφαρμοστούν σε προγράμματα κινητικότητας στην Ελλάδα;

Νομίζω η οργάνωση σε όλα τα επίπεδα είναι ένα ζήτημα που πρέπει να δούμε σοβαρά.

11. Ποιες είναι οι προτάσεις για τη βελτίωση της εκπαίδευσης στην Ελλάδα;

Υπάρχει μια μεγάλη διαφορά αναφορικά με τον τρόπο εκπαίδευσης. Στην Ελλάδα επικρατεί η αποστήθιση και η προσκόλληση σε ένα αντικείμενο.

12. Για ποιους λόγους πιστεύετε ότι η συμμετοχή σε προγράμματα Κινητικότητας είναι σημαντική;

Πρόκειται για μια μοναδική εμπειρία. Είναι εφόδιο για τη μετέπειτα καριέρα.

Κατά την άποψή μου η γνωριμία με άλλους ανθρώπους είναι η πιο σημαντική εμπειρία που μπορεί να αποκομίσει κανείς συμμετέχοντας σε ένα τέτοιο πρόγραμμα.

Δομημένες ερωτήσεις

(συνεντεύξεις σε υπευθύνους διαχείρισης σχεδίων που συμμετείχαν στο Πρόγραμμα Erasmus+)

α/α	Ερώτηση
1	Ποια η εντύπωσή σας και τα οφέλη που αποκομίσατε από τη συμμετοχή σας στο Πρόγραμμα Erasmus+ κατά την περίοδο 2014-2019;
2	Σε ποιο βαθμό η συμμετοχή σας στο Πρόγραμμα βελτίωσε τις δεξιότητές σας σε σχέση με την επικοινωνία σε μια ξένη γλώσσα;
3	Παρακολουθήσατε μαθήματα κι αν ναι, ποια ήταν η εντύπωσή σας σε σχέση με τα αντίστοιχα στην Ελλάδα;
4	Η συμμετοχή σας στο Πρόγραμμα επηρέασε τις γνώσεις και τις απόψεις σας για άλλες χώρες και πολιτισμούς;
5	Μετά τη συμμετοχή σας στο Πρόγραμμα ποια είναι η άποψή σας για την εκπαίδευση στην Ελλάδα σε σχέση με όσα συναντήσατε στο εξωτερικό;
6	Η συμμετοχή σας στο Πρόγραμμα επηρέασε τις κοινωνικές σας δεξιότητες;
7	Η συμμετοχή σας στο Πρόγραμμα επηρέασε τη συνεργασία σας με άτομα από άλλες χώρες και πολιτισμούς;
8	Η συμμετοχή σας στο Πρόγραμμα σας έφερε σε επαφή με καλές πρακτικές σε διάφορους τομείς της δραστηριότητάς σας στις χώρες που επισκεφτήκατε;
9	Μετά την συμμετοχή σας στο Πρόγραμμα, ποια είναι η άποψή σας για την κινητικότητα και τη Δια Βίου Μάθηση στην Ελλάδα, σε σύγκριση με τα όσα διαπιστώσατε στο εξωτερικό;
10	Ποια στοιχεία ή ποιες καλές πρακτικές από αυτές που συναντήσατε πιστεύετε ότι θα μπορούσαν να εφαρμοστούν σε προγράμματα κινητικότητας στην Ελλάδα;
11	Ποιες είναι οι προτάσεις για τη βελτίωση της εκπαίδευσης στην Ελλάδα;
12	Για ποιους λόγους πιστεύετε ότι η συμμετοχή σε προγράμματα Κινητικότητας είναι σημαντική;

Καταγραφή αποσπασμάτων από συνεντεύξεις υπευθύνων διαχείρισης

1. Ποια η εντύπωσή σας και τα οφέλη που αποκομίσατε από τη συμμετοχή σας στο Πρόγραμμα Erasmus+ κατά την περίοδο 2014-2019;

Σίγουρα πρόκειται για ένα πολύπλοκο Σχέδιο αλλά η εμπειρία ήταν σημαντική για την υλοποίηση νέων σχεδίων στην επόμενη προγραμματική περίοδο.

2. Σε ποιο βαθμό η συμμετοχή σας στο Πρόγραμμα βελτίωσε την επαγγελματική σας κατάρτιση;

Βελτίωσε σίγουρα την κατάρτισή μου σε επίπεδο κυρίως οργανωτικό και γνώσεων.

3. Η συμμετοχή σας στο Πρόγραμμα επηρέασε τις ικανότητές σας για διαχείριση;

Ναι, θα το έλεγα με σιγουρά ότι βοήθησε στην ανάπτυξη διαχειριστικών δεξιοτήτων καθώς πρόκειται για ένα απαιτητικό πρόγραμμα. Αποκτήθηκε πολύτιμη εργασιακή εμπειρία.

___4. Η συμμετοχή σας στο Πρόγραμμα επηρέασε τις γνώσεις και τις απόψεις σας για άλλες χώρες και πολιτισμούς;

Βασικά μας επηρέασε κυρίως στο γεγονός ότι αποκτήσαμε μια καλή επικοινωνία είδαμε πως δουλεύει ένα ξένο κράτος.

___5. Η συμμετοχή σας στο Πρόγραμμα θα μπορούσε να οδηγήσει σε αλλαγές αναφορικά με το αναλυτικό πρόγραμμα που ακολουθείτε; Ως προς τις διαδικασίες διαχείρισης; Ως προς τις εργασιακές σχέσεις;

Προσπαθούμε να βελτιωνόμαστε κάθε χρόνο. Σίγουρα υπάρχουν πολλά που πρέπει να γίνουν, ωστόσο θεωρώ ότι έγιναν μεγάλες προσπάθειες για να φτάσουμε στο σημερινό επίπεδο. Κάποια πράγματα θέλουν χρόνο και κυρίως πόρους που δεν διαθέτουμε.

___6. Η συμμετοχή σας στο Πρόγραμμα θα μπορούσε να οδηγήσει σε αλλαγές αναφορικά με τις μεθόδους διαχείρισης που χρησιμοποιείτε;

Μπορώ να πω πως τα εργαλεία που χρησιμοποιούμε μοιάζουν. Αλλά υπάρχει περιθώριο για βελτίωση.

___7. Η συμμετοχή σας στο Πρόγραμμα επηρέασε τη συνεργασία σας με τα υπόλοιπα μέλη του φορέα σας;

Είναι αλήθεια πως ο φόρτος εργασίας είναι αρκετός. Ωστόσο όλοι μας εξελισσόμαστε και αποκτούμε εμπειρία και εμπιστοσύνη.

___8. Η συμμετοχή σας στο Πρόγραμμα σας έφερε σε επαφή με καλές πρακτικές σε διάφορους τομείς της δραστηριότητάς σας στις χώρες που επισκεφτήκατε;

Ναι, η επίσκεψη στους αντίστοιχους φορείς και οι διάλογοι που αναπτύξαμε βοήθησαν στο να μεταφέρουμε καλές πρακτικές.

___9. Μετά την συμμετοχή σας στο Πρόγραμμα, ποια είναι η άποψή σας για την Κινητικότητα και τη Δια Βίου Μάθηση στην Ελλάδα, σε σύγκριση με τα όσα διαπιστώσατε στο εξωτερικό;

Η Ελλάδα βρίσκεται σε πολύ καλό επίπεδο, εφάμιλλο θα έλεγα με πολλές άλλες Ευρωπαϊκές χώρες. Η διαφορά μας είναι ότι χρειαζόμαστε πόρους και καλύτερες υποδομές.

___10. Ποια στοιχεία ή ποιες καλές πρακτικές από αυτές που συναντήσατε πιστεύετε ότι θα μπορούσαν να εφαρμοστούν σε προγράμματα κινητικότητας στην Ελλάδα;

Ίσως κάποια ευελιξία ως προς την δυνατότητα συμμετοχής των δυνητικών ωφελούμενων στους φορείς υποδοχής.

___11. Ποιες είναι οι προτάσεις για τη βελτίωση της εκπαίδευσης στην Ελλάδα;

Από τα προβλήματα που πρέπει να αντιμετωπιστούν είναι η μείωση της γραφειοκρατίας, η αύξηση των πόρων και κυρίως το προσωπικό. Σε αντίστοιχους φορείς του εξωτερικού υπάρχουν δύο και τρεις άνθρωποι που ασχολούνται με ένα αντικείμενο που εδώ ασχολείται μόνο ένας.

___12. Για ποιους λόγους πιστεύετε ότι η συμμετοχή σε προγράμματα Κινητικότητας είναι σημαντική;

Κυρίως για την εμπειρία που αποκομίζει κανείς αλλά και την δικτύωση, την ενίσχυση της Ευρωπαϊκής ταυτότητας και την δυνατότητα να εργαστεί στο εξωτερικό ή να προσελκύσει ξένους στην Ελλάδα.

Παράρτημα Β: Ερωτηματολόγιο αξιολόγησης

Ερωτηματολόγιο για τη μέτρηση της επίδρασης των Προγραμμάτων Erasmus+ στους συμμετέχοντες (στην πρωτότυπη γλώσσα, την αγγλική, ενώ έχουν αφαιρεθεί οι ερωτήσεις ταυτοποίησης στοιχείων λόγω εφαρμογής του ΓΚΠΔ Κανονισμός (ΕΕ) 2016/679).

2. Identification of the Participant and General Information

2.5 What were your main motivations for training abroad?

- a) To do a traineeship in a foreign language
- b) To experience different learning contents
- c) To learn/improve a foreign language
- d) To develop soft skills, such as adaptability, problem solving, curiosity, etc.
- e) To enhance my future employability in my home country
- f) To enhance my future employability abroad
- g) To experience different learning practices
- h) To live abroad and to meet new people
- i) To gain knowledge of another country
- j) To build up a personal and professional network

2.6 What were your additional motivational factors for training abroad?

- a) The length of the traineeship period was appropriate
- b) The possibility to receive an Erasmus+ grant
- c) The quality of the receiving enterprise/organisation
- d) A good alignment of the traineeship abroad with the curriculum at the sending institution
- e) Available support in finding accommodation
- f) Other

2.8 How did you find out about the possibility to do an Erasmus+ Traineeship?

- a) Website of the sending institution
- b) Academic staff at the sending institution
- c) Administrative staff at the sending institution
- d) Fellow students
- e) Friends
- f) Erasmus+ Student and Alumni Association
- g) Online search
- h) Information event

2.9 Are you planning to take part in Erasmus+ mobility again?

- a) Yes
- b) No
- c) Undecided

3. Overall Satisfaction

3.1 How satisfied are you with your Erasmus+ mobility experience in general?

- a) Very satisfied
- b) Rather satisfied
- c) Neither satisfied nor dissatisfied

- d) Rather dissatisfied
- e) Very dissatisfied

3.2 Would you recommend this experience to another student?

- a) Yes
- b) No

4. Quality of the Traineeship

4.1 Do you think that your tasks during the traineeship were relevant to your studies and educational profile?

- a) Yes
- b) Only partially
- c) No

4.2 Were you satisfied with the degree of supervision you received during your traineeship from the receiving organisation?

- a) Very satisfied
- b) Rather satisfied
- c) Neither satisfied nor dissatisfied
- d) Rather dissatisfied
- e) Very dissatisfied

4.3 If you had the opportunity, would you work for this receiving enterprise/organisation?

- a) Yes
- b) Not sure
- c) No

4.4 What were the criteria for you to choose your receiving enterprise/organisation?

- a) Collaboration between my university and enterprises/organisations (Very Important, Important, No opinion, Less important, Not important)
- b) Traineeship offer (Very Important, Important, No opinion, Less important, Not important)
- c) Reputation (Very Important, Important, No opinion, Less important, Not important)
- d) Facilities (Very Important, Important, No opinion, Less important, Not important)
- e) Feedback from the Erasmus+ alumni (Very Important, Important, No opinion, Less important, Not important)
- f) Language (Very Important, Important, No opinion, Less important, Not important)
- g) Country (Very Important, Important, No opinion, Less important, Not important)
- h) City and culture (Very Important, Important, No opinion, Less important, Not important)
- i) Social life (Very Important, Important, No opinion, Less important, Not important)
- j) Other (Very Important, Important, No opinion, Less important, Not important)

5. Academic Recognition of the Traineeship

5.1 Was your traineeship...

- a) embedded in your curriculum, counting towards the degree
- b) a voluntary traineeship, not obligatory for the degree
- c) traineeship for recent graduates

5.2 Was it mandatory to realise it abroad?

- a) Yes
- b) No

5.3 Was the Learning Agreement signed by all parties before the start of the traineeship?

- a) Yes, all parties signed it before the start
- b) No, some parties signed it after the start
- c) The learning agreement was never signed

- 5.4 If no, who signed after the start of your traineeship?
- I (the student) did
 - The sending institution did
 - The receiving enterprise/organisation did
- 5.5 Was your Learning Agreement changed during your mobility period?
- Yes
 - No
- 5.6 If yes, why was it changed?
- I extended my stay abroad
 - I decided to change the content of the traineeship
 - The sending institution required some changes
 - The receiving organisation/enterprise required some changes
 - Other
- 5.8 Is the recognition process for your mobility period finalised?
- Yes, the process is finalised
 - No, the recognition process is still on-going
 - No credits were foreseen in the learning agreement
- 5.9 Did you gain academic recognition for your mobility period?
- Full recognition
 - Partial recognition
 - No recognition
- 5.10 To what extent do you expect to gain academic recognition for your mobility when the recognition process is finalised?
- Full recognition
 - Partial recognition
 - No recognition
- 5.11 What were the main obstacles to recognition?
- Content of the traineeship or part of it was not accepted by the sending institution
 - Problems with credit calculation
 - Problems receiving the Traineeship Certificate from the receiving enterprise/organisation
 - Other
- 5.13 Did you receive a grade from your sending institution?
- Yes
 - No
- 5.14 Please indicate on what the grade that you received at your sending institution was based.
- On my Traineeship Certificate
 - On my final report
 - On an interview
 - Other
- 5.15 Did you receive a Traineeship Certificate from the receiving enterprise/organisation at the end of your traineeship?
- Yes
 - No, the receiving enterprise/organisation will not provide me with a Traineeship Certificate
 - No, I have not received it yet but the receiving enterprise/organisation will provide me with a Traineeship Certificate within 5 weeks after the end of my traineeship

5.16 Was your traineeship recorded by the sending institution in the following documents?

- a) Transcript of Records
- b) Diploma Supplement
- c) Europass Mobility Document

5.17 Was your traineeship recorded by the sending institution in the Europass Mobility document?

- a) Yes
- b) No

6. Foreign Language Skills and Linguistic Support

6.1 What was the main language used during your traineeship?

- a) Bulgarian
- b) Croatian
- c) Czech
- d) Danish
- e) Dutch
- f) English
- g) Estonian
- h) Finnish
- i) French
- j) German
- k) Greek
- l) Hungarian
- m) Irish
- n) Italian
- o) Latvian
- p) Lithuanian
- q) Maltese
- r) Polish
- s) Portuguese
- t) Romanian
- u) Slovak
- v) Slovenian
- w) Spanish
- x) Swedish
- y) Albanian
- z) Icelandic
- aa) Letzeburgesch
- bb) Macedonian
- cc) Moldavian
- dd) Montenegrin
- ee) Norwegian
- ff) Russian
- gg) Serbian
- hh) Turkish
- ii) Ukrainian
- jj) Aragonese
- kk) Basque
- ll) Bosnian
- mm) Breton
- nn) Catalan
- oo) Corsican
- pp) Faroese
- qq) Gaelic (Scots)

- rr) Gallegan
- ss) Limburgan; Limburger; Limburgish
- tt) Norwegian Bokmael
- uu) Norwegian Nynorsk
- vv) Sardinian
- ww) Walloon
- xx) Welsh
- yy) Esperanto
- zz) Interlingua
- aaa) Other

6.3 Do you feel you have improved your skills in this language during your stay abroad?

- a) Yes
- b) No, I was already fluent
- c) No

6.4 Did you take advantage of any linguistic support in learning this main language?

- a) Yes
- b) No

6.5 What kind of support did you receive?

- a) Erasmus+ Online Linguistic Support (OLS)
- b) Language course/training provided by the sending institution
- c) Language course/training provided by the receiving enterprise/organisation
- d) Financial support to carry out a self-study (DVD, books)
- e) Other

6.7 Do you feel that the OLS helped you to improve your language level?

- a) Yes
- b) No

6.8 Overall, how satisfied were you with the OLS experience?

- a) Very satisfied
- b) Rather satisfied
- c) Neither satisfied nor dissatisfied
- d) Rather dissatisfied
- e) Very dissatisfied

6.9 For how long did you receive linguistic support in the overall?

- a) Less than 1 week
- b) Between 1 week and 3 weeks
- c) Between 3 weeks and 2 months
- d) Between 2 and 6 months
- e) More than 6 months

6.10 Approximately, for how many hours in total?

- a) Less than 10 hours
- b) Between 10 and 30 hours
- c) Between 30 and 50 hours
- d) More than 50 hours

6.11 Why didn't you take advantage of linguistic support?

- a) I did not ask for it
- b) I did not need it because my knowledge of the foreign language was adequate

- c) I did not have time
- d) The sending/receiving organisations did not provide it to me
- e) Other

6.13 While staying abroad, did you improve your competence in other languages besides the main one used?

- a) Yes
- b) No

Which were those languages?

6.14 Language 1

- a) Bulgarian
- b) Croatian
- c) Czech
- d) Danish
- e) Dutch
- f) English
- g) Estonian
- h) Finnish
- i) French
- j) German
- k) Greek
- l) Hungarian
- m) Irish
- n) Italian
- o) Latvian
- p) Lithuanian
- q) Maltese
- r) Polish
- s) Portuguese
- t) Romanian
- u) Slovak
- v) Slovenian
- w) Spanish
- x) Swedish
- y) Albanian
- z) Icelandic
- aa) Letzeburgesch
- bb) Macedonian
- cc) Moldavian
- dd) Montenegrin
- ee) Norwegian
- ff) Russian
- gg) Serbian
- hh) Turkish
- ii) Ukrainian
- jj) Aragonese
- kk) Basque
- ll) Bosnian
- mm) Breton
- nn) Catalan
- oo) Corsican
- pp) Faroese
- qq) Gaelic (Scots)
- rr) Gallegan

- ss) Limburgan; Limburger; Limburgish
- tt) Norwegian Bokmael
- uu) Norwegian Nynorsk
- vv) Sardinian
- ww) Walloon
- xx) Welsh
- yy) Esperanto
- zz) Interlingua
- aaa) Other

6.16 Language 2

- a) Bulgarian
- b) Croatian
- c) Czech
- d) Danish
- e) Dutch
- f) English
- g) Estonian
- h) Finnish
- i) French
- j) German
- k) Greek
- l) Hungarian
- m) Irish
- n) Italian
- o) Latvian
- p) Lithuanian
- q) Maltese
- r) Polish
- s) Portuguese
- t) Romanian
- u) Slovak
- v) Slovenian
- w) Spanish
- x) Swedish
- y) Albanian
- z) Icelandic
- aa) Letzeburgesch
- bb) Macedonian
- cc) Moldavian
- dd) Montenegrin
- ee) Norwegian
- ff) Russian
- gg) Serbian
- hh) Turkish
- ii) Ukrainian
- jj) Aragonese
- kk) Basque
- ll) Bosnian
- mm) Breton
- nn) Catalan
- oo) Corsican
- pp) Faroese
- qq) Gaelic (Scots)
- rr) Gallegan

- ss) Limburgan; Limburger; Limburgish
- tt) Norwegian Bokmael
- uu) Norwegian Nynorsk
- vv) Sardinian
- ww) Walloon
- xx) Welsh
- yy) Esperanto
- zz) Interlingua
- aaa) Other

7. Personal Development

7.1 Through my stay abroad with Erasmus+, I learned better how to...

- a) think logically and draw conclusions (analytical skills) (Strongly agree, Rather agree, Neither agree nor disagree, Rather disagree, Strongly disagree)
- b) find solutions in difficult or challenging contexts (problem-solving skills) (Strongly agree, Rather agree, Neither agree nor disagree, Rather disagree, Strongly disagree)
- c) plan and carry out my learning independently (Strongly agree, Rather agree, Neither agree nor disagree, Rather disagree, Strongly disagree)
- d) use the internet, social media and PCs , e.g. for my studies, work and personal activities (Strongly agree, Rather agree, Neither agree nor disagree, Rather disagree, Strongly disagree)
- e) use digital skills such as designing, developing, programming and/or managing IT systems, software, apps and websites (Strongly agree, Rather agree, Neither agree nor disagree, Rather disagree, Strongly disagree)
- f) see the value of different cultures (Strongly agree, Rather agree, Neither agree nor disagree, Rather disagree, Strongly disagree)
- g) cooperate in teams (Strongly agree, Rather agree, Neither agree nor disagree, Rather disagree, Strongly disagree)
- h) plan and organise tasks and activities (Strongly agree, Rather agree, Neither agree nor disagree, Rather disagree, Strongly disagree)
- i) express myself creatively (Strongly agree, Rather agree, Neither agree nor disagree, Rather disagree, Strongly disagree)

7.2 After having taken part in this mobility activity...

- a) I am more confident and convinced of my abilities (Strongly agree, Rather agree, Neither agree nor disagree, Rather disagree, Strongly disagree)
- b) I know better my strengths and weaknesses (Strongly agree, Rather agree, Neither agree nor disagree, Rather disagree, Strongly disagree)
- c) I am more able to adapt to and act in new situations (Strongly agree, Rather agree, Neither agree nor disagree, Rather disagree, Strongly disagree)
- d) I am more able to think and analyse information critically (Strongly agree, Rather agree, Neither agree nor disagree, Rather disagree, Strongly disagree)
- e) I am more tolerant towards other persons' values and behaviour (Strongly agree, Rather agree, Neither agree nor disagree, Rather disagree, Strongly disagree)
- f) I am more open-minded and curious about new challenges (Strongly agree, Rather agree, Neither agree nor disagree, Rather disagree, Strongly disagree)
- g) I intend to participate more actively in social and political life of my community (Strongly agree, Rather agree, Neither agree nor disagree, Rather disagree, Strongly disagree)
- h) I am more interested in knowing what happens in the world daily (Strongly agree, Rather agree, Neither agree nor disagree, Rather disagree, Strongly disagree)
- i) I am more able to reach decisions (Strongly agree, Rather agree, Neither agree nor disagree, Rather disagree, Strongly disagree)
- j) I am more able to cooperate with people from other backgrounds and cultures (Strongly agree, Rather agree, Neither agree nor disagree, Rather disagree, Strongly disagree)
- k) I am more interested in European topics (Strongly agree, Rather agree, Neither agree nor disagree, Rather disagree, Strongly disagree)

- l) I feel more European (Strongly agree, Rather agree, Neither agree nor disagree, Rather disagree, Strongly disagree)
- m) I am more aware of social and political concepts like democracy, justice, equality, citizenship, civil rights (Strongly agree, Rather agree, Neither agree nor disagree, Rather disagree, Strongly disagree)
- n) I have increased my sector- or fieldspecific skills (Strongly agree, Rather agree, Neither agree nor disagree, Rather disagree, Strongly disagree)

8. Future Prospects of Education, Training and Work

8.1 Thanks to this stay abroad with Erasmus+...

- a) I believe that my chances to get a new or better job have increased (Strongly agree, Rather agree, Neither agree nor disagree, Rather disagree, Strongly disagree)
- b) I have a clearer idea about my professional career aspirations and goals (Strongly agree, Rather agree, Neither agree nor disagree, Rather disagree, Strongly disagree)
- c) I have better opportunities for traineeships or student jobs in my home country (Strongly agree, Rather agree, Neither agree nor disagree, Rather disagree, Strongly disagree)
- d) I am better capable of taking over work tasks with high responsibility after my stay abroad (Strongly agree, Rather agree, Neither agree nor disagree, Rather disagree, Strongly disagree)

8.2 How has the stay abroad changed the way you see your future work?

- a) can easily imagine working abroad at some point in the future (Strongly agree, Rather agree, Neither agree nor disagree, Rather disagree, Strongly disagree)
- b) I can easily imagine working in the country where I did my Erasmus+ period in the future (Strongly agree, Rather agree, Neither agree nor disagree, Rather disagree, Strongly disagree)
- c) I would like to work in an international context (Strongly agree, Rather agree, Neither agree nor disagree, Rather disagree, Strongly disagree)

8.3 Did you participate in any activity during your stay abroad that has led to an innovative product or discovery?

- a) Yes
- b) No
- c) I don't know

9. Practical and Organisational Arrangements

9.1 Was the selection procedure at your sending institution fair and transparent?

- a) Yes
- b) No
- c) Unable to judge

9.2 How did you find the traineeship position?

- a) Through my sending institution
- b) Through a mobility consortium that my sending institution is a member of
- c) Through an advertisement by the receiving enterprise/organisation
- d) By an intermediary organisation
- e) Through a website with traineeship offers
- f) Through the website erasmusintern.org
- g) Through an Erasmus+ Alumni
- h) Other

9.4 Did you require a visa in order to participate in this mobility?

- a) Yes
- b) No

9.5 If yes, how satisfied were you with assistance related to visa issues?

- a) provided by your sending institution (Very satisfied, Rather satisfied, Neither satisfied nor dissatisfied, Rather

dissatisfied, Very dissatisfied, Not applicable)

- b) provided by your receiving enterprise /organisation (Very satisfied, Rather satisfied, Neither satisfied nor dissatisfied, Rather dissatisfied, Very dissatisfied, Not applicable)

9.6 How satisfied were you with assistance related to insurance issues?

- a) provided by your sending institution (institution (Very satisfied, Rather satisfied, Neither satisfied nor dissatisfied, Rather dissatisfied, Very dissatisfied, I did not request assistance related to insurance issues)
- b) provided by your receiving enterprise/ organisation (institution (Very satisfied, Rather satisfied, Neither satisfied nor dissatisfied, Rather dissatisfied, Very dissatisfied, I did not request assistance related to insurance issues)

9.7 Was equal treatment ensured by your receiving enterprise/organisation during your participation in the programme?

- a) Yes
- b) No
- c) Unable to judge

9.9 How would you consider your degree of integration at your receiving enterprise/organisation?

- a) In the everyday life of the receiving enterprise/organisation (Very good, Good, Fair, Poor, Very poor, Not applicable)
- b) With local trainees or employees (Very good, Good, Fair, Poor, Very poor, Not applicable)
- c) With other Erasmus+ / international trainees (Very good, Good, Fair, Poor, Very poor, Not applicable)
- d) With the local community (Very good, Good, Fair, Poor, Very poor, Not applicable)

9.10 How satisfied were you with the mentoring and support arrangements provided by the receiving enterprise/organisation?

- a) Very satisfied
- b) Rather satisfied
- c) Neither satisfied nor dissatisfied
- d) Rather dissatisfied
- e) Very dissatisfied

9.11 Did you have a mentor, different from the supervisor, for your support while you were in the enterprise/organisation?

- a) Yes
- b) No

9.12 How satisfied were you with the mentor?

- a) Very satisfied
- b) Rather satisfied
- c) Neither satisfied nor dissatisfied
- d) Rather dissatisfied
- e) Very dissatisfied

9.13 How satisfied were you with the way the receiving enterprise/organisation dealt with any questions, complaints or problems that may have come up during your participation in the programme?

- a) Very satisfied
- b) Rather satisfied
- c) Neither satisfied nor dissatisfied
- d) Rather dissatisfied
- e) Very dissatisfied

10. Accommodation and Infrastructure

10.1 How satisfied were you with the guidance you received from the receiving enterprise/organisation on how to find accommodation?

- a) Very satisfied

- b) Rather satisfied
- c) Neither satisfied nor dissatisfied
- d) Rather dissatisfied
- e) Very dissatisfied
- f) Not applicable

10.2 How satisfied were you with your accommodation?

- a) Very satisfied
- b) Rather satisfied
- c) Neither satisfied nor dissatisfied
- d) Rather dissatisfied
- e) Very dissatisfied

11. Costs

11.1 Did you receive an Erasmus+ grant from EU funds?

- a) Yes
- b) No

11.3 Did you receive the payments on time, in line with the dates mentioned in your grant agreement?

- a) Yes
- b) No

11.4 Did you provide all the documentation in time?

- a) Yes
- b) No

11.5 Did you have other sources of funding?

- a) Yes
- b) No

11.6 What other source or sources of funding did you receive?

- a) State and/or regional grant(s)
- b) Grant from your sending institution
- c) Allowance from your receiving enterprise/organisation
- d) Part-time job during your period abroad
- e) State or regional loan
- f) Private grant(s)
- g) Private loan
- h) Family
- i) Own savings
- j) Free or reduced accommodation costs
- k) Advantages in kind
- l) Other sources

11.9 To what extent did the Erasmus+ grant (EU funds only) cover your overall expenses related to your mobility period?

- a) 0-25%
- b) 26-50%
- c) 51-75%
- d) 76-100%

11.10 Would you have gone on the Erasmus+ stay abroad if you had not received an Erasmus+ grant?

- a) Yes
- b) Maybe
- c) No

ΙΔΡΥΜΑ ΚΡΑΤΙΚΩΝ ΥΠΟΤΡΟΦΙΩΝ
ΕΘΝΙΚΗ ΜΟΝΑΔΑ ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΥ ERASMUS+
Λεωφόρος Εθνικής Αντιστάσεως 41, 14234 Νέα Ιωνία

STATE SCHOLARSHIPS FOUNDATION
ERASMUS+ NATIONAL AGENCY
41, Ethnikis Antistaseos Ave., 14234 Nea Ionia-Attiki, Greece

T: +30 210 3726300
E: erasmusplus@iky.gr

 @StateScholarshipsFoundation

 Linked in State Scholarships Foundation/ IKY- Greece

 @IKY_Erasmusplus

 Youtube LLPIKY
www.iky.gr

